

23925

YILDIZ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**İSTANBUL TARİHİ YARIMADA'DAKİ
BİZANS ESERLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

**RÖLÖVE- RESTORASYON ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

mimar MELTEM ERYAZICI

tez danışmanı Prof. TURGUT ÖVÜNÇ
İstanbul 1992

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

teşekkür

Bu çalışmamı hazırlamamda değerli katkılarından dolayı danışmanım Prof. Turgut Övünç'e, teşekkür borçluyum.

ÖZET	1
ABSTRACT	1
1.GİRİŞ	2
2. KİLİSELER KATALOĞU.....	5
2.1.Halen Ayakta ve Kullanılır Durumda Olan Kiliseler	6
2.2.Harap Olmuş yada Yok Olmuş Kiliseler	59
3. SARAYLAR KATALOĞU.....	92
4. HASTANELER KATALOĞU.....	108
5. SU YAPILARI KATALOĞU.....	115
6. ANITLAR KATALOĞU.....	170
7. SURLAR	185
8. SONUÇLAR	189
8.1. Kiliseler.....	190
8.1.1 Sınıflandırmalar	192
8.1.1.1.Mevcut Durumlarına Göre	192
8.1.1.2. Mevcut Fonksiyonlarına Göre	193
8.1.1.3. Tipolojilerine Göre	195
8.1.2. Değerlendirme Önerileri	195
8.2. Saraylar	196
8.2.1. Değerlendirme Önerileri	197
8.3. Hastaneler	197
8.3.1.Değerlendirme Önerileri	198
8.4. Su Yapıları	198
8.4.1. Değerlendirme Önerileri	201
8.5. Anıtlar	201
8.5.1. Değerlendirme Önerileri	201
9. KAYNAKLAR :	202
10.ÖZGEÇMİŞ	205

ÖZET

Bu master araştırmasında, İstanbul Tarihi Yarımadası'ndaki, kaynaklarda incelenebilen Bizans eserleri, bir katalog sistemi içerisinde toplanarak, özlü bir tesbit ve değerlendirme çalışması ortaya konulmuştur. Bu doğrultuda, kiliseler, saraylar, hastaneler, su yapıları, anıtlar olmak üzere beş değişik çeşit katolog oluşturulmuştur. Kataloglardaki bilgiler eserin yerine, tarihine, yaptırana, mimarına, mimari özelliklerine, tipolojisine, yapım evrelerine, malzemesine, strüktürüne, sonraki dönemlerde geçirdiği değişikliklere ve bugünkü durumuna göre tasniflenmiştir. Katalogların sonunda ayrıca, surlarla ilgili özet bilgi verilmektedir. Kataloglardan çıkarılan sonuçlar doğrultusunda, eserler sınıflandırılmış ve nasıl değerlendirilebilecekleri saptanmıştır.

ABSTRACT

A RESEARCH ABOUT BYZANTINE HERITAGES IN HISTORICAL PENINSULA OF ISTANBUL CITY

In this dissertation, Byzantine heritages which are settled in the historical land of Istanbul, are catalogued to present determinations substantially. In this respect, there are five different types of catalogues such as churches, palaces, hospitals, cisterns and monuments. Each catalogue are prepared depending on location, construction year, owner, architect, architectural characteristic, construction process, material, structure, historical changes and current condition of the heritage. Additionally, there is a summary about architectural characteristics of the city wall of Constantinopolis. At the end of this research, conservation and preservation possibilities are discussed for Byzantine heritages.

1.GİRİŞ

İstanbul Tarihi Yarımada'daki Bizans eserlerinin tümü hakkında bilgi veren tek bir kaynak yoktur. Müller- Wiener, Semavi Eyice başta olmak üzere bir çok araştırmacı bu konuda bimsel eserler yayınlamıştır. Ancak her biri belirli bir bina türünü, dönemi yada bölgeyi ele aldığından, bir araştırmada var olan bilgi, diğer araştırmada yer almamaktadır.

Öte yandan söz konusu kaynaklar, kişisel yorumları da içerdikinden, aynı tür Bizans eserinden söz etseler de farklı bilgiler ve yorumlar getirmişlerdir. Bu nedenle hem farklı görüşleri, hem de bütün Bizans eserlerine ait özlü bilgiyi bir arada görmenin gereği vardır.

Yukarıdaki belirlemelerin ışığında bu mastır araştırmasında, üç önemli amaç göz önüne alınmıştır:

1. Bu tezin ilk amacı, İstanbul Yarımadası'nda varolan Bizans eserlerini toplu bir şekilde, haklarında yapılmış incelemeleri de tasnifleyerek sunmaktır.
2. Bizans eserleriyle ilgili hazırlanmış Tezcan'ın "Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi" adlı kitabı dışındaki eserler 1989 tarihinden daha eski olduğundan, mekanların bugünkü durumu hakkında yeterli bilgi verememektedir. Diğer bir deyişle, söz konusu kaynaklar, önemli saptamalar yapmalarına karşın, eserlerinin bugünkü koşullarını yansıtmak güncellikte değildirler. Kimi Bizans eserleri, kaynakların yayın tarihiden sonra yok olmuş, kimileri ise, onarılarak yeni fonksiyonlar içinde kullanıma açılmıştır. Bu açıdan, mastır araştırmasının ikinci amacıysa kaynaklarda incelenebilen, İstanbul Yarımadası'daki bütün Bizans eserlerinin, 1992 yılı içindeki koşullarını da yansıtmaktır.
3. Ulaşılmak istenen son amaç ise, eserlerin bugünkü durumlarının tesbit edilerek kötü durumda olan mekanlara, ilgili makamların dikkatini çekmektir.

Yukarıdaki amaçlar ışığında eserler hakkında doğru, çabuk ve özlü bilgi sunabilmek için, bir katalog sistemine gidilmiştir. Bu tez içinde, kiliseler, saraylar, hastaneler, su yapıları ve anıtlar olmak üzere yapıların fonksiyonuna göre tasniflenmiş beş değişik çeşit katalog vardır.

Bu kataloglardaki bilgiler, standart bir tablo içinde, (x) işareti konarak sınıflanabilirdi.

Ancak kaynaklardaki farklı görüşler ve yapıların çoğu zaman tek bir kavram içinde sınıflanamamasından dolayı, yazılı ama özlü bir ifade dili içinde belirtilmişlerdir. Bu bakış açısıyla bizans eserleri, yerine, tarihine, yaptırana, mimarına, mimari özelliklerine, tipolojisine, yapım evrelerine, malzemesine, strüktürüne, sonraki dönemlerde geçirdiği değişikliklere ve bugünkü durumuna göre tasniflenmiştir.

Kiliseler kataloğu iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, halen mevcut ve kullanılır durumdaki yapılara, ikinci bölümdeyse harap olmuş ve yok olmuş yapılar arasından dökümana sahip olanlara yer verilmiştir.

Saraylar ve hastaneler kataloğunda, mimarı ve tipolojisi, anıtlar kataloğundaysa mimarı, tipolojisi ve strüktürü sınıflamalarına, bilgi yetersizliğinden dolayı, yer verilmemiştir.

Ana konunun dışında olmasına rağmen Bizans dönemi İstanbul'unu çevreleyen surlara da yer verilmek istenmiştir. Bu açıdan surlar, bulundukları yerlere göre sınıflanmış, ve haklarındaki bilgiler özetlenmiştir.

Bütün bunlara ek olarak , katalogları inceleyecek kişilere bizans eserlerinin genel durumlarını tek bir yerde göstermek için Müller- Wiener'in haritası üzerine diğer kaynaklardan elde edilenler eklenerek yeni bir harita hazırlanmıştır.

2. KİLİSELER KATALOĞU

HALEN AYAKTA VE KULANILIR DURUMDA OLAN KİLİSELER

K-01

YAPININ ADI: ATİK MUSTAFA PAŞA CAMİİ
MARKUS VE PETRUS KİLİSESİ
HAGIA THEKLA KİLİSESİ
CABİR CAMİİ

YERİ: Ayvansaray'da Unkapanı - Eyüp yolu üzerinde, sur kalıntılarının hemen ardıda yer alır.

TARİHİ: 9. yüzyıl¹

YAPTIRAN: İmparator Theophilos (829-842) inşaatı başlatmış, Isaak Komnenos 1059'da tamalanmıştır ².

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: 15m. eninde 17 m. uzunluğundadır. Girişi ana apsisin tam karşısındadır. Ana apsisin iki yanında birer apsis daha yer alır. Bu yan apsisler, içeride birer küçük odacık oluştururlar. Üç apsis de içeriden yarım daire, dışarıdan çokgen şeklindedir.

TİPOLOJİ: Kapalı Yunan Haçı

YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: Tuğla ve taş işçiliği görülmektedir.

STRÜKTÜR: Taşıyıcı duvarlar, kemerler, L şeklinde ayaklar, merkezi kubbe ve tonazlar, strüktürel sistemi oluştururlar.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: 1512'de Koca Mustafa Paşa tarafından camiye çevrilmiştir³. Daha sonra hasar gördükçe onarılarak kullanılmaya devam edilmiştir. 18. yüzyılda Türk klasik üslubunun etkisiyle tamir edilmiştir. Kubbenin ve pencerelerin bir kısmıyla minare Türk dönemine aittir. Girişin önüne son cemaat yeri eklenmiştir ⁴.

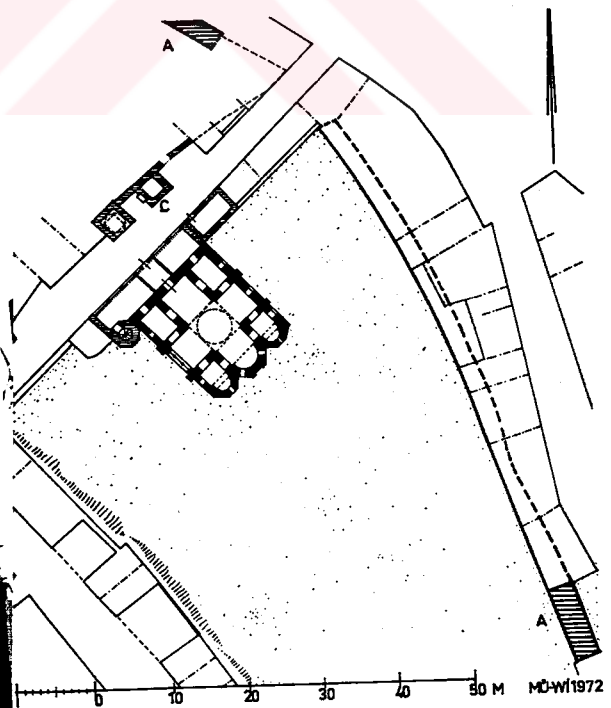
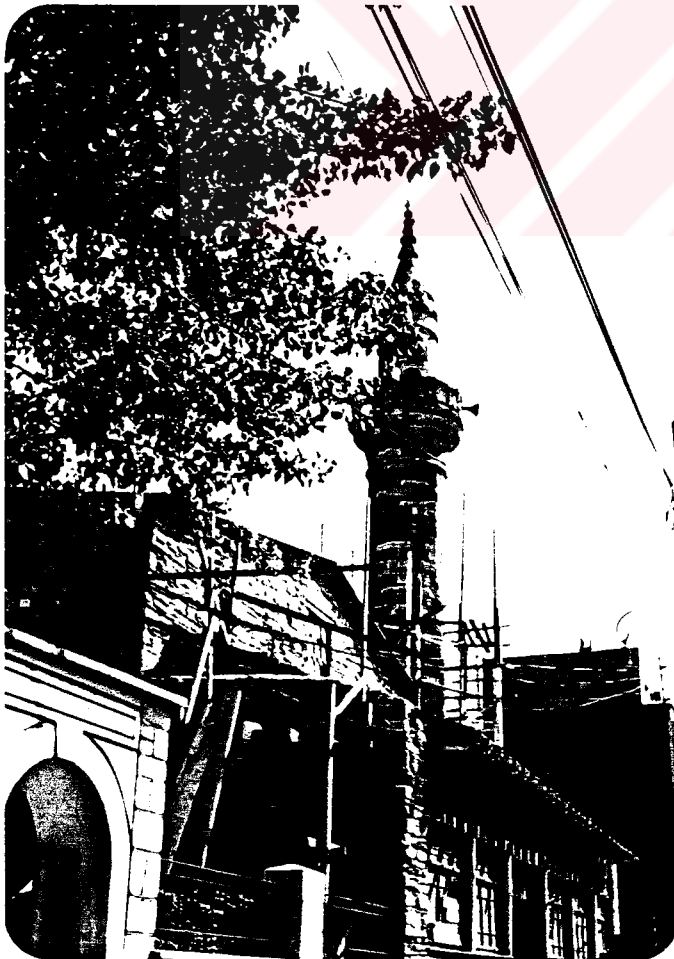
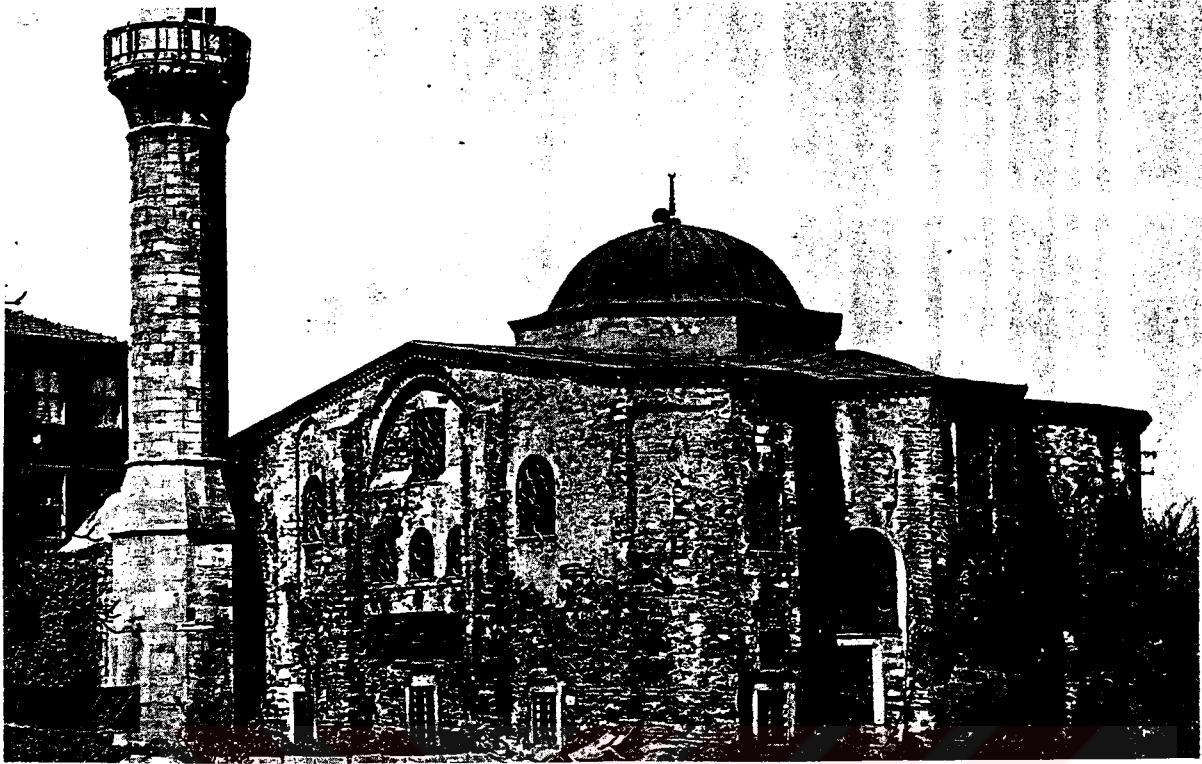
BUGÜNKÜ DURUMU: Halen restorasyon çalışmaları devam etmektedir. Önceki dönemde yapılan sıva kaldırmıştır. İç mekanda Osmanlı dönemi bezemeleri gözlenmektedir. Çalışmalar sona erdiğinde tekrar ibadete açılacaktır.

¹ Eyice; Tunay; Talman, Fotograflarla Fatih Anıtları, s.19

² Müller- Wiener, Bildexikon zur Topographie Istanbul, s.82

³ Yazar Adı Yok, İstanbul Bizans Mimarisi, s.10

⁴ Eyice; Tunay; Talman, a.g.y.

K-02

YAPININ ADI: AYASOFYA
St. SOPHIA,
HAGIA SOPHIA

YERİ: Sultan Ahmet Meydanında, Sultan Ahmet Camii'nin karşısında yer almaktadır.

TARİHİ: 326 yılında ilk Ayasofya'nın inşasına başlanmıştır¹.

YAPTIRAN: Büyük Konstantin².

MİMARİ: İlk Ayasofya:-

İkinci Ayasofya: Mimar Ruffinos.

Üçüncü Ayasofya: Miletoslu İsidoros ve Trallesli Anthemios³.

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Plan şeması olarak, merkezi kubbeli bir orta mekan, iki yan nefi, apsisi, iç ve dış narteksi bulunan bir yapıdır. Batısında, ortasında Phiale denilen şadırvanın yer aldığı avlusu vardır. Doğudaki üç kapıdan nartekse, bu mekandan da, beş kapı ile 9.55 m. enindeki iç nartekse girilir. Dış nartekse oranla zengin bezemeli, mozaikli bir mekan olan iç narteks, kemerlerle dokuz bölüme ayrılmıştır. Her bir bölümde bulunan birer kapı ile ana mekana ulaşılır. Ana mekan 73.50x 69.50m. ölçülerindedir. Orta nef, 32.37m., yan neffler ise 18.20m. ve 18.70m. genişliğindedir. Kubbe kasnağındaki 40 adet pencerenin sağladığı ışık ile iç mekan aydınlanır. Narteksde 6. yüzyıla ait haçlar, İmparator kapısında 9.yüzyıla ait İsa ve VI. Leon mozaïği, apsisde 9. yüzyıla ait Theotokos Meryem, Bema'da baş melekler, Mikael ve Cebrail mozaïğini, kuzey galeride imparator Aleksandros, Güney galeride Konstantin Monamakos, İsa ve Zoe, Deisis, kuzey Timpanum'da kilise büyükleri, güney galeride 12.yüzyıla ait Ioannes Komnenos, Meryem, İren ve Aleksios mozaikleri bulunur.

TİPOLOJİ: Kubbeli bazilika

¹ Akşit, İstanbul, s.130-Yazar Adı Yok, İstanbul Bizans Mimarisi, s. 5-6 ise 325 olarak verir.

² ayn. yer.

³ Yücel, Ayasofya Müzesi, s.4.

YAPIM EVRELERİ: İlk *Ayasofya* 326'da Büyük Konstantin (324-337) tarafından inşasına başlanan ahşap çatılı beş nefli, küçük ölçülerde bir bazilikadır⁴. 15 Mayıs 360' da açılışı yapılan bu yapı *Arkadius* döneminde 20 Haziran 404'de çıkan ayaklanmada yanmıştır. Mozaik ve frekslerle tezyin edilmiş bir yapı olduğu, tuğla ve ot taşı ile inşaa edildiği bilinmektedir.

İkinci *Ayasofya*, II. Theodosius (408-450) tarafından yaptırılarak 10 Ekim 415'de ibadete açılmıştır. Yeni yapı, yine beş nefli ve ahşap çatılı bir bazilikadır. 60m. genişliğindedir. Sütunlu bir portiği vardır. Atrium ölçüleri 47.60x30.50m.dir. 13 Ocak 532'deki Nika ihtilali sırasında çevresiyle beraber yanmıştır.

Üçüncü günümüz *Ayasofya* 'nın inşasına, ayaklanma bastırılır bastırılmaz, II. Iustinianus'un emriyle başlanmıştır. 27 Aralık 537'de açılışı yapılmıştır⁵.

MALZEME: İmparatorluğun çeşitli yerlerinden getirilen yapı elemanı ve malzemelerle inşaa edilmiştir. *Efes Diana* tapınağı, Atina, Roma, Baalbek, Delfi'deki harabelerden malzemeler getirtilmiştir⁶. Beyaz, açık yeşil, sarı, damarlı pembe, kırmızı mermerler kullanılmıştır. Strüktürdeyse tuğla, fil ayakları vevatılarda kesme taş kullanılmış, renkli mermerle kaplanmıştır.

STRÜKTÜR: Ana mekan, yerden yüksekliği 55.60 m., çapı 31.87m. (kuzey-güney), 30.87m. (doğu-batı) olan kubbe ile örtülüdür. Kasnaktan itibaren yüksekliği 24.30m.dir. 1.10m.lik 40 adet kaburgadan oluşur. Ana kubbe, bazilikal doğrultuda iki yarı kubbe ile desteklenir. Yan nefler ve narteksler, çapraz tonozlarla örtülmüştür. 40'ı aşağıda, 67'si yukarıda olmak üzere 107 adet sütun mevcuttur.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Yapımından 22 yıl sonra deprem sonucunda kubbenin doğu yönü yıkılmış, mimar *İsidoros* 'un yeğeni *İsidoros* tarafından onarılmış, kubbe 7m. daha yükseltilmiştir. Açılmalara karşı yanlara payandalar yapılmıştır. 8 Şubat 860 depreminde batı yarım kubbesi yıkılma durumuna gelmiş, 912'de patrikanesi yanmış, 25 Ekim 986 depreminde kubbenin bir bölümü yıkılmış, duvarlarda derin çatlaklar oluşmuştur. II. Basileos (1025-1028), mimar *Tridot* 'a yapıyı altı yıl içinde onartmıştır. Latin istilas sırasında yağmalanarak, hiçbir eşya bırakılmamış, büyük hasara uğratılmıştır. 1261'de *Palaiologos* lar yeniden şehri ele geçirince imparator VII. Mikhael, rahip mimar Ruchasa'ya yapıyı tamir ettirmiştir⁷.

⁴ Akşit, a.g.y.

⁵ Yücel, a.g.e, s. 4-5

⁶ Akşit, a.g.y.

⁷ Yücel, a.g.e, s.10-11

1317'de açılma tehlikesine karşı II. Andronikos tarafından dört payanda duvarı ile desteklense de 13 Mart 1346'daki depremde doğu yarım kubbesi ve ana kubbenin bir bölümü çökmüştür. 1354'de halk yardımıyla mimar G. Prella tarafından tamir edilmiştir⁸.

1453'de Fetih sonrası camiiye dönüştürülerek, gerekli ilaveler yapılmış ve 1 Haziran 1453'de ilk cuma namazıyla ibadete açılmıştır. Sonraları mozaiklerin üzeri ince bir tabakayla sıvanmıştır. Fatih döneminde ahşap bir minare yapılmıştır. 16. yüzyıla dek iki minareli olarak gelmiş, Sultan II. Selim döneminde Mimar Sinan bir minare ilave etmiş, kubbeyi taşıyan payeler ve yan duvarlar arasındaki boşlukları kemerlerle takviye etmiştir. Payandalarla yapıyı sağlamlaştırmıştır. III. Murat çokgen gövdeli, sade iki minare daha ilave ettirmiştir⁹. Sultan I. Mahmut, ana mekanın içine 1736'da bir kütüphane yaptırmıştır. Abdülmecit döneminde İsviçreli mimar Kasparfossati tarafından restore edilmiştir (1847-49). Büyük kubbe demir çemberlerle sağlamlaştırılmış, eğrilen 13 sütun doğrultulmuş, migrap, mimber ve mahfiller onarılmış, mozaiklerle ilgili çalışmalar yapılmıştır. 1894'teki depremde hasar görmesi üzerine 1897'de dökülen sıvalar onarılmış ve mozaikler tamamlanmıştır. 1926'da yapılan çalışmalar sonucunda yapının büyük bir kayaya oturtulduğu tesbit edilmiştir. Zayıf görülen yerler takviye edilerek kubbe, tekrar demir çember içine alınmıştır. 1930-32 yıllarında Amerikalı Thomas Whittemore mozaiklerle ilgili çalışmalar yaparak bir kısmını ortaya çıkarmıştır.

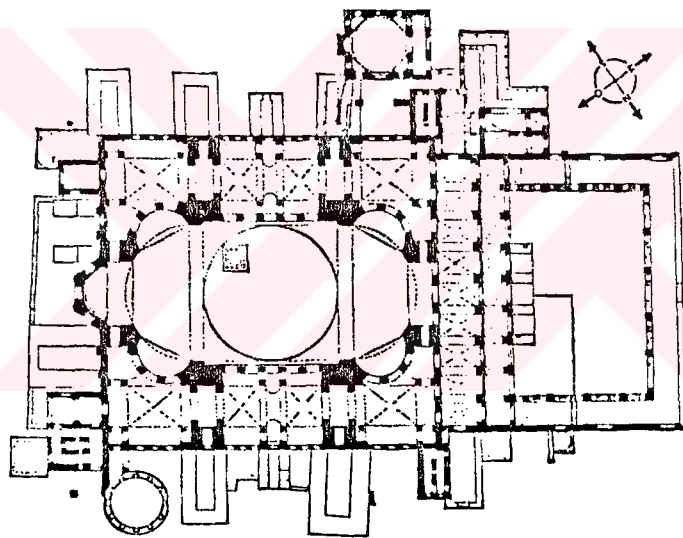
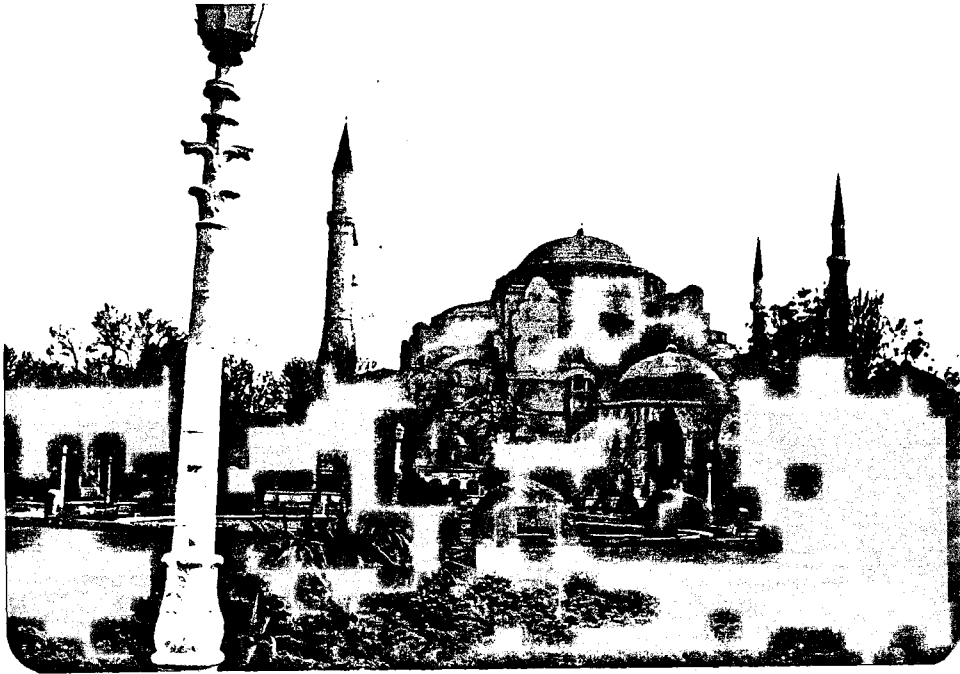
24 Kasım 1934 tarihinde Atatürk'ün isteği ve Bakanlar Kurulu kararıyla müzeye dönüştürülmüş, 1 Şubat 1935'te müze olarak hizmete açılmıştır¹⁰.

BUGÜNKÜ DURUMU: Halen müze olarak ziyarete açıktır. Cephesinde yapılan yanlış uygulamadan dolayı malzeme uyumsuzluğunun yapıya zarar verdiği açıkça görülmektedir.

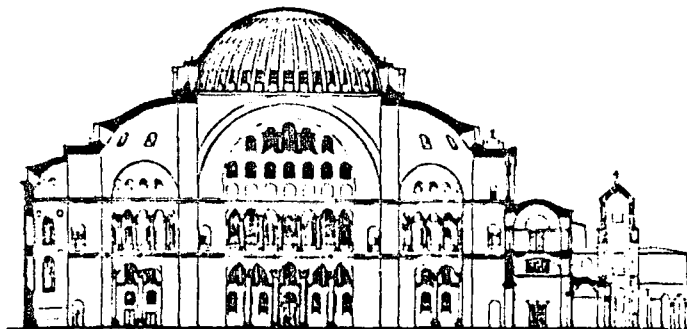
⁸ Akşit, a.g.e, s.131.

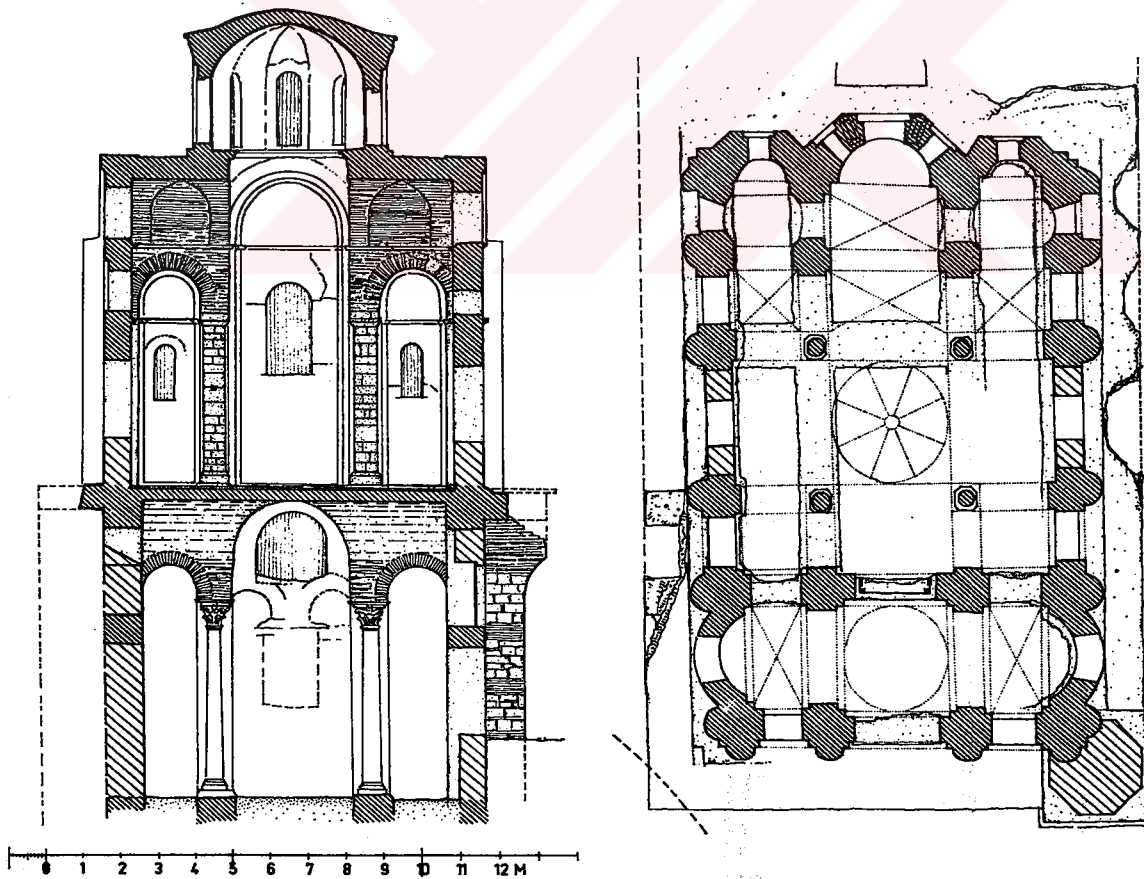
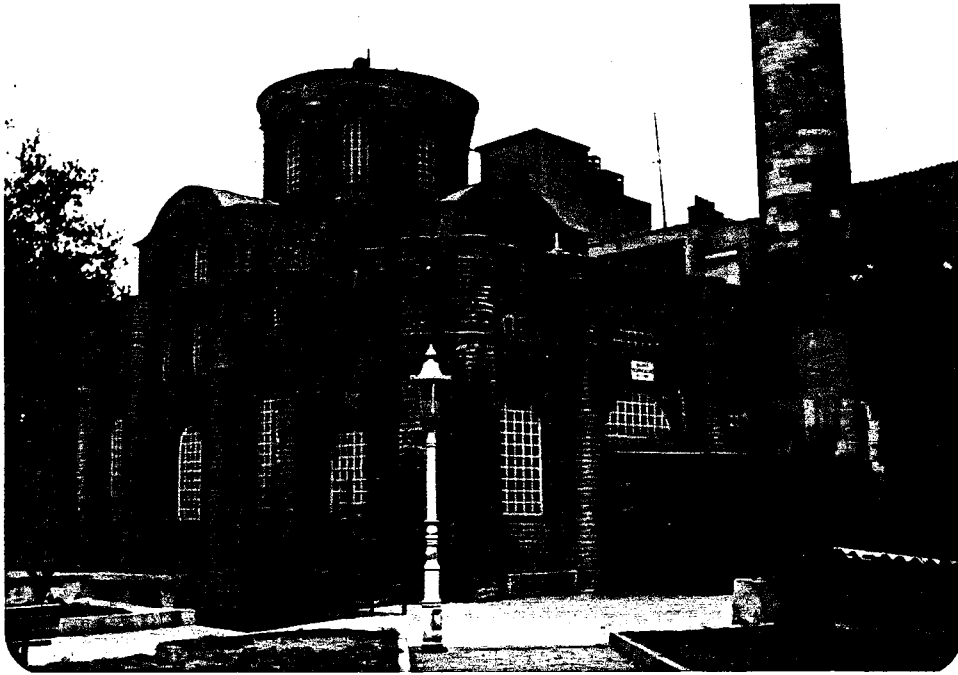
⁹ Yücel, a.g.e, s.23.

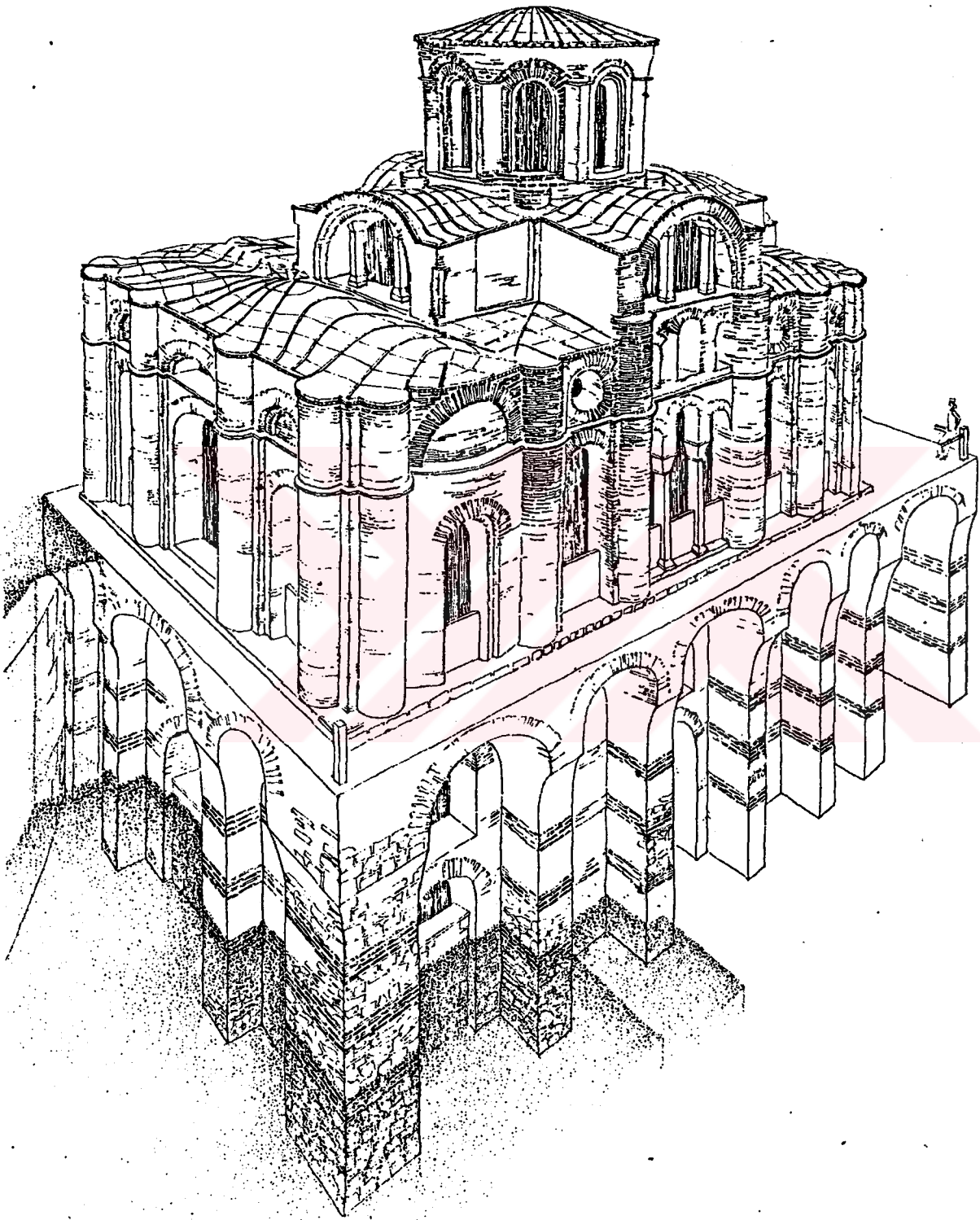
¹⁰ Yücel, a.g.y.

Ayasofya, 532-37. Plán

K-04

YAPININ ADI: DEMETRİOS KANANU

YERİ: Balat sırtlarındadır.

TARİHİ: 1334 yılı olduğu sanılmaktadır.

YAPTIRAN: -

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Basit bir dikdörtken plan şemasına sahiptir.

TİPOLOJİ: Tek Nefli Bazilika

YAPIM EVRELERİ: 18.yüzyılda mozaiklerle bezeli ve kubbeli olduğu sanılmaktadır.

MALZEME: -

STRÜKTÜR: -

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: 1597 yılında onarım geçirmiştir. 1640'da büyük balat yangınında hasar görmüştür. 1719 yılında olduğu sanılan depremde ve 1729 Balat yangınında tekrar hasar gören yapı, Hristiyan cemaatin isteğiyle bugünkü yapıya dönüştürülmüştür. Ahşap kolonlu, uzun dikdörtgen formlu, kırma çatılı bir yapıdır ¹.

BUGÜNKÜ DURUMU: Kilise olarak zaman zaman ibadete açılmaktadır.

¹ Müller- Wiener, *Bildexikon zur Topographie Istanbuls*, s.110.

K-05**YAPININ ADI:** DEMETRİOS SARMAŞIK**YERİ:** Haliç sırtlarında Sarmaşık mahalesinde yer almaktadır**TARİHİ:** -**YAPTIRAN:** -**MİMARİ:** -**MİMARİ ÖZELLİKLERİ:** -**TİPOLOJİ:** Tek Nefli Bazilika**YAPIM EVRELERİ:** -**MALZEME:** -**STRÜKTÜR:** -

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: 1729'da yanarak harap olmuş, 1782'de tamamen çökmüş ancak hasar tespiti yapılmamıştır. 1834'de bugünkü yapı inşaa edilmiştir¹. Ahşap kolonlu tek nefli bazilikal bir yapıdır. Üst örtüsü ahşap kırma çatıdır. İçinde ikinci yüzyıla ait uhrevi rölyefler ve bir de Bizans rölyefi vardır.

BUGÜNKÜ DURUMU: Özgünlüğünü tamamen yitirmiş olan yapı, ibadete açık olmakla beraber, cemaati yok olmak üzeredir.

¹ Müller- Wiener, Bildexikon zur Topographie Istanbul, s.111

K-06

YAPININ ADI: HAGİA EİRENE
AYA İRİNİ

YERİ: Sultanahmet'te Ayasofya'nın kuzey doğusunda, Topkapı Sarayı'nın birinci avlusunda yer alır.

TARİHİ: 306-337, Büyük Konstantin Dönemi

YAPTIRAN: Azize Eirene adına yaptırılmıştır ¹.

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Şehir Katedrali olarak hizmet vermiştir. Orta ve yan nefleriyle bazilikal doğrultu gösterir. Üst kısmı ise, nefleri ayıran sütunlar sadece galeriye kadar yükseldiğinden, Yunan Haçı Plan Tipi gibi dört yana açılır. İstanbul'daki diğer kiliselerden farklı olarak apsisi *stronon*ludur. Sanat tarihi açısından önem taşıyan mozaikleri haç motiflidir. Haçın altındaki merdiven Tabor ve Golgota tepesini sembolize eder. Atriumunda 8. yüzyıldan kalma sütunlar vardır.

TİPOLOJİ: Zeminde kubbeli bazilika, üstte ise Yunan Haçı Plan Tipini gösterir.

YAPIM EVRELERİ: Nika ihtilali sırasında Ayasofya ile beraber yanmış İustinianus tarafından tekrar inşaa ettirilmiştir ²

MALZEME: Duvarlar taş ve tuğla örgüden oluşturulmuştur. Döşeme mozaiktir. Galeri altındaki sütunlarda mermer kullanılmıştır.

STRÜKTÜR: Orta nefte Bema önünde pandantifli bir kubbe, girişte alçak elliptik bir kubbe, yan neflerdeyse tonozlar üst örtüyü oluştururlar.

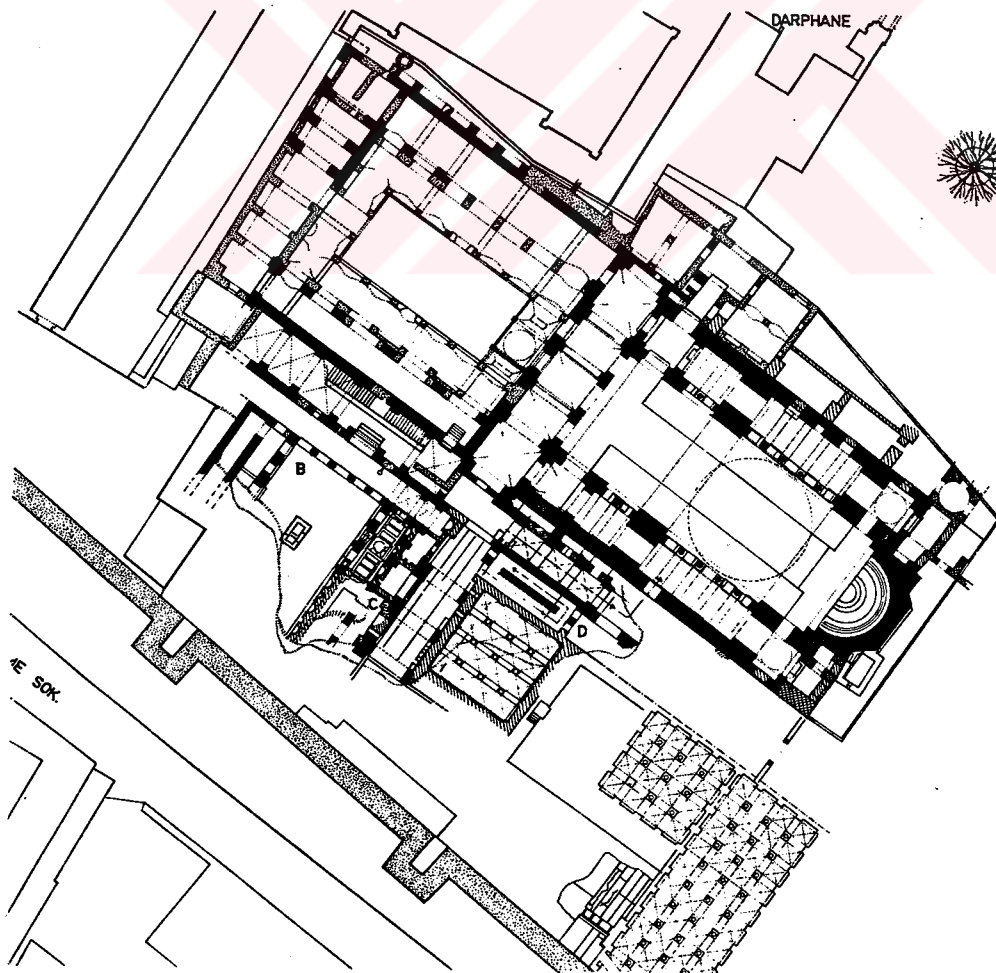
SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Ayasofya'dan sonra "Megali Ecclesia" adıyla iki kilise birleştirilmiştir. Fetihden sonra uzun süre askeri malzeme deposu olarak kullanılmış, 1908'de Ahmet Muhtar Paşa tarafından askeri müze haline getirilmiştir ³.

BUGÜNKÜ DURUMU: Müze fonksiyonu verildiği için oldukça iyi durumdadır. Halen sergiler düzenlenmekte, konser salonu olarak kullanılmaktadır. 1992'de geçirdiği yangın ahşap galerinin harap olmasına sebep olmuştur.

¹ Yazar Adı Yok, *İstanbul Bizans Mimarisi*, s.5. Arseven, *Eski İstanbul*, s.131'de Büyük Konstantin olarak verilmektedir.

² Arseven, *a.g.y.*

³ Yazar Adı Yok, *a.g.y.*

K-07

YAPININ ADI: ESKİ İMARET CAMİİ
PANTEOPTES MANASTIRI KİLİSESİ

YERİ: Fatih'te, Haliç'e inen sırtta, Zeyrek Camii yakınlarındadır.

TARİHİ: 1081-1118, Alexios I. Komnenos dönemi.

YAPTIRAN: Alexios I. Komnenos, annesi Anna Dalassena için yaptırmıştır ¹.

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Üç apsisli yapının iki yan apsisi, küçük birer şapel görevindedir. Çift nartkesli gidriş, ana apsisin karşısındadır. İçeride, dekoratif unsurlu mermer friz vardır. Dış cephedeys meandr ve güreş kurslarından oluşan tuğla teyzinat görülür. Altında, eğimden yararlanarak yapılmış bir sarnıç vardır.

TİPOLOJİ: Kapalı Yunan Haçı.

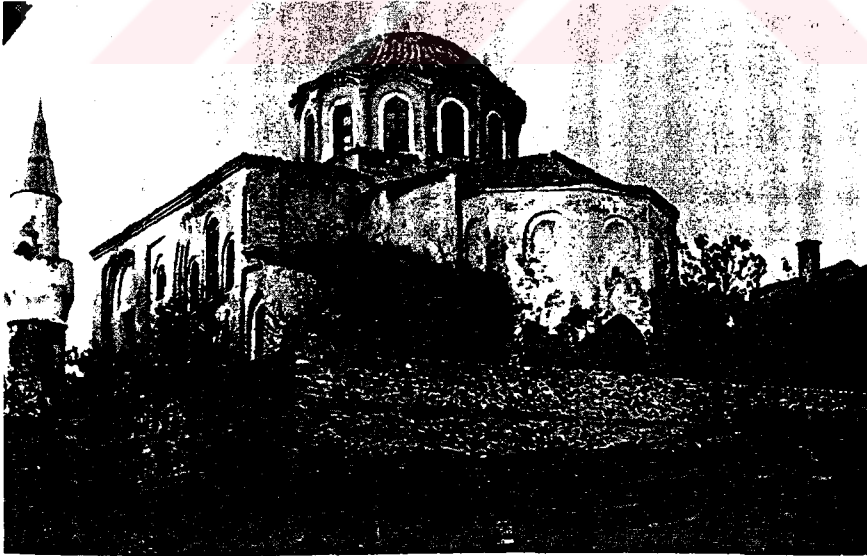
YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: Taş ve tuğla malzeme kullanılmıştır.

STRÜKTÜR: 4 sütun, yüksek tanburlu merkezi kubbeyi taşır. Yan mekanları ve narteksleri örten tonozlar üst örtü sistemini tamamlar.

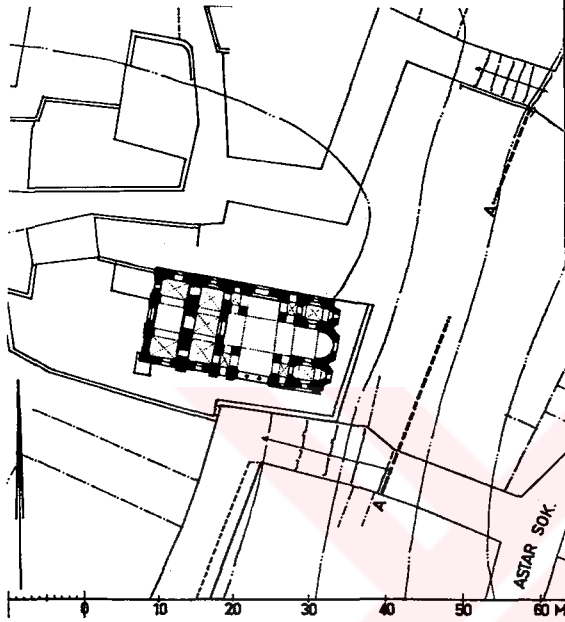
SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Fetih sonrasında, Fatih Külliyesi yapılarına kadar imarethane olarak kullanılmıştır ².

BUGÜNKÜ DURUMU: Hala iyi durumda ve faaldir. Zaman zaman Kuran kursları için kullanılmaktadır.

¹ Yazar Adı Yok, Istanbul Bizans Mimarisi, s.11. ve Müller- Wiener, Bildlexikon zur Topographie Istanbul, s.120

² Eyice; Tunay; Tanman, Fotoğraflarla Fatih Anıtları, s.26 ve Eyice "Istanbul'un Camiye Çevrilen kiliseleri", s.10 aynı bilgiyi vermektedir.

K-08

YAPININ ADI: FENERİ İSA CAMİİ
KONSTANTİN LİPS MANASTIRI

YERİ: Aksaray'da Adnan Menderes Bulvarı (Vatan caddesi) üzerindedir.

TARİHİ: Kuzey Binası 908-910 arasında¹, Güney Binasıysa 1290 yılı içerisinde yapıldığı sanılıyor ².

YAPTIRAN: Kuzey Binasını Konstantin Lips, Güney Binasınıysa VIII. Mikhael (1261-282)'in karısı Theodora yaptırmıştır.

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Kuzey Binası, bir ana, iki yan apsislidir. Yan apsisler, ayrı birer küçük mekan oluştururlar. Giriş bir narteksli ve ana apsisin tam karşındadır.

Güney Binasının narteksinin bir kısmı Kuzey Binasına aittir. Bu nedenle simetri algılanamaz. Ana apsis kuvvetli bir derinliğe sahiptir. Kuzeydeki yan apsis, Kuzey Binasına aittir. Cephede vertikal hatlar hakimdir, üç apside mermer silme dolaşır; içleri tuğla tezyinatlıdır.

Kuzey Binasının cephesi sadedir. Ancak Güney Binası önemli tuğla ve taş işçiliğiyle ayrılmaktadır. Büyük kemerler ve nişlerin hareketliliğiyle monotonluk giderilmiştir. İki binanın cephesi, devir farklılıklarını açıkça ortaya koymaktadır. Güney Binasında, Kuzey Binasının tersine dış mekanla bağlantılı bir mimari gözlenir.

TİPOLOJİ: Kuzey Binası, Kapalı Yunan Haçı; Güney Binasıysa Dehlizli Plan Tipindedir.

YAPIM EVRELERİ: 11-12. yüzyılda temelinden itibaren tekrar inşaa edilmiştir³. 13.yüzyılda güney binasından sonra tüm binayı içine alan bir narteks ve güneye bir koridor eklenmiştir⁴.

MALZEME: Taş ve tuğla malzeme kullanılmıştır.

STRÜKTÜR: Kuzey kilisesinin üst örtüsü 4 sütuna oturan kubbe, yanlarda ve nartekte tonozlardan oluşur. Güney kilisesindeyse 4 ayağa ve aralarında üç yönden ikişer sütuna oturan kubbe, narteks ve dehlislerdeki tonozlar üst örtüyü oluşturur. En son ilave edilen narteks ve koridor da tonozlardan oluşmaktadır.

¹ Eyice;Tunay; Tanman, Fotoğraflarla Fatih Anıtları, s.19

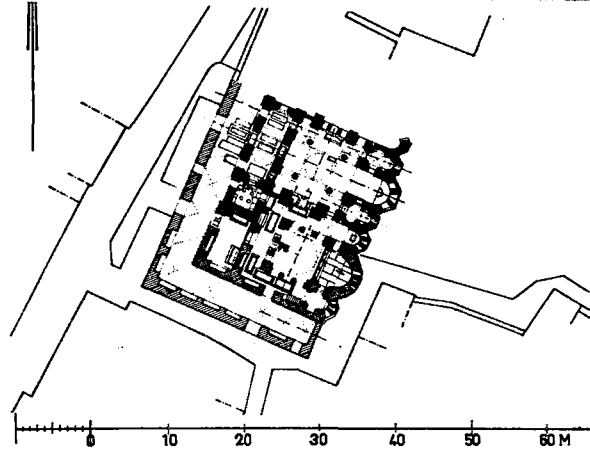
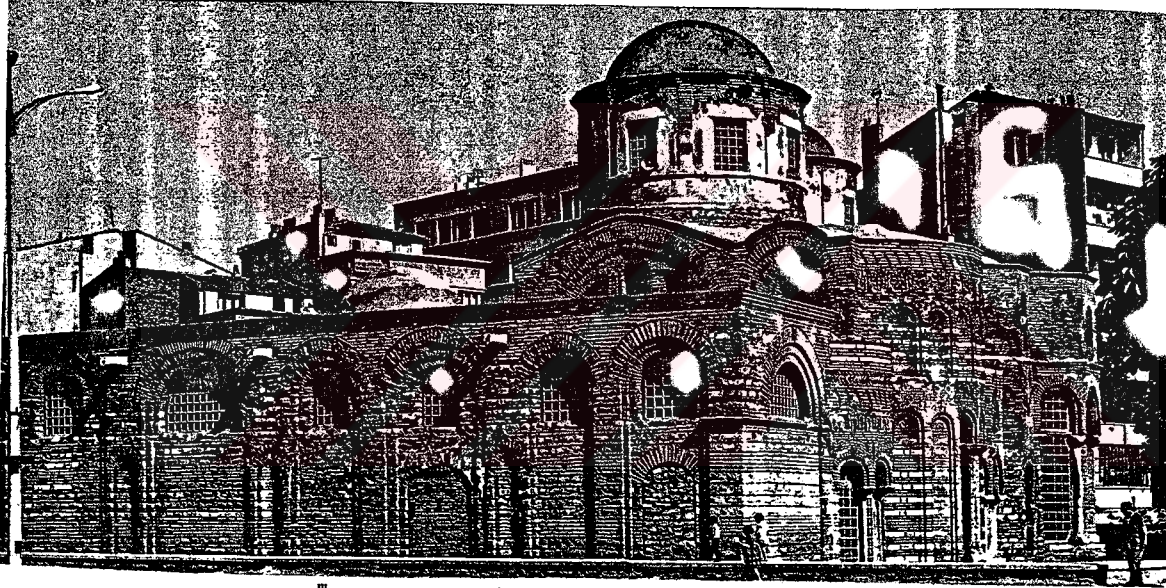
² Eyice, Son Devir Bizans Mimarisi, s. 11.

³ ayn. yer.

⁴ ayn. yer., ve Yazar Adı Yok, İstanbul Bizans Mimarisi, s.12. aynı bilgiyi verir.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: 15. yüzyıl sonlarına dek hristiyanların elinde kalmıştır. Daha sonra, Fenarizade Ali Efendi zaviyeye çevirmiştir. 1633'teki büyük yangında harap olmuştur. 1636'da Sadrazam Bayram Paşa, yapının bünyesinde esaslı değişikliklere neden olan tamiratlar yaptırmıştır. Kubbe kasnağı, payelerin arasındaki sütun ve kemerler, bu dönemde değiştirilmiş, zemine 75cm.lik molozlar dökülmüş, kaide kemerleri içindeki pencereler örülerek kapatılmıştır. 1918'deki Cibali-Fatih yangınında tekrar yanmış, 1928'de etraflica incelenerek 1958'de restore edilerek kurtarılmıştır⁵. 1967'de camii olarak tekrar ibadete açılmıştır⁶.

BUGÜNKÜ DURUMU: Hala iyi durumda ve faaldir. Ancak genel de bakıma ihtiyacı vardır.

⁵ Eyice, Son Devir Bizans Mimarisi, s.16.

⁶ Yazar Adı Yok, Istanbul Bizans Mimarisi, s.12

K-09

YAPININ ADI: FETHİYE CAMİİ

PAMMAKARİSTOS MANASTIRI KİLİSESİ

YERİ: Sultan Selim ile Edirnekapı arasında, adını verdiği Fethiye bölgesinde yer alır.

TARİHİ: Kuzey Binası 1292-1294¹, Güney Binası 1315².

YAPTIRAN: Kuzey Binasını Konstantis Lips, Güney Binasınıysa VIII. Mikhael (1261-282)'in karısı Theodora yaptırmıştır.

MİMARİ: Kuzey Binasını VIII. Mikhael Palaiologos'un yeğeni Prostratos Mikhael Glabas Tarkhaneiotos, Güney Binasınıysa Mikhael Glabas'ın karısı Maria yaptırmıştır ³.

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Kuzey Binasında, narteks, payelerle iç mekana açılır. Kubbeli orta mekan, üç yönden dehlizlerle çevrelenir. Kasnaktaki 12 pencere orta mekanı aydınlatır. Kubbeyi içine alan kule 4 kemeri gizler.

Güney binasıysa, dünyevi, insancıl, samimi mozaikleriyle dikkati çeker. Nartkes dışarıyla bağlantılıdır. Üstünde *gynekaion* vardır. Narteksi takiben naos ve yan hücreler bulunur. Bütün başlıkları dış yüzeyleri işlenmiş imposttur. 6. yüzyıla aittir ve devşirme olarak kullanılmışlardır. Kubbenin 12 diliminde, 14. yüzyıla ait 12 havari tasviri vardır⁴. Kuzey Binanın kubbe kasnağının dışı yarım sütun demetlerine binen kademeli kemerler ve dalgalı ve kirpi örgü tuğla kornişlerle süslenmiştir. Güney Binasıysa yanındakinin kendisini ezmemesi için aşırı yükseltilmiştir. Cephe bir silmeyle ikiye ayrılır. Horizontal, vertical hatlar ve tezyinatla masif ve monoton cephe hareket kazanmıştır. Dışdan, iç mekanı algılamak mümkün değildir. Özellikle apsis cephesinde zengin cephe elde etmek uğruna oranlardan vazgeçilmiştir. Bu özelliklerle, aynı dönem yapılarından ayırt edilir.

TİPOLOJİ: Kuzey Binası, Dehlizli Plan Tipi; Güney Binasıysa Kapalı Yunan Haçı şeklindedir.

¹ Eyice, Son Devir Bizans Mimarisi, s.17.

² Eyice, a.g.e., s.11- Yazar Adı Yok, İstanbul Bizans Mimarisi, s.10 ise iki bina için 1067'den önce demektedir.

³ Eyice, a.g.e., s.21- Yazar Adı Yok, a.g.y. ise Yohannes Komnenos olarak vermiştir.

⁴ Arseven, Eski İstanbul, s.147.

YAPIM EVRELERİ: Kuzey Binası eski bir kilisenin yeri ve kalıntıları üzerine kurulmuştur. 14.yüzyılda, Güney Şapelinin eklenmesinden sonra iki binanın arasındaki bölümler kaldırılarak birleştirilmiştir ⁵. 1326,1341'de II.Andranikos Palaiologos dış narteks ekletmiştir ⁶.

MALZEME: Duvarlarda taş ve tuğla malzeme, yer döşemesinde mozaik kullanılmıştır. Sütunlar ise mermerdir.

STRÜKTÜR: Kuzey Binasında Naos'un zeminini altta aynı izdeki sarnıcın tonozları oluşturur. Kubbeyi aralarında ikişer sütun bulunan 4 ayak taşır. Narteksedan ana mekana sütunlarla geçilir. Üç yöndeki dehlizler basık tonozlu, bema beşik tonozlu, orta mekansa 4 kemerli pandantifli 5m. çapında kubbeyle örtülüdür.

Güney Binasında 4 sütunun taşıdığı, 2.5m. çaplı bir kubbe, ana mekanı, bir çapraz tonoz ve iki yanında küçük kubbelere narteksi örter.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: 1420 yılında kadınlar manastırıyken, 1455-1586'da patrikane görevini üstlenmiştir⁷. 1586'da III. Murat bu yapıyı camiye çevirmiştir⁸. 1847'de tamir görmüş, narteks payeleri yontularak altı köşeli hale getirilmiştir. Ana mekandaki payeler arasındaki sütunlar kaldırılmıştır. Apsisleri tamamen kaldırılarak, kible doğrultusu için, dışa doğru taşan üçgen bir mekan eklenerek kubbeyle örtülmüştür. 1938-40'da ciddi şekilde restore edilerek dış cephelerin sıva ve badanası temizlenmiş, müzeler idaresine bırakılmıştır⁹. Bir dönem, yine harap hale geldikten sonra tamir edilerek yeniden cami halinde kullanıma açılmıştır. Küçük şapelse müzelere kalmıştır ¹⁰.

BUGÜNKÜ DURUMU: Hala iyi durumda ve faaldir. Ancak gene de bakıma ihtiyacı vardır.

⁵ Eyice, *a.g.y.*

⁶ Yazar Adı Yok, *a.g.y.*

⁷ Eyice;Tunay; Tanman, *Fotoğraflarla Fatih Anıtları*, s.31.

⁸ İslam Ansiklopedisi, "İstanbul Maddesi", s.1214/80.

⁹ Eyice, *a.g.y.*

¹⁰ Eyice, "İstanbul'un Camiye Çevrilen Kiliseleri", s.13.

K-10

YAPININ ADI: HAGİOS GEORGİOS
FENER RUM PATRİKHANESİ

YERİ: Fener'de, Haliç sahil yoluna paralel, sur içindeki ilk yol üzerinde yer alır.

TARİHİ: -

YAPTIRAN: -

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Bazilika planlı, sade bir yapıdır. İçinde Azize Euphemia, Teophano rölikleri, Meryem ile Yahya'nın 11. yüzyıla ait mozaikleri bulunmaktadır.

TİPOLOJİ: Tek Nefli Bazilika.

YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: Taş ve tuğla malzeme kullanılmıştır.

STRÜKTÜR: Yığma binanı üst örtüsü iki eğimli kırma çatıdır.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Fetih'den sonra 1455'de Patrikane Havariler Kilisesi'nden Pammakaristos'a, 1600'lerde de Hagios Georgios'a geçmiştir¹. 1608-1699'da yanmış harap olmuştur². 1724'de onarılmış, 1873'de tekrar inşaa edilmiştir. 1941'de tekrar yanmış, ama daha sonra aslına uygun olarak onarılmıştır³.

BUGÜNKÜ DURUMU: Hala çok iyi durumda ve patrikhane görevini devam ettirmektedir.

¹ Eyice;Tunay; Tanman, Fotoğraflarla Fatih Anıtları, s.33.

² İslam Ansiklopedisi, "İstanbul Maddesi", s.1214/80

³ Eyice;Tunay; Tanman, a.g.y.

K-11

YAPININ ADI: GÜL CAMİİ

HAGIA THEODOSIA KİLİSESİ

YERİ: Cibali'de, Haliç'e inen sırtın eteklerinde bulunmaktadır.

TARİHİ: Kesin tarihi bilinmekle beraber 7.-9.yüzyıl Orta Bizans Devri'ne ait olduğu düşünülmektedir ¹.

YAPTIRAN: -

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Zeminde bir ana, iki küçük yan nefden oluşan ve bazilikal plan özelliği gösteren bir yapıdır. Galeriye çıkan merdiveni önem taşır. Giriş, apsisin karşısındadır. Giriş mekanıyla ana mekanı iki ayak ve iki sütun ayırır. Cephesindeki vertikalite hemen hissedilir. Güçlü plastik anlatım, hareketli, canlı bir mimari, dekoratif tuğla işçiliği gözlenir. Özellikle doğu cephesi, 10.yüzyıldan beri gelişen dış cephe mimarisinin özelliklerini gösteren önemli örneklerdendir.

TİPOLOJİ: Zemin kubbeli bazilika, üst yapı ise Yunan Haçı Plan tipindedir.

YAPIM EVRELERİ: Yan nefleri, Palaiologoslar döneminde değişime uğramışlardır ². Apsis cephesinde bu dönemde değiştirildiği düşünülmektedir ³.

MALZEME: Taş ve tuğla malzeme kullanılmıştır.

STRÜKTÜR: Merkezi kubbe 4 ayak tarafından taşınır; üç yönde ayakların arasında ikişer sütun yer alır. Yan nefler, çapraz tonozlarla, giriş mekanıysa beşik tonozla örtülmüştür.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Fetih'den sonra askeri amaçla, donanmaya bağlı depo olarak kullanılmıştır⁴. II.Selim (1567-1574) döneminde Hasan Paşa Camii olarak ibadete açılmıştır. II.Mahmut (1808-1839) devrinde onarım geçirmiştir. Kubbe ve saçaklar Türk Klasik Devir uslubuyla yenilenmiştir⁵.

BUGÜNKÜ DURUMU: Son dönemde camlı bir giriş mekanı eklenerek yapının özgünlüğü bozulmuştur. İç mekandaki bezemeler ve düzenlemeler Osmanlı dönemine aittir. Halen iyi ve kullanılır durumdadır ve ibadete açıktır.

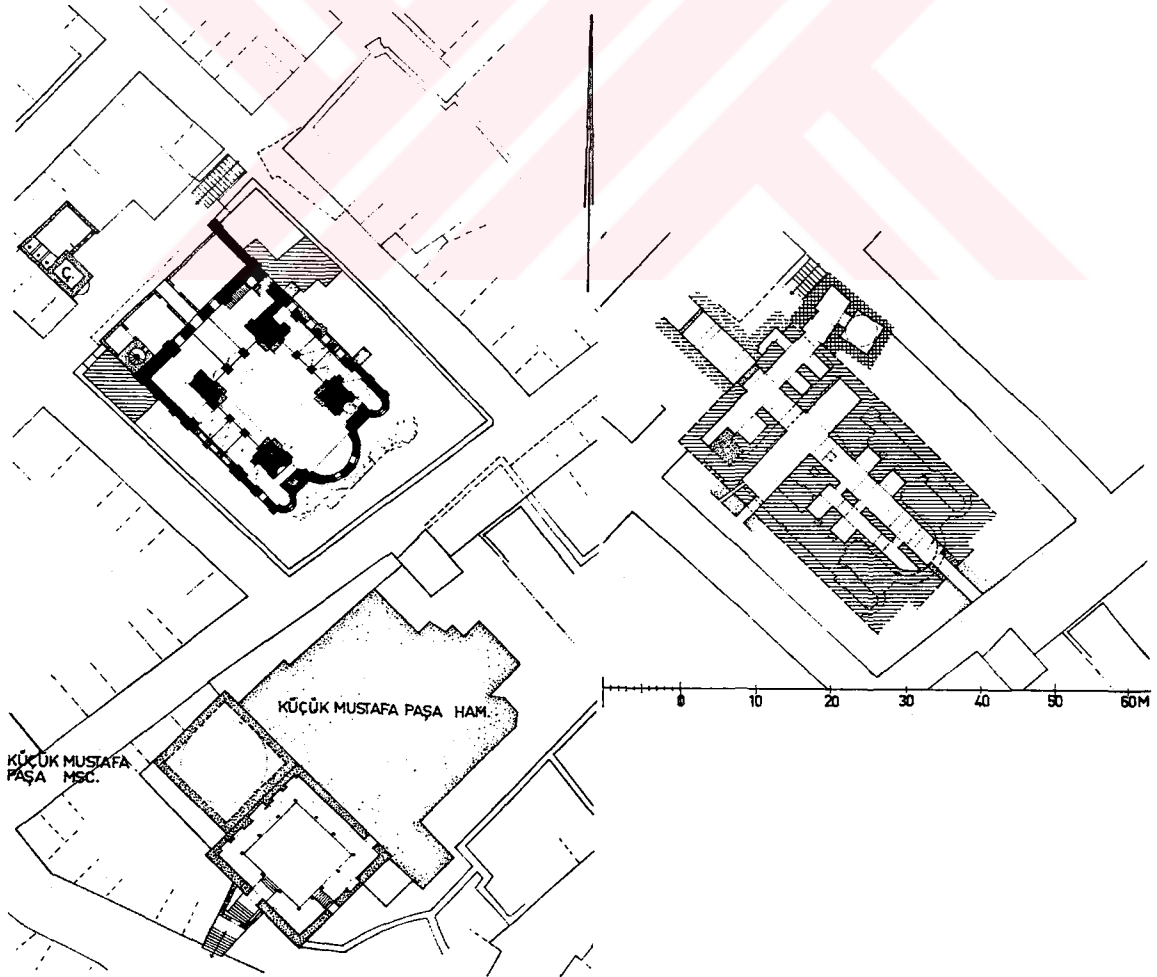
¹ Eyice, Son Devir Bizans Mimarisi, s. 59. ve Yazar Adı Yok, İstanbul Bizans Mimarisi, s.13. aynı bilgiyi verir.

² Eyice, a.g.y.

³ Eyice;Tunay; Tanman, Fotoğraflarla Fatih Anıtları, s.27.

⁴ Arseven, Eski İstanbul, s.147.

⁵ Yazar Adı Yok, a.g.y.

K-12

YAPININ ADI: HİRAMİ AHMET PAŞA CAMİİ
(TRULLO MANASTIRI KİLİSESİ
olduğu ileri sürülmektedir¹.)

YERİ: Çarşamba'da Fethiye Camii yakınlarındadır.

TARİHİ: 12. yüzyıla ait olduğu düşünülmektedir².

YAPTIRAN: -

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Tek narteksli, üç apsisli küçük bir yapıdır. Apsislerinde, iki yan cephesinde ve yüksek kubbe kasnağındaki pencerelerle iç mekanın aydınlanması sağlanmıştır.

TİPOLOJİ: Kapalı Yunan Haçı .

YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: Duvarlar 4 sıra taş, 5 sıra tuğla örgüsüyle oluşmuştur. Sütun ve sütun başlıklarında mermer kullanılmıştır.

STRÜKTÜR: Yüksek kasnaklı, dilimli kubbesi 4 sütun tarafından taşınır. Sistem tonozlarla tamamlanır.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Fetih sonrası, 1586'ya dek Hristiyanlarca kullanılmış, Patrikhane Fener'e taşınınca, 1590'da Hiramî Ahmet Paşa tarafından camiye çevrilmiştir³. Camiye çevrilirken sütunlar kaldırılmış, kubbe ahşap kirişlere oturtulmuş, sonra tekrar sütunlar yapılmıştır. Kubbesi malakari tezyinatına sahiptir⁴. Sonraları Vakıflar, yapıyı kadro dışı bırakınca harap olmuştur. 1961'de kötü bir restorasyon geçirerek ibadete açılmıştır⁵ .

BUGÜNKÜ DURUMU: Halen kullanılmakla beraber, bir yandan son cemaat yeri ve iç mekan düzenlemesi gibi kötü restorasyon ve eklentilere maruzken, bir yandan da bakıcıları ve cemaati tarafından onarım adıyla yapıya zarar verilmektedir.

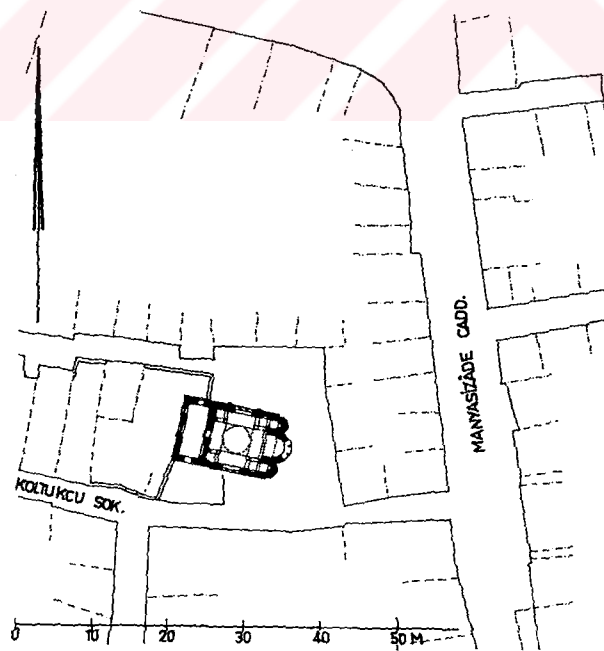
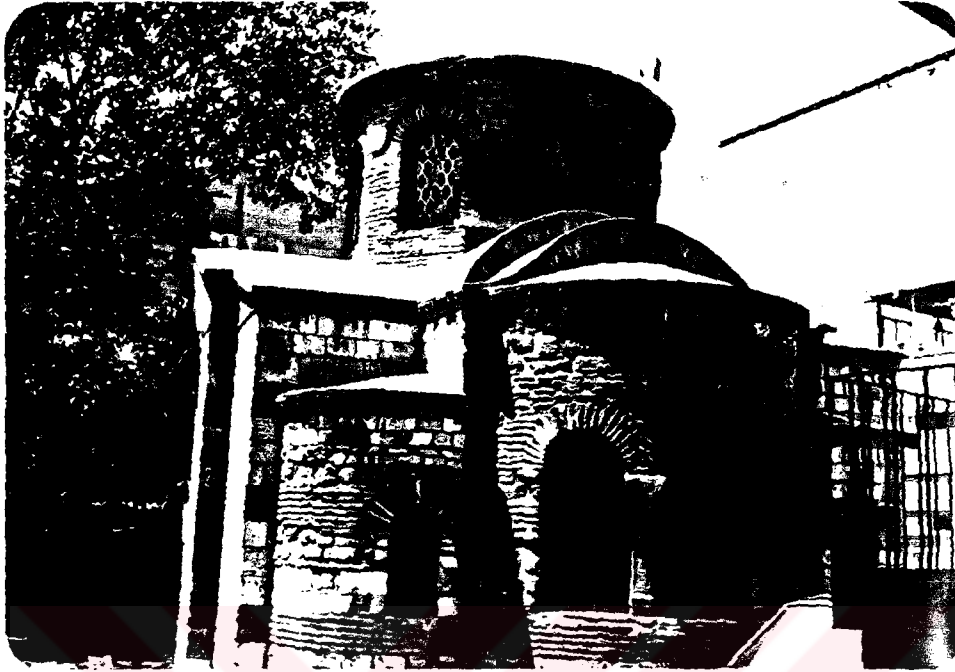
¹ Eyice, "İstanbul'un Camiye Çevrilen Kiliseleri", s.13.

² Eyice;Tunay; Tanman, Fotoğraflarla Fatih Anıtları, s.29 ve Yazar Adı Yok, İstanbul Bizans Mimarisi, s.10. aynı bilgiyi verir.

³ Yazar Adı Yok, a.g.y.

⁴ Eyice;Tunay; Tanman, a.g.y.

⁵ Müller- Wiener, Bildexikon zur Topographie Istanbul, s.146

K-13

YAPININ ADI: KALENDERHANE CAMİİ
(Arseven, THEOTOKOS "MERYEM" AYA THEODORE DE TRİON, Eyice ise AKALEPTOS MANASTIRI ile aynı yapı olabileceğini belirtmiştir¹.)

YERİ: Şehzadebaşı'nda Kız Öğrenci Yurdu'nun yanında yer alır.

TARİHİ: 9.yüzyıl².

YAPTIRAN: -

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: İçeride, duvarların kemer başlangıçlarına kadar damarlı somakilerle kaplıdır. Mermer tezyinatı kalitesi çok iyidir. Diakonikon bölümünün geç Bizans dönemine ait fresklerle süslü olduğu anlaşılmaktadır. Pencere ve cephe oranlarıyla dikkat çekmektedir.

TİPOLOJİ: Kapalı Yunan Haçı .

YAPIM EVRELERİ: Geç Antik Devirden itibaren çeşitli devirlere ait kalıntılar vardır³. Mevcut yapıda bile yer yer erken devir duvarları kullanılmıştır.

MALZEME: Tuğla, taş ve damarlı somaki kullanılmıştır.

STRÜKTÜR: Merkezi kubbeye yüksek kemerli 4 ayak taşır. Kubbe 4 taraftan tonozlarla desteklenir. Giriş mekanının ve yanlardaki küçük mekanların üst örtüsü ise çapraz tonozlardan oluşur.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Fetih sonrası, Arpa Emini Mustafa Efendi Mektep ve medresesi olmuştur. 1747'de renovasyon geçirerek mihrab, mimber, mahfil ve minare ilave edilmiştir⁴. Sonraları harap olmuş ve çatısının şekle değiştirilerek onarılmıştır. 1966'da ise ilk haline dönüştürülerek restore edilmiştir⁵.

BUGÜNKÜ DURUMU: Halen kullanılmakla ve iyi durumdadır.

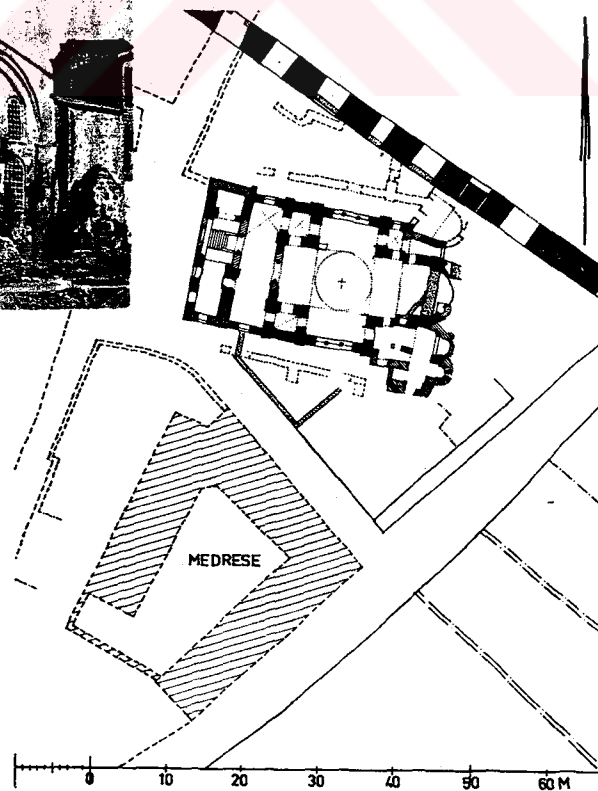
¹ Arseven, Eski İstanbul, s.145-Eyice, "İstanbul'un Camiye Çevrilen Kiliseleri", s.10.

² Arseven, a.g.y.

³ Yazar Adı Yok, İstanbul Bizans Mimarisi, s.13.

⁴ Müller- Wiener, Bildexikon zur Topographie Istanbul, s.156

⁵ Eyice, a.g.y.

K-14

YAPININ ADI: KARIYE CAMİİ/KHORA KİLİSESİ

YERİ: Edirnekapı'dadır.

TARİHİ: 5-6.yüzyıl¹. Komnenoslar dönemi. Güney şapeli 1313².

YAPTIRAN: Güney şapelini Büyük Logothetes Theodoros Metokhites yaptırmıştır³.

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Ana bina narteks, naos ve pareklesiondan oluşur. Mozaikli nartekslerden dış nartekste İsa ve iç narteksde ise Meryem tasvirleri vardır. Naosda İsa ve Meryemin hayatları pareklesionda İsa'nın dirilişi ve Meryem'e ait freksler yer alır. Bu tasvirler insancıl ve samimidir. Tek düze fon yerine yeni mimari motifler ve Hellenistik özellikli detaylara bırakır.

Güney Şapeliyse 29m.lik ince uzun bir mekandır. Batı ucunda kare mekanlı narteksi vardır. Diğer bölümlerden kemerlerle ayrılmıştır. Mozaik ve frekslerle kaplıdır. Apsisi yarım daire şeklindedir. Dış cephede kuvvetli renk ve çizgi armonisiyle ayırt edilir. İç mekan dışarıdan algılanabilmektedir. Horizontal ve vertikal hatlar dengededir.

TİPOLOJİ: Ana mekan tasnif dışı, Güney Şapeli tek nefli bazilikadır.

YAPIM EVRELERİ: Çeşitli evrelerle son haline ulaşmıştır. İlk evre: 5-6. yüzyıl apsis yönündeki taş ayaklar. İkinci evre: 9. yüzyıl manastırın tamiri. Üçüncü ve Dördüncü evreler: Komnenler dönemi naosun bir kısmının inşası. Beşinci evre: 14. yüzyıl güney şapeli ve eksonarteks inşası⁴.

MALZEME: Komnenoslar dönemi duvarları bir sıra dışı taşkın, bir sıra içe gömük tuğladan oluşur. Diğer duvarlarda 4 sıra taş, dört sıra tuğla örgü gözlenir.

STRÜKTÜR: Ana mekan kubbe ile örtülüdür. Nartekste ve yan mekanlarda küçük kubbeler üst örtüyü oluşturur, tonozlarla desteklenirler. Güney şapeli de ana mekanın da bir kubbe ve tonozlarla örtü sistemini oluşturur.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Fetih sonrası, camii olarak kullanılmıştır. 1765' te tamir görmesine rağmen, Türk dönemi eklentileri önemsiz derecede azdır⁵. İkinci dünya savaşı sonrası mozaik ve freksler temizlenmiştir.

BUGÜNKÜ DURUMU: Müze olarak kullanılan yapı ve çevresi bakımlı durumdadır.

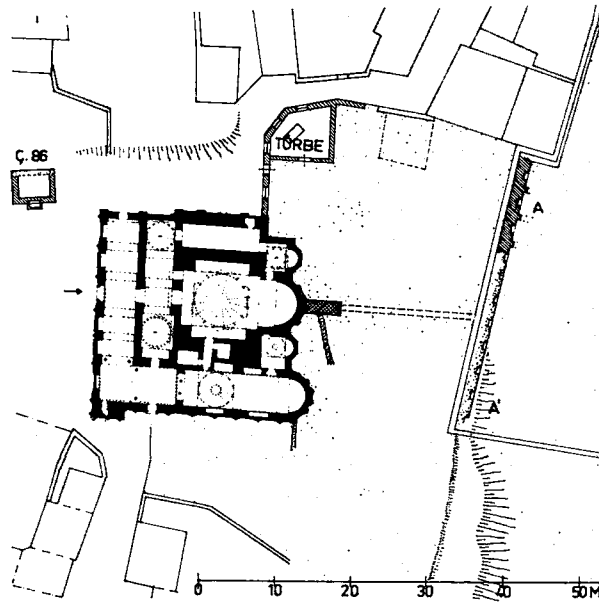
¹ Yazar Adı Yok, İstanbul Bizans Mimarisi, s.9.

² Eyice, Son Devir Bizans Mimarisi, s. 35.

³ ayn. yer.

⁴ Yazar Adı Yok, a.g.y.

⁵ Eyice, a.g.y.

K-15

YAPININ ADI: KASIM AĞA MESCİDİ

YERİ: Karagümrük'te gecekondu bölgelerinin arasında yer alır.

TARİHİ: -

YAPTIRAN: -

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Kareye yakın formda ana mekanı olan küçük bir yapıdır. Sokak cephesinde küçük bir mekanı daha vardır. Bir de giriş mekanı olduğu varsayılmaktadır.

TİPOLOJİ: Kare planlıdır.

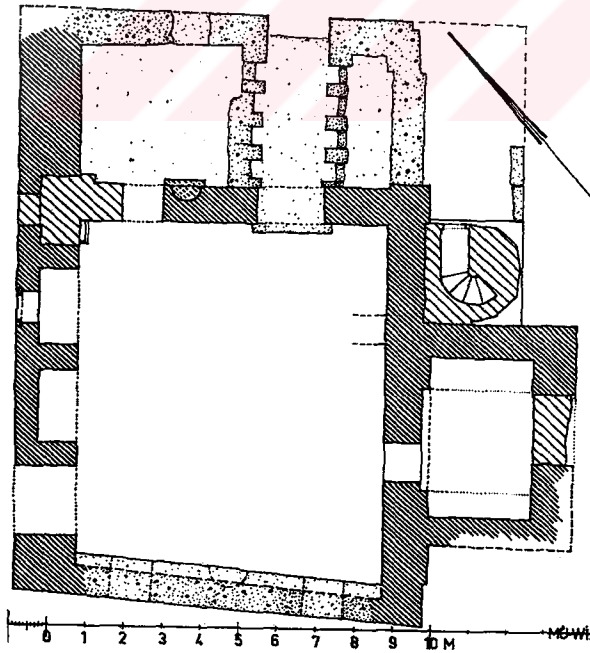
YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: Tuğla ve taş kullanılmıştır.

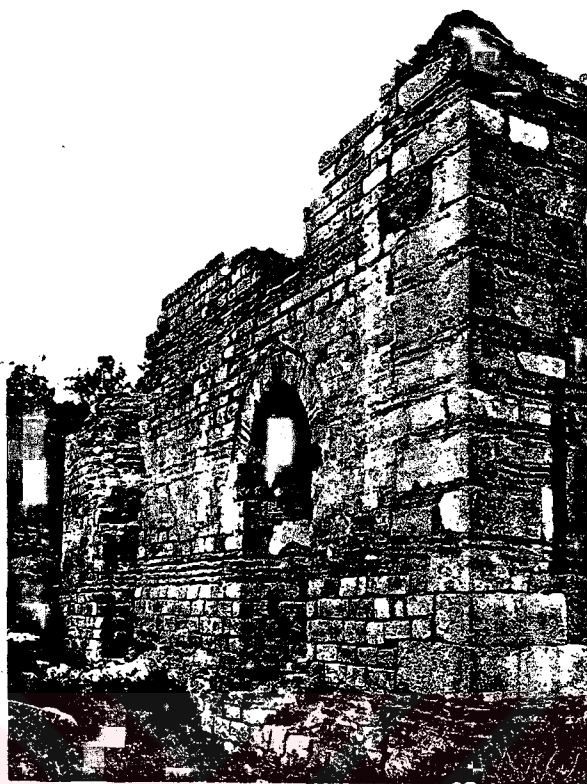
STRÜKTÜR: -

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Fetih sonrası, mescide çevrilerek yeni fonksiyonu sayesinde korunabilmiştir. 1894 depreminde büyük ölçüde harap olarak gecekonduların istilasına uğramıştır. Yakın geçmişte restore edilerek ibadete açılmıştır ¹.

BUGÜNKÜ DURUMU: Halen bakımsız ama kullanılabilir durumdadır.

¹ Eyice, "İstanbul'un Camiye Çevrilen Kiliseleri", s.9

K-16

YAPININ ADI: KEFELİ MESCİDİ

YERİ: Çarşamba'da Draman caddesi üzerindedir.

TARİHİ: -

YAPTIRAN: -

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Bir manastırın yemekhanesi olarak kabul edilmektedir¹. Yarım daire şeklindeki apsisi dışarıda beş yüzlüdür. Girişi ana aksın yan tarafındadır.

TİPOLOJİ: Tek Nefli Bazilika

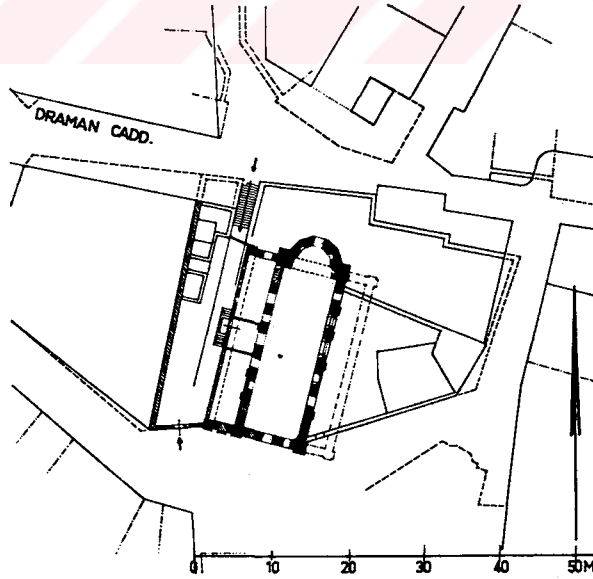
YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: Tuğla ve taş kullanılmıştır.

STRÜKTÜR: Üst örtüsünü bir beşik çatı oluşturur.

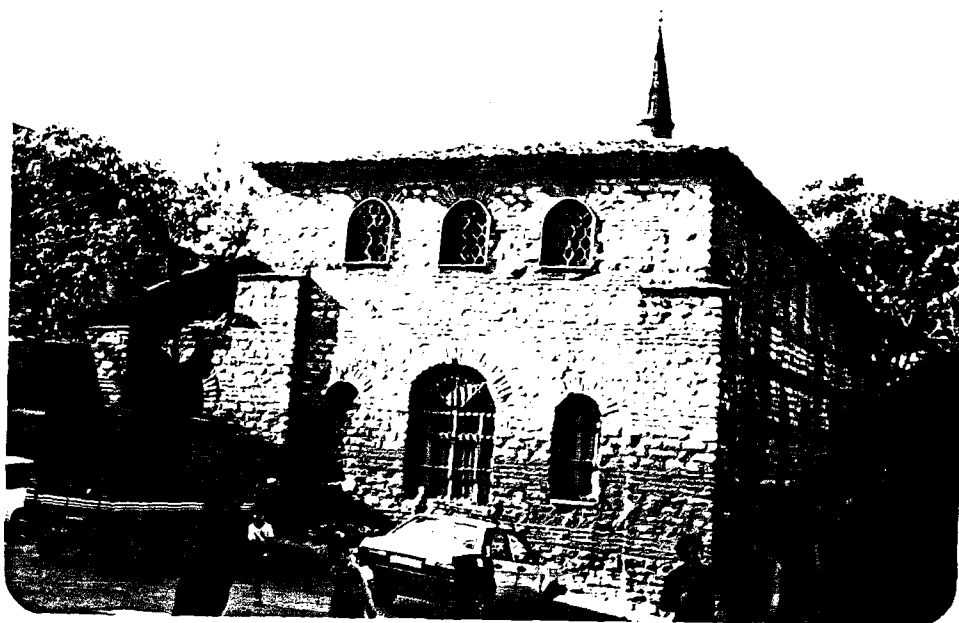
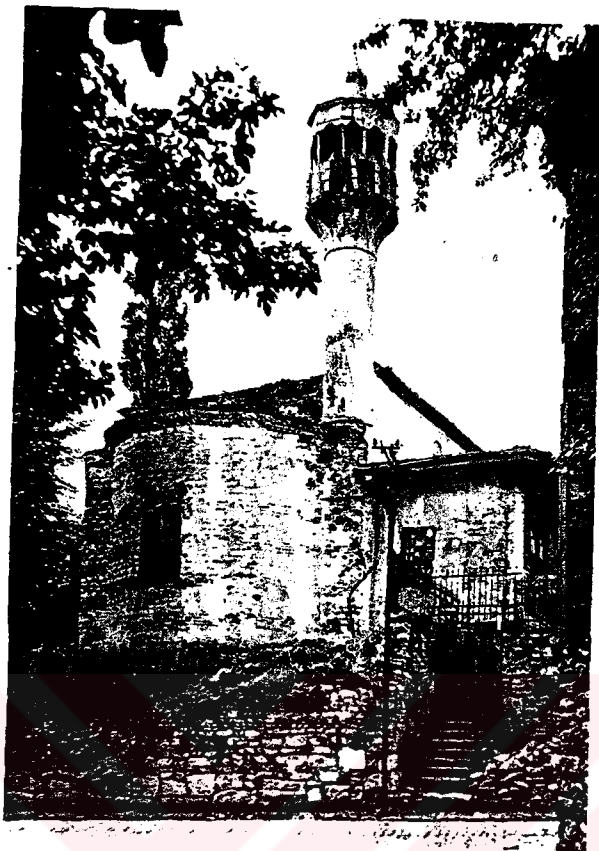
SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: 1475'den sonra Ermeni ve Latinler tarafından kullanılmıştır. 1629-31 yıllarında Recep Paşa tarafından camiye çevrilmiştir². Yapıya camii için gerekli ilaveler yapılmış, iç mekan Türk uslubuyla yeniden ele alınarak tezyin edilmiştir.

BUGÜNKÜ DURUMU: Halen camii olarak kullanılmakla beraber bakımsız durumdadır ve cami görevlileri tarafından yapılan bilinçsiz tamirler sonucu zarar görmektedir.

¹ Eyice, "İstanbul'un Camiye Çevrilen Kiliseleri", s.14

² Müller- Wiener, Bildexikon zur Topographie Istanbul, s.166-168.

K-17

YAPININ ADI: KİLİSE CAMİİ- VEFA CAMİİ

YERİ: Vefa'da Kalendarhane Camii ile Süleymaniye Camii arasında, Molla Şemseddin sokağının yanında yer alır.

TARİHİ: 11.yüzyıl civarı¹.

YAPTIRAN: -

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Eksonorteksi, binanın genişliğinden fazladır. Dışa açık bir cephe mimarisine sahiptir. Dört kemerle beş kare bölüme ayrılır. Kubbelerinde İsa ve Meryem kilise büyüklerini tasvir eden freksler vardır. Yüksek kasnaklardaki kesit farklılıkları mekan algısına farklılıklar getirir. Aydınlık bir mekandır. Apsidi iç mekanda derin ve vurguludur. Sütunlarda kompozit başlık kullanılmıştır.

Dış nartex, son devir özelliği göstererek cephede tuğla ve taş işçiliğinin zengin örneğini verir. Cephe silme ile ikiye ayrılır. Doğal renklerle ve uyumlu kompozisyonla cephenin etkisi artırılmıştır. Saray cephesi karakteri taşımaktadır.

TİPOLOJİ: Kapalı Yunan Haçı

YAPIM EVRELERİ: Dış Narteks, Palaiologoslar Döneminde eklenmiştir². Pareklesionun da bu dönemde eklendiği varsayılmaktadır³.

MALZEME: Tuğla ve taş kullanılmıştır. Sütunlar ve frizler de mermerdir.

STRÜKTÜR: Ana kubbeyi 4 sütun taşımaktadır. Tonozlar ve küçük kubbelerle örtü sistemi tamamlanır.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Fetih sonrasında, Fatih Sultan Mehmet'in hocası Molla Gürani Vakfından camiye çevrilmiştir⁴. Cami fonksiyonuna yanıt verecek ilaveler yapılmıştır. 1848'de pateklesion onarım geçirmiştir. 1937'de dışnarteksin mozaikleri restore edilmiş, 1972-73'te de caminin içi yenilenmiştir⁵.

BUGÜNKÜ DURUMU: Halen ibadete açık olmakla beraber bakımsız bir haldedir.

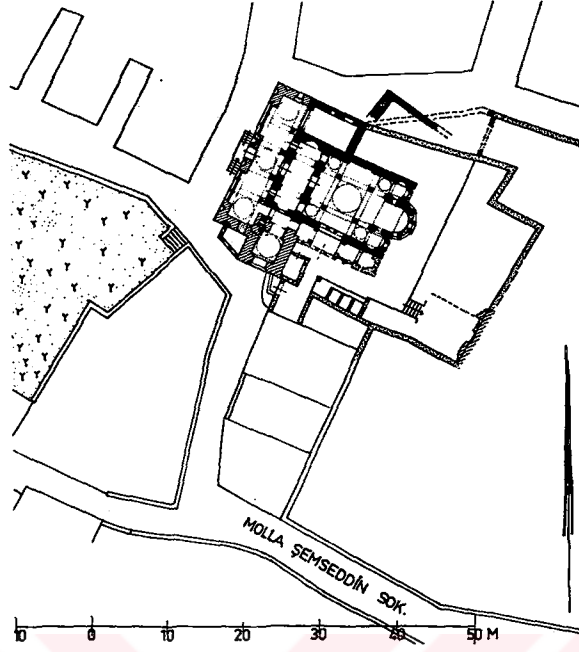
¹ Eyice, Son Devir Bizans Mimarisi, s. 37., 11-12. yüzyıl, Yazar Adı Yok, İstanbul Bizans Mimarisi, s.12 ise 10-11. yüzyıl olarak verir.

² Eyice, a.g.y. ve Yazar Adı Yok, a.g.y. aynı bilgiyi verir.

³ Yazar Adı Yok, a.g.y.

⁴ Eyice, "İstanbul'un Camiye Çevrilen Kiliseleri", s.10

⁵ Müller- Wiener, Bildexikon zur Topographie Istanbul, s170.

K-18

YAPININ ADI: KOCA MUSTAFA PAŞA CAMİİ
HAGİOS ANDREAS MANASTIRI KİLİSESİ

YERİ: Koca Mustafa Paşa'da Sümbül Efendi mevkiindedir.

TARİHİ: Palaiologoslar dönemi¹.

YAPTIRAN: -

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Orta mekan ve üç tarafından saran dehlizlerden oluşur. Dehlizler, payeler arasındaki ikişer sütun ile ana mekandan ayrılır. Ana mekan, yükseltilerek vurgulanmıştır. Bema ve apsis, naosdan tamamen ayrılmıştır. Sütun başlıkları ve somaki sütunlar önemlidir.

TİPOLOJİ: Dehlizli Plan Tipi

YAPIM EVRELERİ: 8. yüzyılda kadınlar manastırıdır. İkonoklazm dönemi ve sonrası hasar gören yapıyı I. Basileios (867-886) tamir ettirmiştir. 1204-1265 Latin istilasında oldukça harap olmuştur. VIII. Michael (1261-1280)'in yeğeni Protovestiarissa Theodora Raouleina yeniden kurarak bugünkü kiliseyi inşaa ettirir².

MALZEME: Harap olan yapıdan kalan devşirme malzeme kullanılmıştır.

STRÜKTÜR: Ana mekan, 4 kemerle yükselen kubbe, dehlizler ve giriş mekanı ise tonozlar ve küçük kubbelerle örülerek sistem tamamlanmıştır.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: 1489-91'de Koca Mustafa Paşa tarafından camiye çevrilmiştir. Dehlizler, batıdaki hariç değiştirilmiştir. Tympanon duvarlarından kuzey ve güneydekiler kaldırılarak birer yarım kubbe yapılmıştır. Mihrab önünü açmak için sütunlar kaldırılmış, kuzey ve güney dehlizler orta mekanla birleşmiş, kubbe yeniden inşaa edilmiştir. Tüm dış duvarlar, kubbeyi taşıyan kemerleri oluşturan kübik kaidenin dış kaplaması tamamen bir kılıf içine alınmıştır³. Hiç bir malzeme ve tezyinat, bu nedenle bilinmemektedir. Bizans dönemine ait olduğu ancak iç mekandan algılanabilmektedir⁴. Osmanlı döneminde ve Cumhuriyet Döneminde onarımlar geçirmiştir.

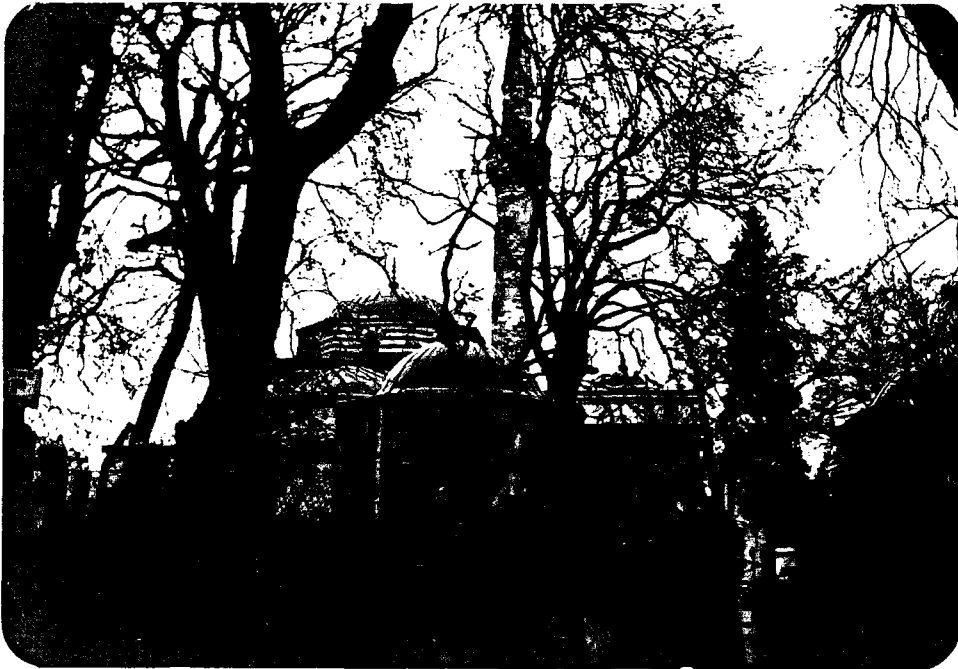
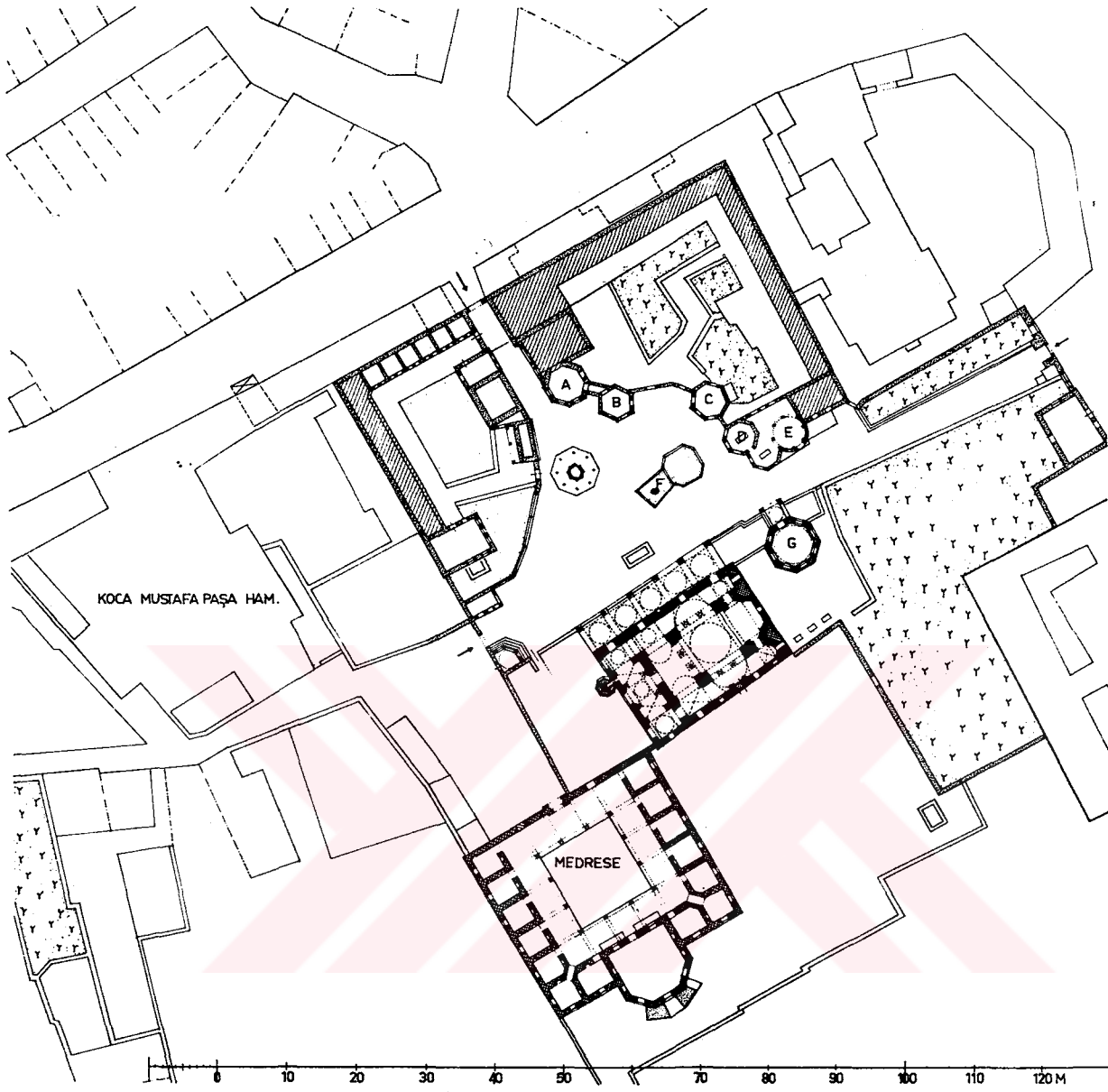
BUGUNKÜ DURUMU: Sümbül Efendi Tekkesi Camii de denenen yapı, iyi ve bakımlı durumdadır. Kuran kursu ve ibadete açıktır.

¹ Eyice, Son Devir Bizans Mimarisi, s.5.

² ayn.yer.

³ ayn.yer.

⁴ Arseven, Eski İstanbul, s.145

K-19

YAPININ ADI: KÜÇÜK AYASOFYA CAMİİ
SERGIOS VE BAKHOS KİLİSESİ

YERİ: Kadirga'da sahil yolu üzerinde yer alır. Bukaleion Sarayı'nın çok yakınındadır.

TARİHİ: 536¹.

YAPTIRAN: İustinianus².

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Merkezi kubbeli ana mekan, sekizgendir. Bir koridor ve galeriyle çevrelenir. Apsisi dışarıdan üç yüzeilidir. Dehlizler ve ana mekan, sekiz ayak, aralarında da apsis yönü hariç ikişer sütunla ayrılır. Sekizgeni meydana getiren sütun başları, altta sepet, galerilerdeyse impostlu Bizans İyonudur. Sepet başlıklarda İustinianus ve Theodora monogramları vardır. Atriumun iki kilise tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Tüm yüzeyleri dolaşan frizde gri üzerine beyaz süslü harflerle, İustinianus, Theodora ve azizlerin adları vardır.

TİPOLOJİ: Dehlizli Plan Tipi

YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: Duvarlar tuğla örgü ve arasında yer yer tek sıra taş hatıl ile oluşturulmuştur. Sütun ve frizler mermerdir.

STRÜKTÜR: Onaltıgen yivli kubbe, sekiz ayak ile taşınmaktadır. Sistem tonozlarla tamamlanır.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: 1500'lü yıllarda Sultan Beyazıt Han döneminde Hüseyin Ağa tarafından camiye çevrilmiştir³. Batısına son cemaat yeri eklenirken iç mekanda da mihrap mimber gibi uyum değişiklikleri yapılmıştır⁴.

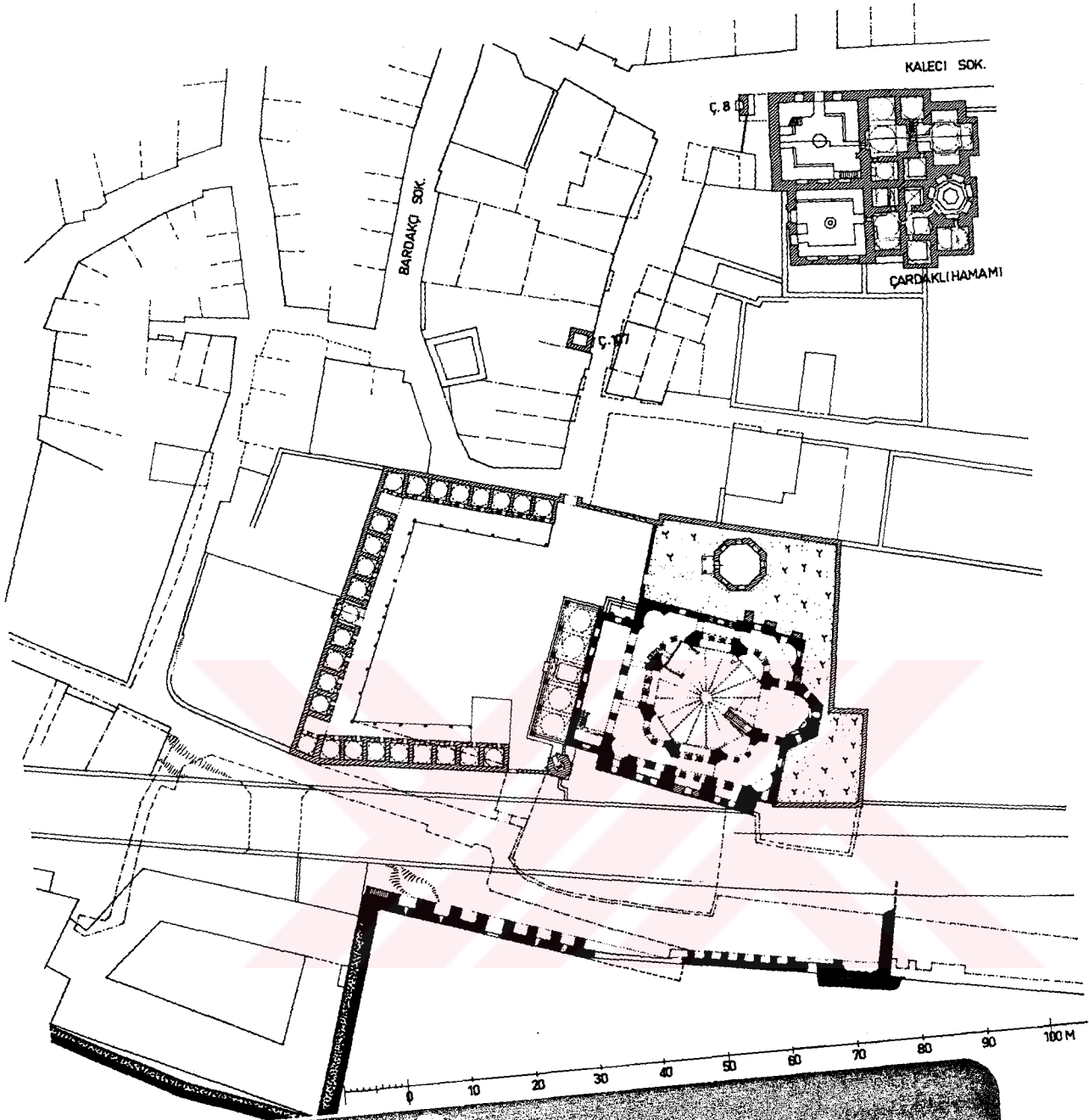
BUGÜNKÜ DURUMU: Halen iyi durumdadır ve kullanılmaktadır.

¹ Yazar Adı Yok, İstanbul Bizans Mimarisi, s.7

² ayn.yer. ve Arseven, Eski İstanbul, s.132 aynı bilgiyi vermektedir.

³ Arseven, a.g.y.

⁴ Yazar Adı Yok, a.g.y.

K-20

YAPININ ADI: MANASTIR MESCİDİ
MUSTAFA ÇAVUŞ MESCİDİ

YERİ: Topkapı Pazartekke, Millet Caddesi üzerindeki İETT garajında yer alır.

TARİHİ: 13. yüzyıl sonları¹.

YAPTIRAN: VIII. Michael Palaiologos'un kızkardeşi Maria².

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: 12.20x8m.lik dikdörtgen plan şemasına sahiptir. Narteksi, ana mekandan kaba, sepet biçimdeki başlığa sahip iki sütunla ayrılır. Başlıkların çerçeveleri ve bombeli yüzlerinde madalyonların içerilerinde monogramlar ve stilize çilek motifleri bulunur. Giriş ve ana apsis karşılıklıdır. Ana apsis, dıştan 7, küçük yan apsislerse üç yüzeilidir. Tüm yapının içinden bir friz dolaşır.

Cephelerinde, apsis yönü hariç, belli bir yükseklikten bir friz dolaşarak monotonluk yok edilmiştir. Üç cephedeki pencerelerin üzerine yapılan hafifletme kemerleriyle de hareket getirilmiştir. Apsis cephelerindeyse tam bir vertikalite gözlemlenir. Vertikalite, apsislere açılan pencerelerle yumuşutulmaya çalışılmıştır. Tüm bu özelliklerle, kararsız bir üslupta olduğu düşünülebilir.

TİPOLOJİ: Tek Nefli Bazilika

YAPIM EVRELERİ: KYRA MARTHA MANASTIRI'nın bir bölümü olduğu varsayılmaktadır³.

MALZEME: 5 sıra taş, 4 sıra tuğla dizisinin tekrarıyla duvarlar oluşturulmuştur. Sütunlar ve frizler mermerden yapılmıştır.

STRÜKTÜR: Ana mekan, duvarlara oturan ahşap kırma çatı, narteksse üç çapraz tonozla örtülüdür⁴.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Fetih sonrası mesiciti görevini üstlenmiştir. Ancak bakımsız kaldığı için bir dönem, yakın tarihte, belediye garajına ait depo olarak kullanılmıştır⁵. Daha sonra onarım görerek, yeniden personele ait mesicit olarak kullanılmaya başlanmıştır. Yön belirleyici mihrap eklenmiştir.

BUGUNKÜ DURUMU: Halen ibadete açık olan binanın bakıma ihtiyacı vardır.

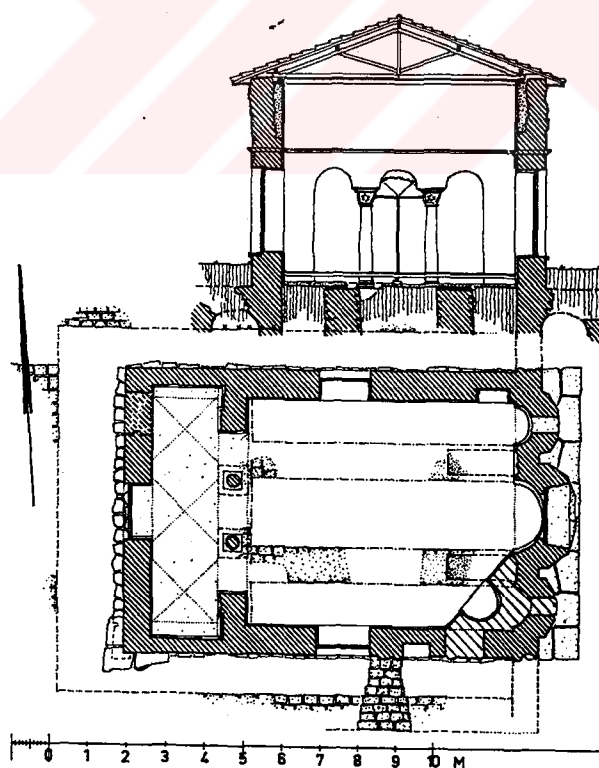
¹ Eyice, Son Devir Bizans Mimarisi, s. 26. ve Yazar Adı Yok, İstanbul Bizans Mimarisi, s.9.

² Eyice, a.g.y.

³ Eyice, "İstanbul'un Camiye Çevrilen Kiliseleri", s.14

⁴ Ana mekanın üst örtüsünün orijinal hali kesin olarak bilinmemektedir.

⁵ Eyice, a.g.y.

K-21

YAPININ ADI: HAGİOS MENAS
KAPROS PAPILOS

YERİ: Samatya'da Aya Menas Kilisesi'nin altındadır.

TARİHİ: Konstantin devri, 4-5. yüzyıl.

YAPTIRAN: Azize Helena.

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Aslı bir mezar yapısıdır. Çember şeklinde sütun dizisiyle ayrılan bir koridor ve orta mekanı vardır. Doğuda da uzun bir bema ve apsisinin olduğu düşünülmektedir.

TİPOLOJİ: Dehlizli Plan Tipi

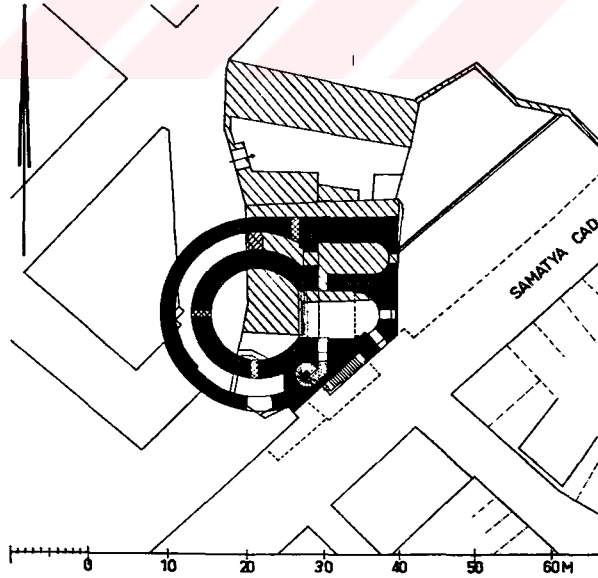
YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: Beş tuğla sırası, 3-4 kabaca düzeltilmiş küçük taş bloklardan oluşur.

STRÜKTÜR: -

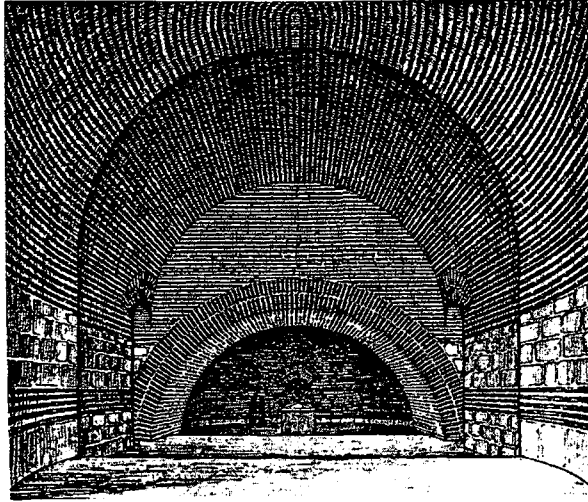
SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: 1200'lerde sağlam olduğu bilinmektedir¹. 1782'den sonra harap olmaya başlamıştır. 1833'de II. Mahmut yeni bir kilise yaptırmıştır. 1955'de hasar görmüş ve onarılmıştır².

BUGUNKÜ DURUMU: Kalıntıları, Hg. Menas'ın altında mevcuttur. Tahminen apsis kısmını demirciler kullanmaktadır.

¹ Yazar Adı Yok, *İstanbul Bizans Mimarisi*, s.8.

² Müller- Wiener, *Bildexikon zur Topographie Istanbul*, s187.

K-22

YAPININ ADI: SANCAKTAR HAYRETTİN MESCİDİ

YERİ: Samatya'da sahile inen yamaçta Değirmen sokakta yer alır.

TARİHİ: Geç Roma dönemi ve ilk Bizans dönemi¹.

YAPTIRAN: -

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Orijin itibarıyla sekizgen küçük bir yapıdır. Geçiş dönemi yapısı olduğundan karakteristik özelliklere fazla rastlanmaz.

TİPOLOJİ: Tasnif dışı küçük bir yapıdır.

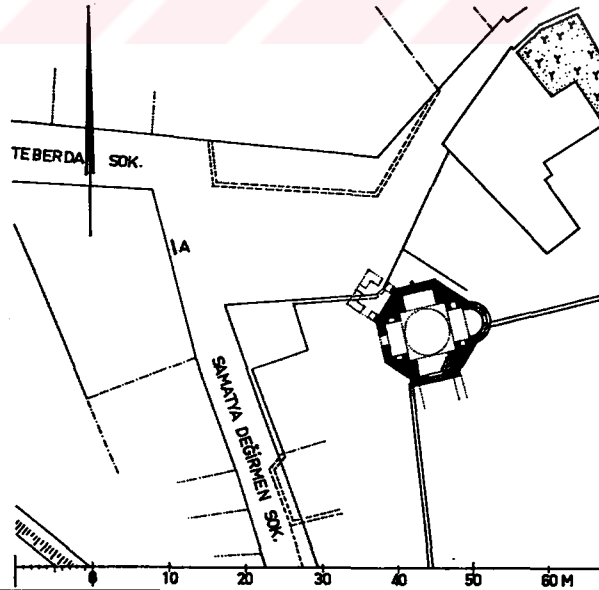
YAPIM EVRELERİ: Yapı tekniği nedeniyle Geç Roma devrine ait olduğu anlaşılan bir türbe binasıdır. 9.yüzyılda muhtemelen Gastria Manastırına bağlanarak apsis eklenmiş ve mezar şapeli haline getirilmiştir².

MALZEME: Duvarlar bir sıra taş, iki sıra tuğlayla oluşturulmuştur. Kolonları mermerdir.

STRÜKTÜR: Orijinal üst örtüyle ilgili kesin bilgi yoktur.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Fetih sonrası Mescid olarak kullanılmaya başlanmıştır. Fonksiyona uyum için minare, mihrap gibi ilaveler yapılmıştır. 1894'te depremden hasar görmüş ve harap hale gelmiştir³. Son dönemlerde restore edilerek ibadete açılmıştır.

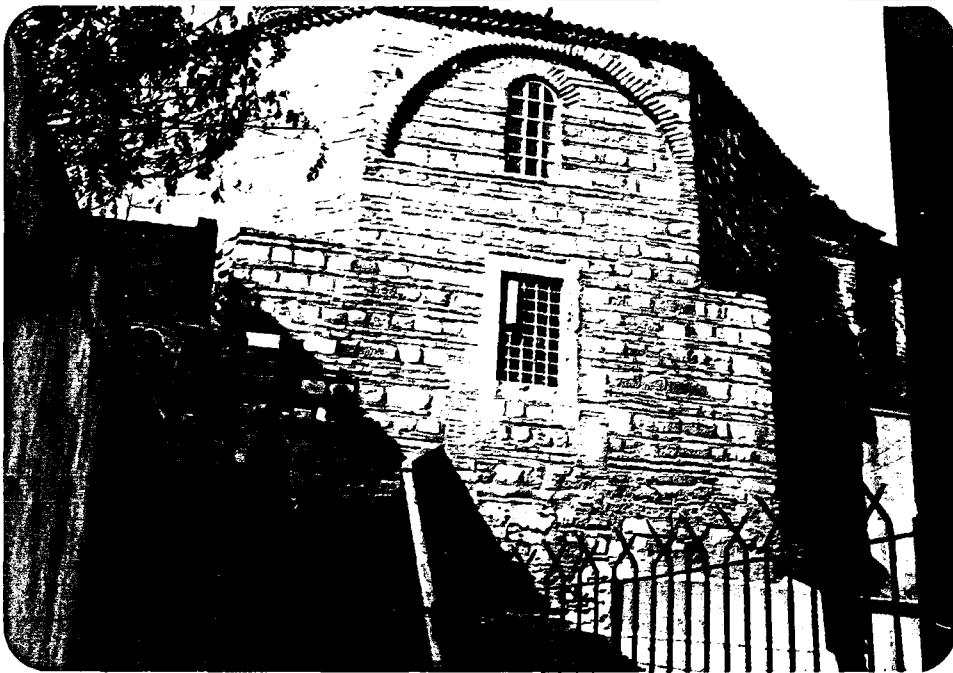
BUGUNKÜ DURUMU: Üst örtü bugün beşik çatıdır; ibadete açık olup bakımlı durumdadır.

¹ Eyice, *Son Devir Bizans Mimarisi*, s. 57

² Eyice;Tunay; Tanman, *Fotoğraflarla Fatih Anıtları*, s.18

³ Eyice, "İstanbul'un Camiye Çevrilen Kiliseleri", s.9

K-23

YAPININ ADI: PERİPLEPTOS MANASTIRI KİLİSESİ
SURP KEVORK VE SULU MANASTIR

YERİ: Samatya'da sahile inen yamaçtadır.

TARİHİ: 1031'e doğru yapıldığı düşünülmektedir.

YAPTIRAN: -

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Meryem'e ithaf edilmiştir. Orjinali sekiz destekli plan tipinin örneklerindendir.

TİPOLOJİ: -

YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: -

STRÜKTÜR: -

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Micheal Palaiologos restore ettirmiştir. 1643'e dek Rumlarca korunmuştur. 1643'de, Sultam İbrahim'in Ermeni gözdesi Şivekar, Ermenilere vakf etmiştir. 1782'de yanmış yok olmuştur. Yerine modern bir yapı yapılmıştır ¹.

BUGUNKÜ DURUMU: Yerine yapılan yeni kilise kullanılmaktadır.

¹ Eyice;Tunay; Tanman, Fotoğraflarla Fatih Anıtları, s.35

K-24

YAPININ ADI: ŞEYH SÜLEYMAN MESCİDİ

YERİ: Zeyrek Kilise Camii'nin yakınlığında, Zeyrek caddesi üzerindedir.

TARİHİ: -

YAPTIRAN: -

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Dıştan tabanlı kare küçük bir yapı olan mescit içten ve üst seviyelerde sekizgendir. Köşelerde nişlere sahiptir.

TİPOLOJİ: Kare Planlıdır.

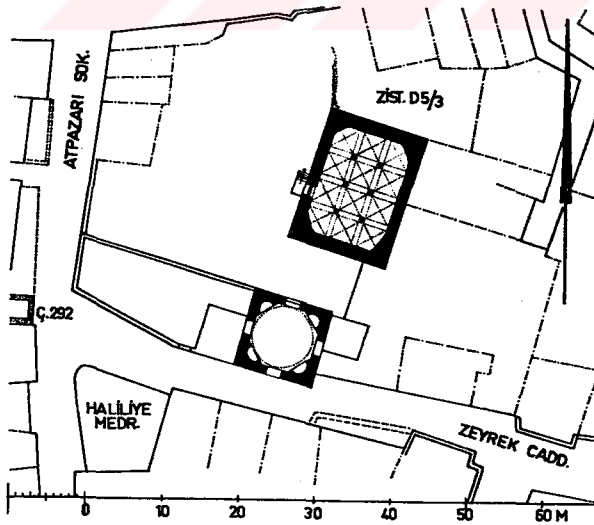
YAPIM EVRELERİ: Eskiden türbe (mozolium) binası olarak yapıldığı muhtemeldir¹.

MALZEME: Tuğla ve taş malzeme kullanılmıştır.

STRÜKTÜR: Üst örtüyü sekizgen kırma çatı oluşturmuştur.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: 1491'de Şeyh Süleyman Halife mescide çevirir. 1756 civarında Kazgan Hasan Ağa yeniletir². Giriş yönüne bir odacık ve son cemaat bölümü eklenmiştir. İç mekana da mihrap, mimber gibi uyum elemanları yerleştirilmiştir.

BUGUNKÜ DURUMU: Halen kullanılmakla beraber bakımsız durumdadır. Girişe yapılan ilaveler yapının karakterini bozmuştur.

¹ Eyice, "İstanbul'un Camiye Çevrilen Kiliseleri", s.14

² Müller- Wiener, *Bildexikon zur Topographie Istanbul's*, s203.

K-25

YAPININ ADI: THEOTOKOS MUCHLIOTOSSA
PANAGHIOTISSA MOUKTLIOTISSA KİLİSESİ

YERİ: Fener'de, Unkapanı-Eyüp yolu ile Fethiye Camii arasındadır.

TARİHİ: 1261¹

YAPTIRAN: VIII. Mikhael'in dayısı Isaakhios Doukas.

MİMARİ: 1266'da Modestos, freskolarla süslenmiştir.

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Bir kare mekan ve dört yarım daire şeklinde mekan ile dört yapraklı yanca gibi plan şemasına sahiptir. İç mekanda zengin kavisler, yuvarlak nişler, sütunlar ve kemerlerle plastik bir etki yaratılmıştır. Yüksek kubbe kasnağı, bu devrin, yapıyı yükseltme isteğinin dışa vurumudur.

TİPOLOJİ: Tetrakonkhos (Yonca Planlı Tip).

YAPIM EVRELERİ: Latin istilasında harap olan manastırın yanına 1261'de Georgios Akropolites'in kayınpederi ve Dukas, basit yapılarla bir manastır oluştururlar. 1266'da bu yapı büyütülür². 1281'den sonra Maria Palaiologos satın alarak bakımını yapmış, ancak varisleri döneminde bakımsız kalarak sadece kilise bölümü hizmet verir duruma gelmiştir. Daha sonra ihtiyaca göre yapılan eklemelerle, yapı bugünkü şeklini almıştır³.

MALZEME: Kalın bir sıva ile kaplı olduğundan kullanılan malzemeler anlaşılamamaktadır.

STRÜKTÜR: Yüksek tamburlu kubbe, dört yarım kubbe ile desteklenerek örtü sistemini oluşturur. Devrin özelliği olarak, kemerleri taşıyan sütunlar, duvarlara yapışıktır.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Bölge yangınları nedeniyle zarar gören yapı, birçok tamirat geçirmiştir. 17. yüzyılda Demetrios Contemir, Vezir Ali Köprülü'yü camiye çevirme fikrinden vazgeçirmiştir. 19. yüzyıl başından beri küçük bir okul kiliseye bağlanmıştır. 1892'de küçük bir çan kulesi yapılmıştır. 20. yüzyıl başında restore edilmiş, 1955'de tekrar zarar görerek onarılmıştır⁴.

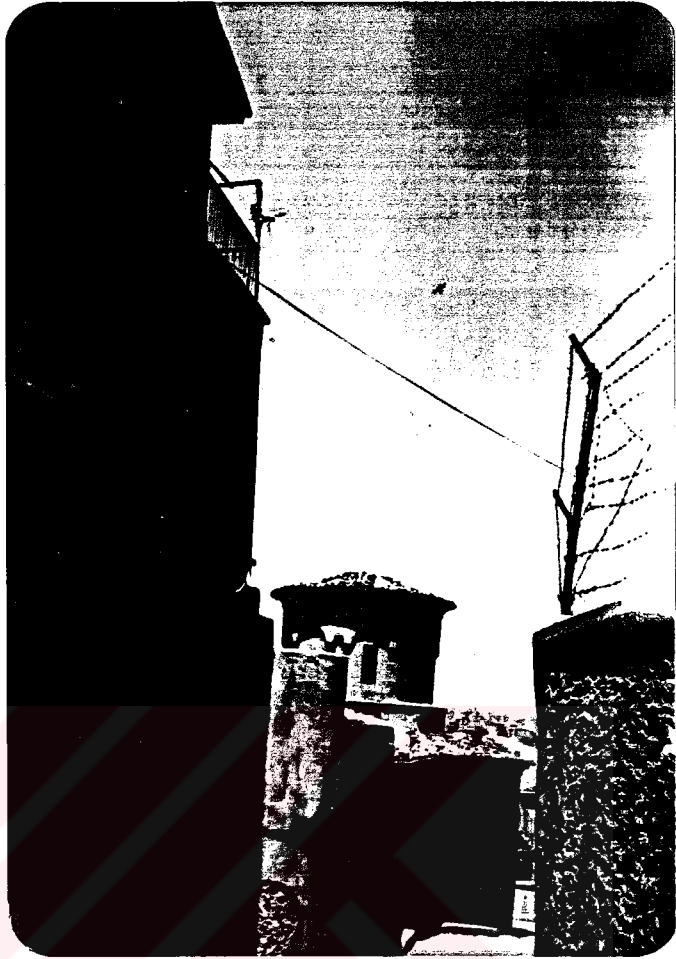
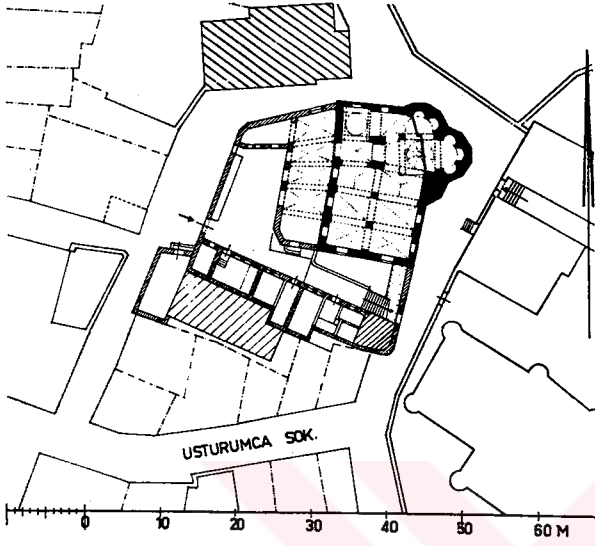
BUGUNKÜ DURUMU: Cemaati kalmadığı için bakımsız durumdadır ve kullanılmamaktadır.

¹ Eyice, *Son Devir Bizans Mimarisi*, s. 42.; "İstanbul Maddesi", s. 1214/80

² "İstanbul Maddesi", a.g.y.

³ Müller- Wiener, *Bildexikon zur Topographie Istanbul*, s204.

⁴ Müller- Wiener, a.g.e., s205.

K-26

YAPININ ADI: ZEYREK KİLİSE CAMİİ
PANTOKRATOR MANASTIRI KİLİSESİ

YERİ: Zeyrek'te, Atatürk Bulvarı'na inen yolların kesişme noktasındadır.

TARİHİ:12. yüzyıl

YAPTIRAN: İlk yapıyı II. Ioannes Komnenos'un karısı Eirene, ikinci ve üçüncü yapıyı II. Ioannes Komnenos yaptırmıştır ¹.

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Üç bitişik yapıdan oluşmaktadır. Ortadaki yapı mezar şapelidir. Yapılar, ana duvarların kaldırılmasıyla, bağlantılı hale getirilmiştir. Güneydeki yapı, zengin mozaikli ve renkli camlıdır. Mahzenli, sarnıçlı, kütüphaneli ve elli yataklı hastaneli büyük bir kompleks olduğu bilinmektedir. Birinci narteks tümünü, dış narteks ise üçlü grubun yarısını kapsamaktadır. Komnenoslar dönemine ait plastik görünüş hemen algılanmaktadır.

TİPOLOJİ: Güney ve Kuzey binaları Kapalı Yunan Haçı, ortadaki şapel ise Tek Nefli Bazilika plan tipindedir.

YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME:Tuğla , taş ve mermer kullanılmıştır.Bir sıra dışı taşan, bir sıra içe gömük tuğla örgü gözlenir. Döşemede mozaik kullanılmıştır.

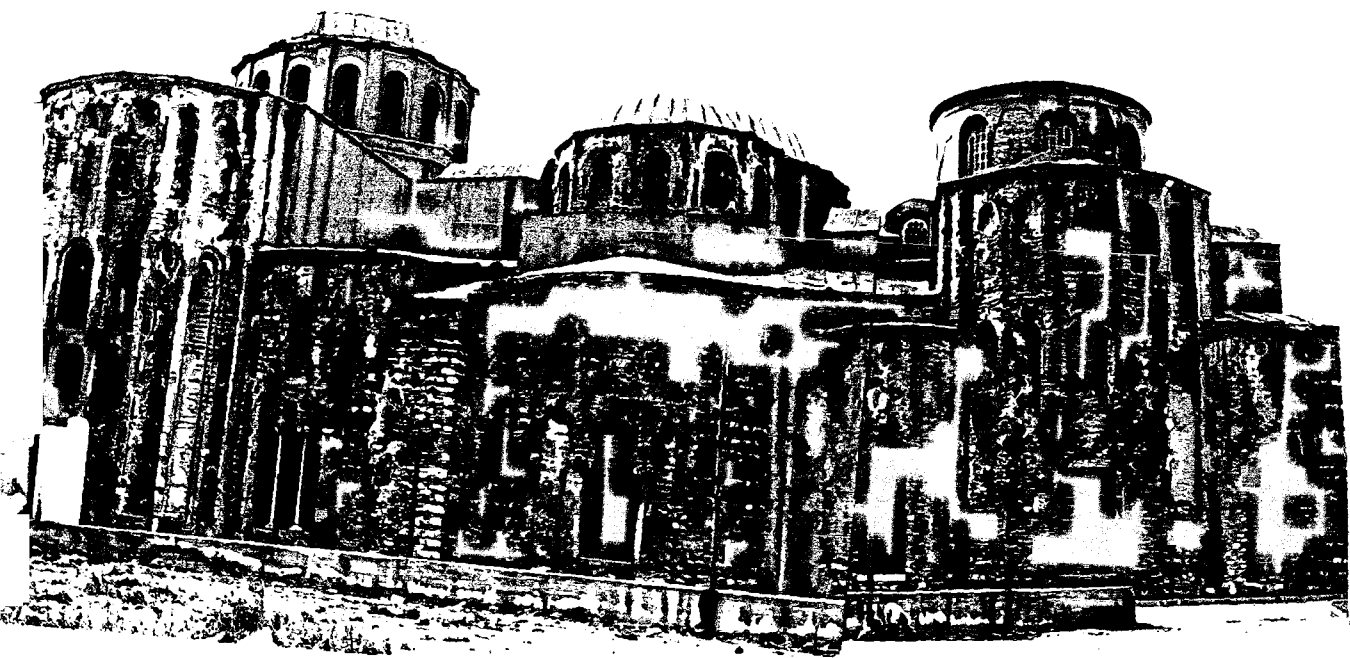
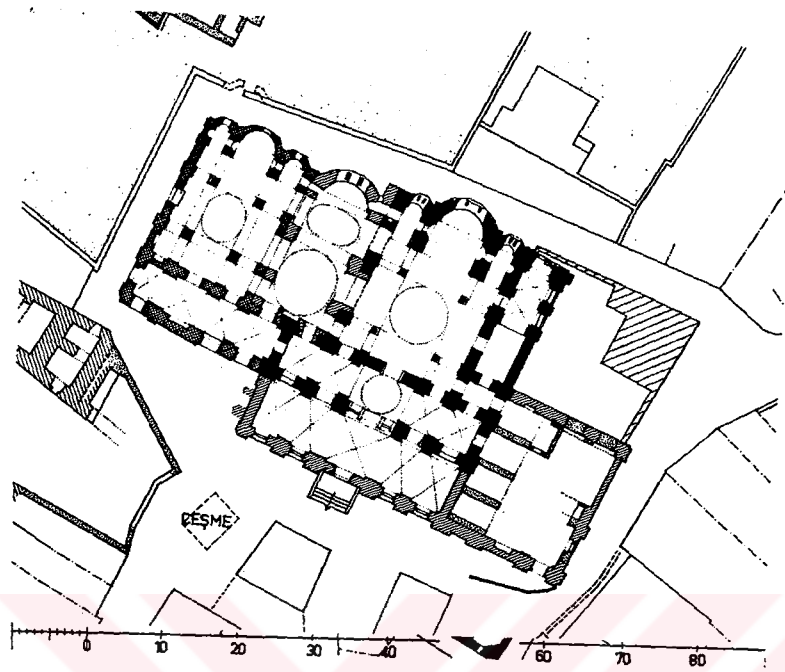
STRÜKTÜR: Üç yapının da ana mekanı kubbe ile örtülüdür. Tonozlarla desteklenerek örtü sistemi tamamlanmıştır.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Fetih sonrası, Fâtih Medresesi'nin yapılmasına kadar medrese hücreleri olarak kullanılmıştır. Kilise ise dersane-mescit görevini üstlenmiştir². Manastır kompleksinden sadece mahzen ve sarnıç kalıntıları günümüze dek ulaşabilmiştir .

BUGÜNKÜ DURUMU: Bir bölümü cami bir bölümü ise müze olarak kullanılmaktadır. İç mekanda rutubet izlerine rastlanmaktadır Bakım ve onarıma ihtiyacı vardır.

¹ Eyice,Tunay; Tanman, Fotoğraflarla Fatih Anıtları , s.24 ve Yazar Adı Yok, İstanbul Bizans Mimarisi, s.11.

² Eyice, "İstanbul'un Camiye Çevrilen Kiliseleri", s.10

HARAP OLMUŞ YADA YOK OLMUŞ KİLİSELER

K-hy-01

YAPININ ADI: ACEM AĞA CAMİİ

YERİ: Sultanahmet'te Ayasofya'nın karşısında, Zeynep Sultan Camiinin arkasında yer almaktadır.

TARİHİ: 5. yüzyıl

YAPTIRAN: II.Theodosius'un kız kardeşi Markian'ın eşi ve Pulcheria

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Atriumlu, narteksli yapının çokgen apsisi vardır. Arkasındaki bir okul ile, bir kapı aracılığıyla bağlantılı olduğu bilinmektedir.

TİPOLOJİ: Tasnif dışı küçük bir yapıdır.

YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: Tuğla kullanılmıştır.

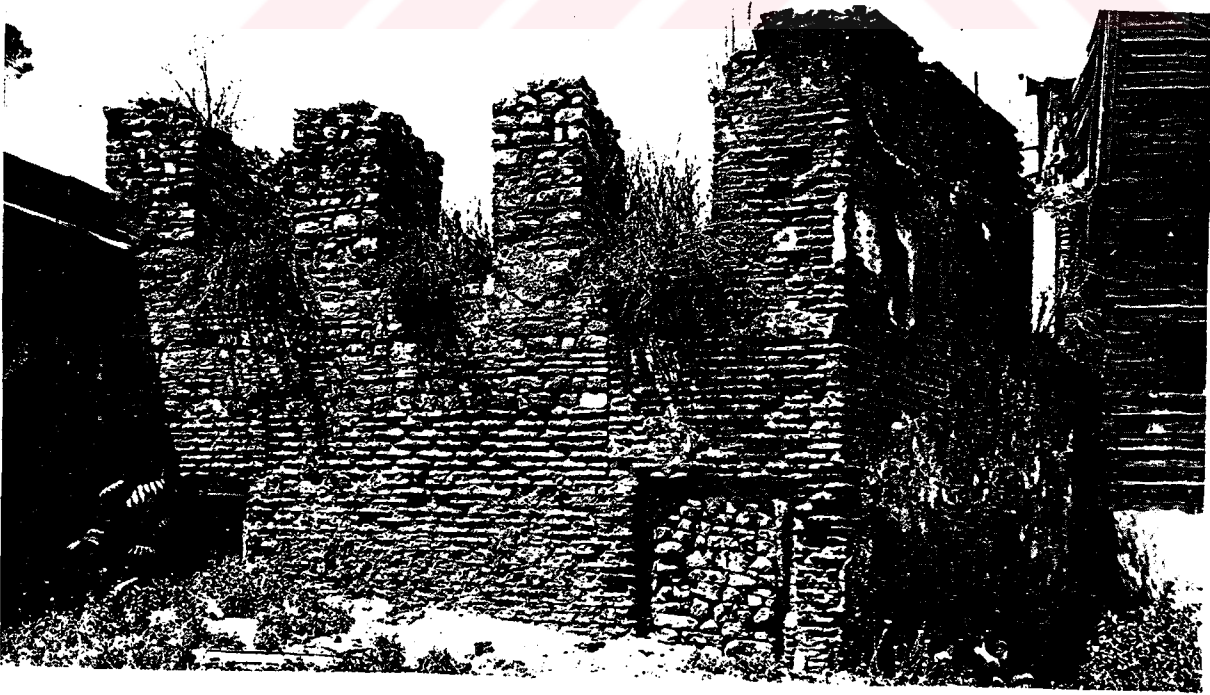
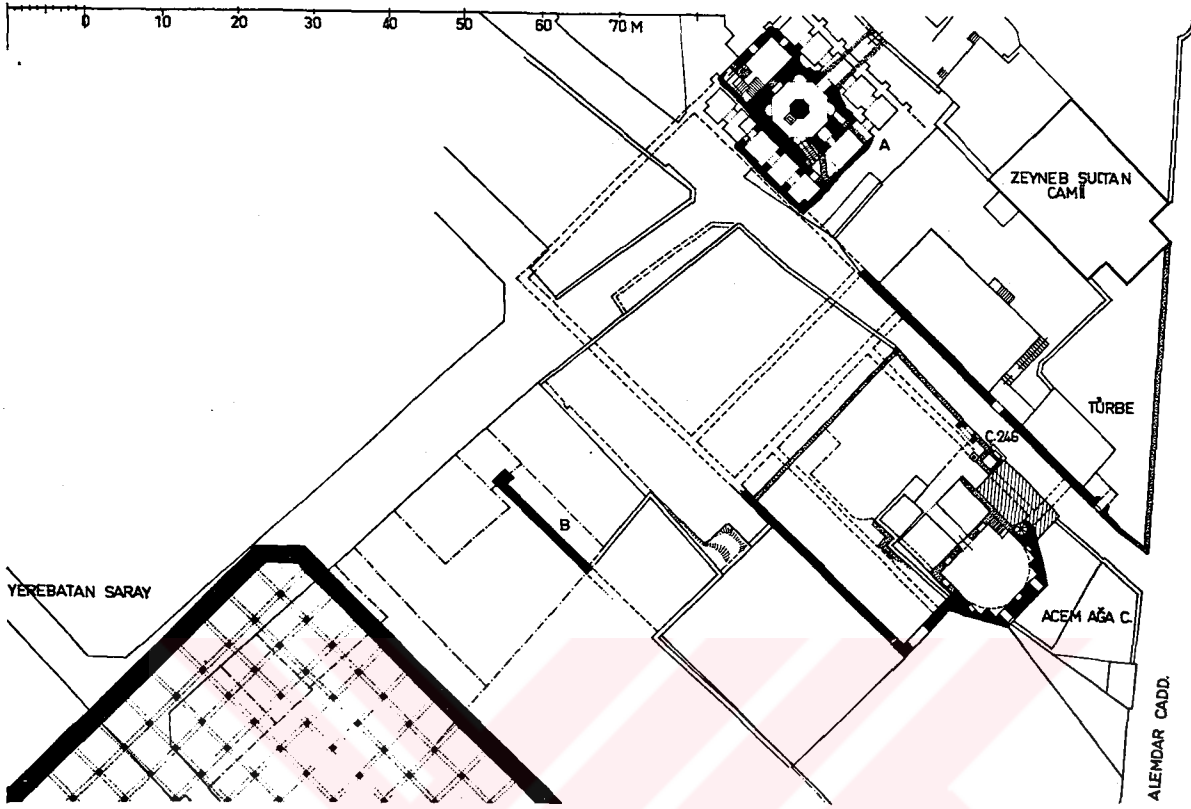
STRÜKTÜR: -

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: 476'da yangında hasar görmüş, I. Leon'un eşi tarafından onarılmıştır. 532 civarında bir süre patrikhane olarak kullanılmıştır. Yaklaşık 6.yüzyılın ortalarında depremde zarar görmüş, II.Iustinianus tarafından onarılmıştır. 9.yüzyıl öncesi I.Basileos iç mekanın daha fazla ışık alması için kimi yerleri yıktırarak yenilemiştir. Latin istilasında bakımsız kalmış, değerli eşyaları Avrupa'ya taşınmıştır. İstila sonrası restore edilmiştir. Sekizgen bölümünde, geri kalan freskler bulunmuştur. 1484'te Lala Hayrettin tarafından camiye çevrilmiştir. Kuzey dış duvar ve apsisler yeni fonksiyona göre değiştirilmiştir. 1755'teki yangından sonra restore edilse de 1785'te tekrar yangın geçirmiş, yeniçeri ayaklanmaları sırasında çıkan yangınlarda (1808-26) iyice harap olmuştur. 1912'de kubbe parçalarına rastlanmıştır¹ . 1937'de kadro dışı bırakılarak ahşap aksamı satılmıştır² .

BUGUNKÜ DURUMU: Apsisin son kalıntıları, yapılar arasında kalarak farkedilmeyecek duruma gelmiştir.

¹ Müller- Wiener, *Bildexikon zur Topographie Istanbul*, s76-78.

² Eyice, "İstanbul'un Camiye Çevrilen Kiliseleri", s.13

K-hy-02

YAPININ ADI: AYKAPI (AYAKAPI) KİLİSESİ

YERİ: Unkapanı-Eyüp sahil yolu üzerinde, Ayakapı'da yer almaktadır.

TARİHİ: 11-12.yüzyıl

YAPTIRAN: -

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Apsislerinde hücreler bulunan, batısında ilave olarak odacıklar olduğu anlaşılan bir yapıdır.

TİPOLOJİ: Kapalı Yunan Haçı Plan Tipi

YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: Dört sıra tuğla, dört sıra taş kullanılmıştır.

STRÜKTÜR: Ana mekanın kubbe ile örtülmüş, kubbenin tonozlarla desteklenmiş olduğu düşünülmektedir.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: 19.yüzyılda Ayakapı Hamamı'na ait odun deposu olarak kullanılmıştır. Daha sonra ise iyice harap olarak, bodrum kalıntılarının üzerine evler inşa edilmiştir ¹.

BUGUNKÜ DURUMU: Evlerin arasında son izleri kaybolmuştur.

¹ Müller- Wiener, *Bildexikon zur Topographie Istanbul's*, s.97

K-hy-03

YAPININ ADI: BALABANAĞA MESCİDİ

YERİ: Laleli'de, Harikzedeler sokağı ile Vidinli Tevfik Paşa Caddesi ile kesişim noktasına yakın olduğu bilinmektedir.

TARİHİ: 5. yüzyıl¹

YAPTIRAN: -

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Orijini mezar yapısı olan mescit, dıştan eğrisel hatlara sahiptir. İçeride altı adet niş bulunur. İçeriden altıgen olarak algılanır. Dış cephede açıklık geçen çifte kemerlerin üzerinde bir friz yapıyı dolaşır.

TİPOLOJİ: Tasnif dışı bir yapıdır.

YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: Tuğla kullanıldığı düşünülmektedir.

STRÜKTÜR: Sistemin taşıyıcı duvarlara oturan altıgen çatı ile kurulduğu düşünülmektedir.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: 14.yüzyılda Bizans döneminde şapel haline getirilmiştir². 1483'te Sekbanbaşı Balabanağa Abdullah mescide çevirmiştir³. 1908-19 arası yangınlarda harap olmuştur. Vakıflar idaresi, harabeyi satmış, 1930'da yıkılarak bina yapılmıştır. Sonradan yol açılması ile tamamen yok olmuştur⁴.

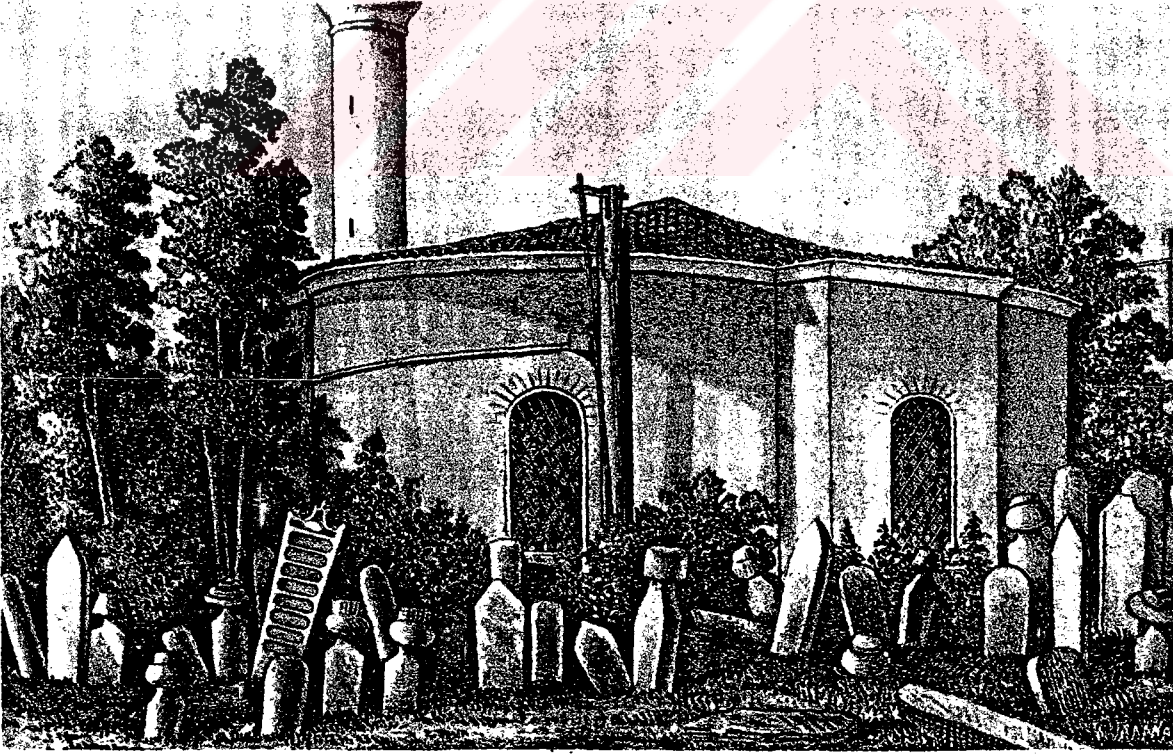
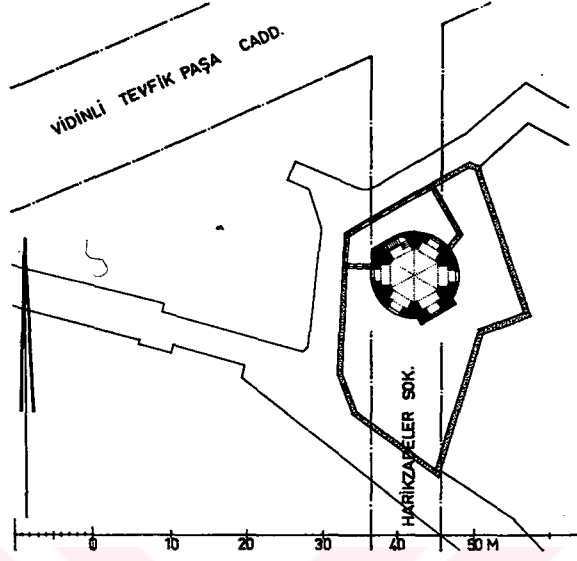
BUGUNKÜ DURUMU: Halen mevcut değildir.

¹ Eyice, *Son Devir Bizans Mimarisi*, s.57

² ayn.yer.

³ Müller- Wiener, *Bildexikon zur Topographie Istanbul*, s.99

⁴ Eyice, "İstanbul'un Camiye Çevrilen Kiliseleri", s.9.

(Paspates).

K-hy-04

YAPININ ADI: BLACH SARAYI

BLAKHERNAE KİLİSESİ

AYA VLAHERNA KİLİSESİ

YERİ: Balat sırtlarında, imparatorluk sarayı çevresinde yer almaktadır.

TARİHİ: İmparator Markios dönemi.

YAPTIRAN: İmparator Markios'un karısı ¹.

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Basit, dikdörtgen formlu bir yapıdır. İmparatorun özel kilisesidir².

TİPOLOJİ: Tek Nefli Bazilika Plan Tipi

YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: Üzeri sıvalı olduğundan, malzemeleri bilinmemektedir.

STRÜKTÜR: Üst örtüyü iki yönlü kırma çatı oluşturur.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: V. Ioannes Palaiologos döneminde büyük bir yangın geçirmiştir. Narteksin önü ahşap konstrüksiyondur. 19.yüzyılda binadan bağımsız bir çan kulesi ilave edilmiştir³ . Daha sonra, kuş avlamaya çalışan çocukların çıkardığı yangında harap olmuş, öylece bırakılmıştır ⁴.

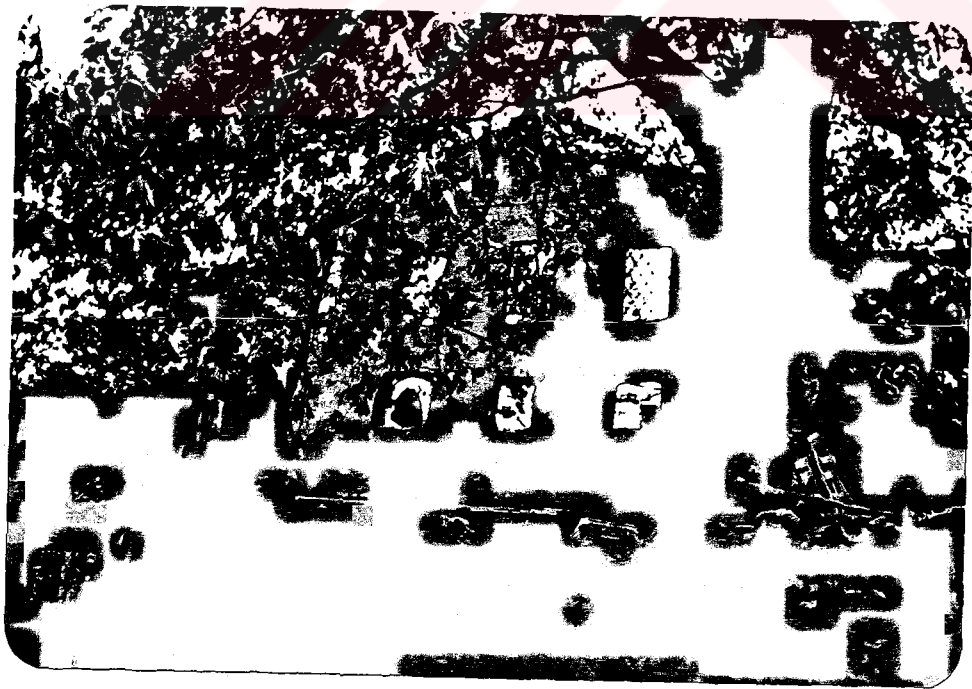
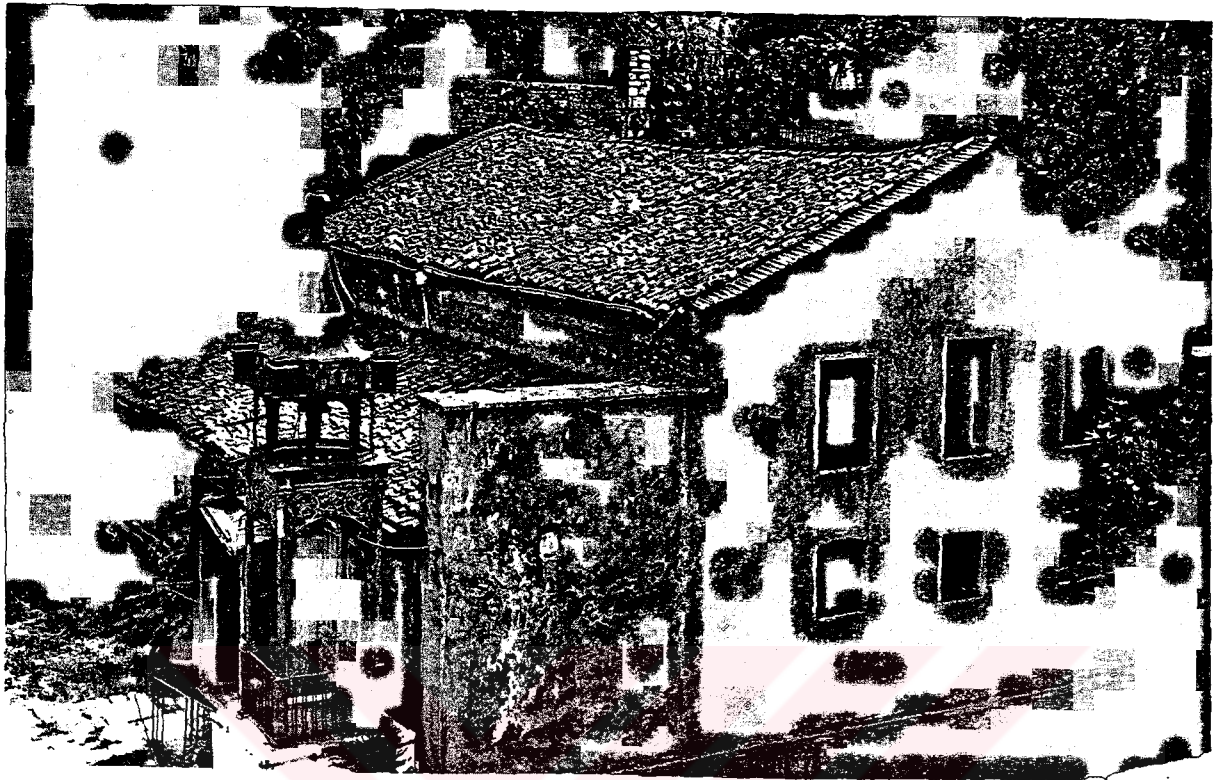
BUGÜNKÜ DURUMU: Halen aynı bakımsız, harap durumdadır. Üst örtüsü yoktur.

¹ Arseven, Eski İstanbul, s.162

² ayn. yer.

³ Müller- Wiener, Bildexikon zur Topographie Istanbul, s.102.

⁴ Eyice, "İstanbul'un Camiye Çevrilen Kiliseleri", s.9.

K-hy-05

YAPININ ADI: BOĞDAN SARAYI İBADETHANESİ
HAGIOS NIKOLAOS KİLİSESİ

YERİ: Kesmekaya

TARİHİ: 13-14. yüzyıl

YAPTIRAN:-

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Güney-kuzey aksında, iki katlı bir yapıdır. 8.80x3.70 m. boyutlarında bir yapıdır. Orta nef, yüksek ve kitlevidir. Yan duvarlarda açılan, üstü kemerli birer pencere ile aydınlanır. Apsis, bina ile aynı yüksekliktedir. Cephede, grift bir tuğla örgüsü vardır. Kör kemerler ve nişlerle süslüdür. Cephedeki tuğla hatıllar yedi sıra oluşturur.

TİPOLOJİ: Tek Nefli Bazilika Plan Tipi

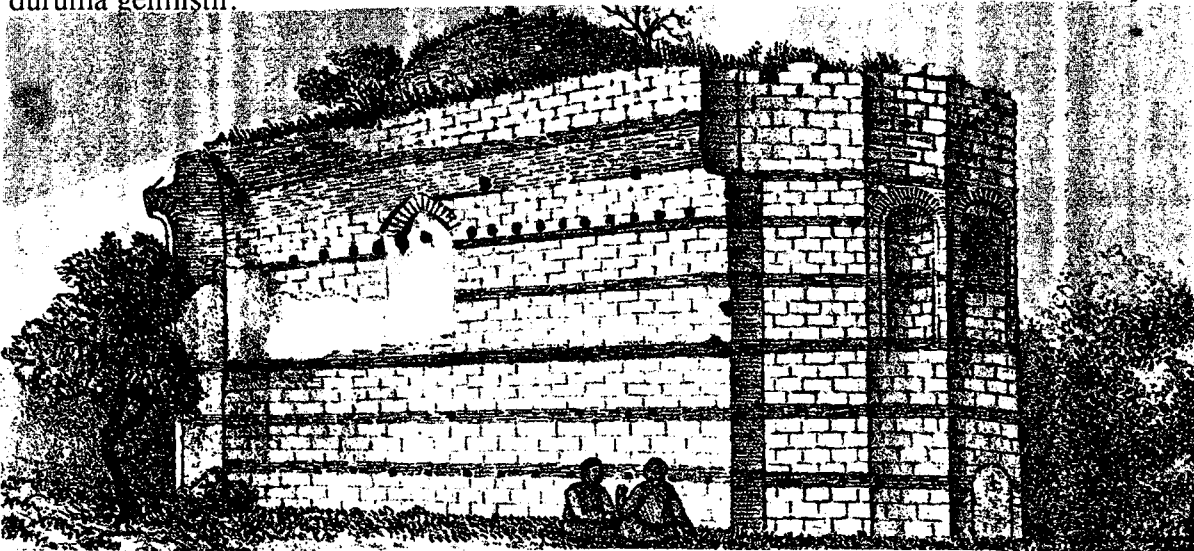
YAPIM EVRELERİ:-

MALZEME: Duvarlar, dört sıra kesme taş, dört sıra tuğla örgüsüdür. Tuğlanın özelliği, aslında yedi sıra olup, üç sıranın harçla gizlenmesidir.

STRÜKTÜR: Üst örtünün, ahşap çatı veya kubbe ile oluşturulduğu düşünülmektedir.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: 16.yüzyılda, Boğdan voyvodalarının sarayıdır. 1760'da, Pantaleimon Rus Manastırı'na vakfedilmiştir. Kubbesi orijinal değildir, ikinci katı yıktırılmıştır ¹.

BUGÜNKÜ DURUMU: Zamanla harap olarak gecekonduların arasında farkedilmez duruma gelmiştir.

¹ Eyice, *Son Devir Bizans Mimarisi*, s. 32-34.

K-hy-06

YAPININ ADI: ESEKAPI MESCİDİ
İSAKAPI MESCİDİ
İBRAHİM PAŞA MESCİDİ

YERİ: Kızılelma caddesi ile Koca Mustafa Paşa caddesinin birleştiği Esekapi'da yer alır.

TARİHİ: 14.yüzyıl, Palaiologoslar devri başları¹.

YAPTIRAN:-

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Doğu-batı doğrultusunda, 9m. enli, apsis ile birlikte 23m. uzunlukta bir dikdörtgendir. Tek nefli, sütunsuz bazilikal özellik gösterir. apsisi yarım daire şeklindedir. Pencereler ile iç-dış ilişkisi sağlanmıştır. Ana apsisin yanındaki iki küçük apsis, küçük hücreler oluşturur. Ana apsis ve yan hücreler freskle kaplıdır. Aziz ve kanatlı melek tasvirleri vardır. Ana apsis dıştan yedi cephelidir. Döneminin cephe tezyin özelliklerini gösterir. Taş ve tuğla ile geometrik şekiller, balık sırtı, kare, dama şekilleri gözlenir.

TİPOLOJİ: Tek Nefli Bazilika Plan Tipi.

YAPIM EVRELERİ:-

MALZEME: Taş ve tuğla malzeme kullanılmıştır.

STRÜKTÜR: Duvarlar yer yer payandalarla desteklenmiştir. Üst örtü ahşap çatı olarak varsayılmaktadır².

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Fetih sonrası, İbrahim Paşa 1560'da camiye çevirmiştir. Medrese ve mihrab gibi uyum elemanları eklenmiş, pencereler açılarak mekan ferahlatılmıştır. Mimar Sinan tarafından yapılan bu ilavelerden sonra 19.yüzyıl'da Ahmet Ağa bir çeşme yaptırmıştır. 1894 depreminde yıkılmış, harap halde bırakılmıştır³. 1924 ve 1935'te incelenerek rapor hazırlanmıştır⁴.

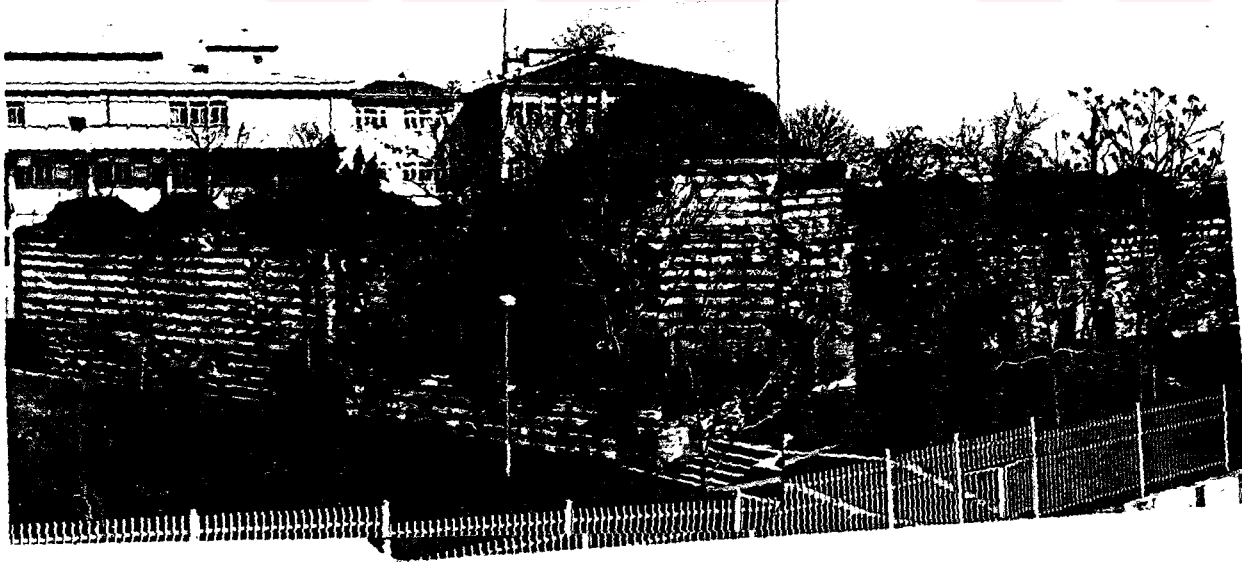
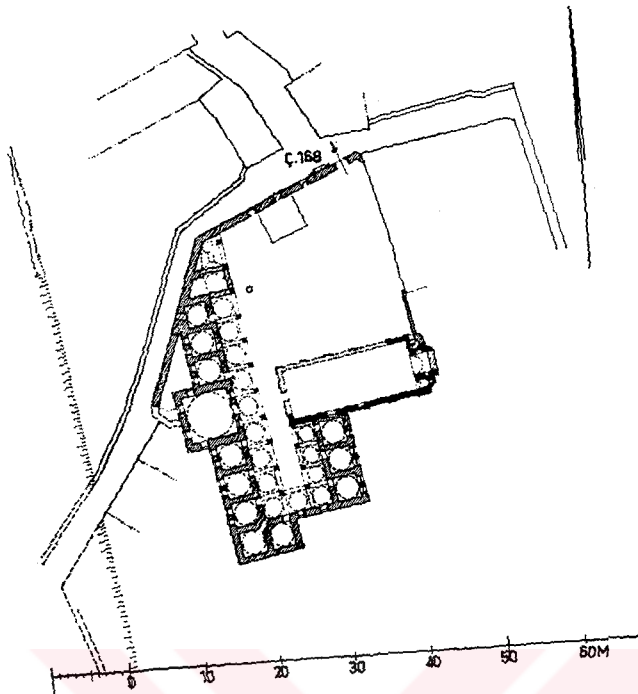
BUGÜNKÜ DURUMU: Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nin Adli Tıp bölümünün bahçesindedir. Çok harap durumdadır. Yalnızca apsisi ve yan duvar kalıntıları vardır.

¹ Yücel, "Ese Kapısında Bir Bizans Kalıntısı", s.89-91

² Eyice, a.g.y. kubbede olabileceğini belirtir.

³ Yücel, a.g.y.

⁴ Eyice, a.g.y.

K-hy-07

YAPININ ADI: EUPHEMİA MARTYRIONU
AYA ÖFEMYA KİLİSESİ

YERİ: Sultanahmet'te Adliye binası ile Divan Yolu caddesi arasındadır.

TARİHİ: 416-418¹

YAPTIRAN: Prapositus Sacri Cubiculi Anthiochos

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Anthiochos Sarayının ana salonu olarak yapılmıştır. Altıgen, merkezi planlı bir mekandır. İç mekanda yer alan fresklerin, Azize Euphemia'nın doğuşu, işkencelere maruz kalışı temalarını işlediği bilinmektedir². Giriş hariç diğer duvarlarda derin nişler vardır.

TİPOLOJİ: Tasnif dışı, merkezi planlı, altıgen bir yapıdır.

YAPIM EVRELERİ: I.Iustinianus (518-527) döneminde kiliseye dönüştürülen yapı, 6154te Euphemia'nın lahtinin getirilmesiyle martyrion olmuştur.

MALZEME: Zeminden 1.5m. mesafeye kadar büyük kesme taş blok, üzeri ise 4x35x35cm. tuğla ve kaba yonu taş ile oluşturulmuştur.

STRÜKTÜR: Merkezi kubbe ile örtülü olduğu düşünülmektedir.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: V.Konstantin döneminde 766'da mozole kaldırılmış, kilise resimlerden arındırılmış ve silah deposu olarak kullanılmıştır. İmparator Eirene (797-802) döneminde, restorasyon sonrası, kutsal kalıntılar bu yapıya yerleştirilmiş. Böylece tekrar martyrion görevini üstlenmiştir. 1203 yangınında hasar gördükten sonra onarılan yapı, Osmanlı dönemine harap halde ulaşmıştır. Yıkılış tarihi belli değildir ³.

BUGÜNKÜ DURUMU: Plan şeması, kalıntılardan rahatlıkla anlaşılabilmektedir. Ancak günümüze yalnızca yer yer ortalama 1.5m.yükseklikteki duvar kalıntıları ulaşabilmektedir.

¹ Yazıcıoğlu, " Antiochos Sarayı- Euphemia Martyrionu Restitüsyon Derlemeleri", s.8

² Yazar Adı Yok, İstanbul Bizans Mimarisi, s.6.

³ Yazıcıoğlu, a.g.y.

K-hy-08

YAPININ ADI: İMRAHOR CAMİİ
STUDIOS (STUDION) MANASTIRI KİLİSESİ
HAGIOS IOANNES PRODROMOS BAZİLİKASI

YERİ: Samatya ile Yedikule arasındaki İmrahor semtindedir.

TARİHİ: 454-463¹

YAPTIRAN: Patrik Studios²

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: İki sıra sütunla üç nef ayrılmıştır. Ayrıca sütunların başlıkları korent tarzıdır. Ana mekana bir narteks ile geçilir. İçte yarım daire olan apsis, erken devir özelliği göstererek dışta üç cephe verir. Orta nef üç yandan galeri ile çevrilidir. Yapıyı içten, bir friz dolaşır. Döşeme mozaiktir.

TİPOLOJİ: Bazilika Plan Tiplidir.

YAPIM EVRELERİ: Latin istilasında harap olarak 13.yüzyıla doğru İmparator Andronikos Palaiologos tarafından tamir edilmiştir³. Zengin döşeme mozaığının bu döneme ait olduğu düşünülmektedir⁴.

MALZEME: Üç sıra tuğla ve üç sıra taş kullanılmıştır. Sütunlar ise yeşil mermerdir.

STRÜKTÜR: Üst örtünün ahşap kırma çatı olduğu sanılmaktadır.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: 1481-1512'de İmrahor İlyas Bey Camii olarak camiye dönüştürülmüştür⁵. 1782 yangınından sonra yan taraftaki sütun dizilerinden biri ve üzerindeki galeri yok olmuştur⁶.

BUGÜNKÜ DURUMU: Sadece duvarları mevcuttur. Sütun dizisinden yalnız biri ayakta. Atrium'un bazı kalıntılarına rastlamak mümkündür. Pencerelemin bazıları kapatılmış, ilave edilen minarenin üst kısmı yıkılmıştır. Müze olarak değerlendirilmektedir.

¹ Eyice;Tunay; Tanman, Fotoğraflarla Fatih Anıtları, s.17.

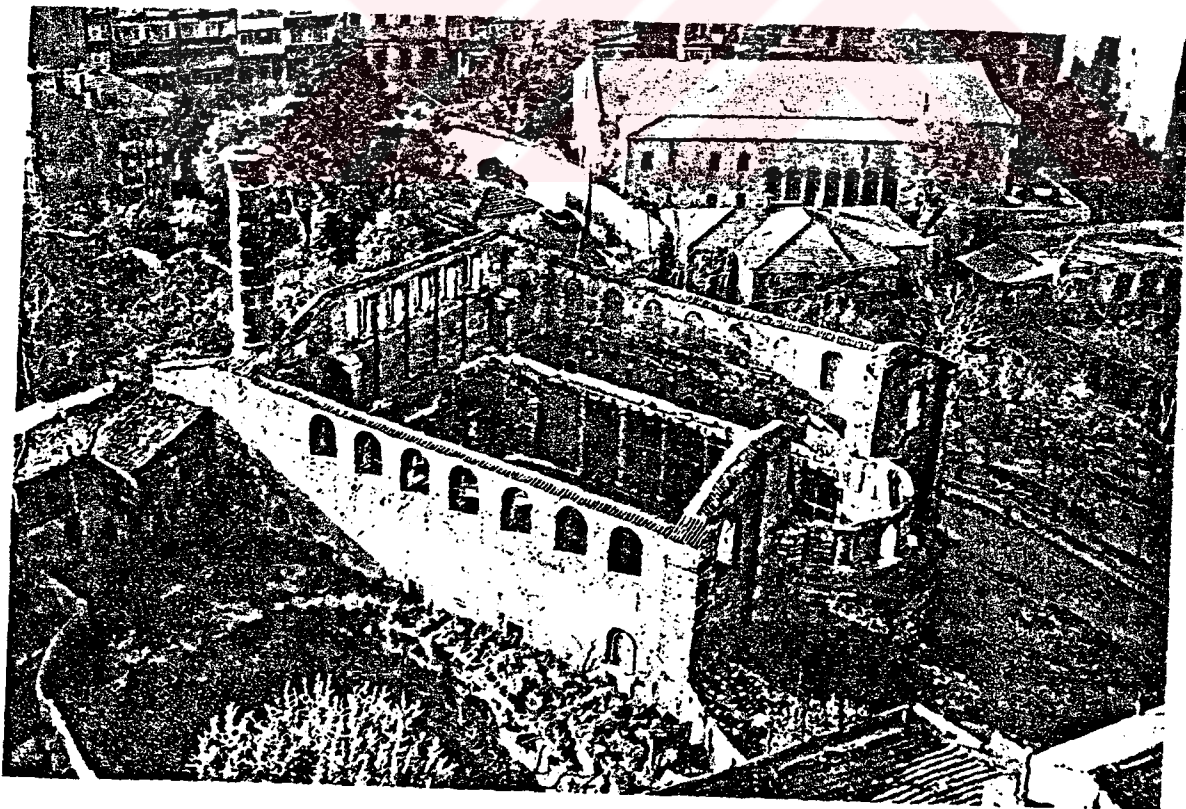
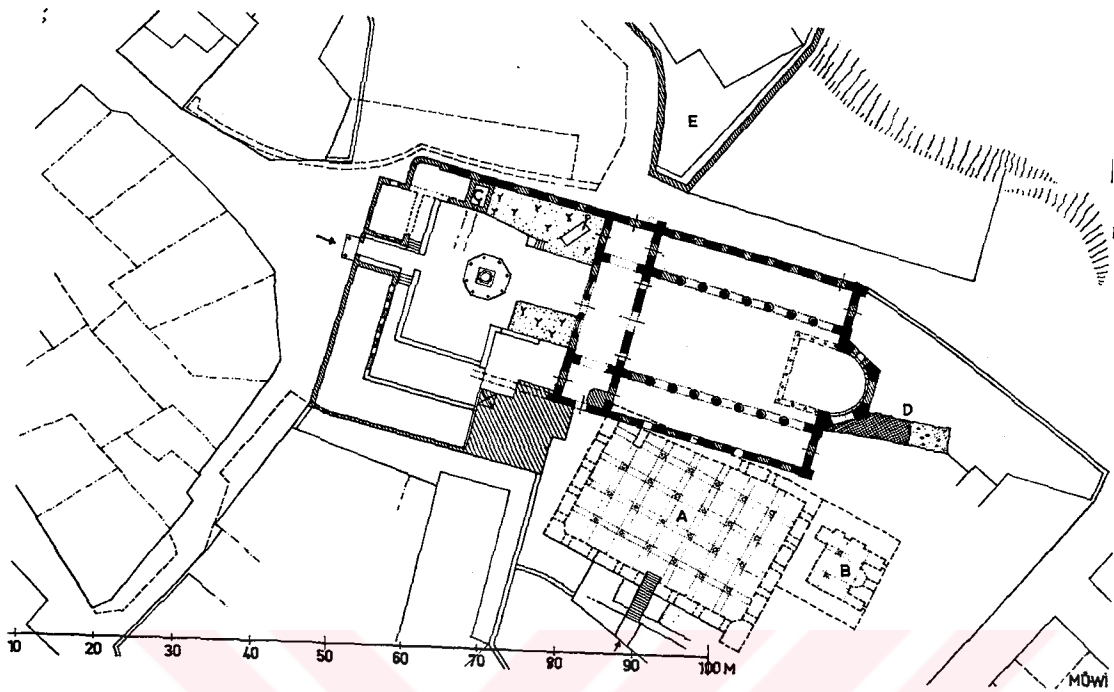
² Arseven, Eski İstanbul, s.113 Acemetes rahipleri için yaptırıldığını; Yazar Adı Yok, İstanbul Bizans Mimarisi, s6.ise Aziz İoannes için yapıldığını söyler

³ Arseven, a.g.y.

⁴ Eyice;Tunay; Tanman, a.g.y.

⁵ Yazar Adı Yok, a.g.y.

⁶ Eyice;Tunay; Tanman, a.g.y.

K-hy-09

YAPININ ADI: HAGIOS GEORGIOS-MANGANAI

MANGANLARIN HAGIOS GEORGIOS MANASTIRI KİLİSESİ

YERİ: Topkapı Sarayı sınırları içindeki Manganlar bölgesindedir.

TARİHİ: Konstantin Monamakhos (1042-1054) dönemi.

YAPTIRAN: Konstantin Monamakhos¹

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Giriş kapısının önünde büyük bir vaftizhane yer alır. 79.36x21m.ölçülerindedir. Doğuya doğru üç apsisi vardır. Güneyine de bir apsis eklenmiştir. Manastır ile 19.25m.'lik, beşik tonozlu koridor ile bağlıdır. Zemin porfir ve renkli taşla kaplıdır.

TİPOLOJİ: Zemini, Yunan Haçı Plan Tipi'yle benzerlik göstermektedir.

YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: Tuğla ve taş kullanıldığı düşünülmektedir. Zeminde porfir ve renkli taşlara yer verilmiştir.

STRÜKTÜR: 8sütun, yüksek merkezi kubbeyi taşır. Ana kubbeyi dört köşedeki kubbeler destekler.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: 1054'te İmparator Monamakhos bu manastıra gömülmüştür. En son VIII.Ioannes Palaiologos ve karısı Maria tamir ettirmiştir². Fetih sonrası tekke olarak kullanılmaya başlanmıştır³. 1920-23 kazılarında bu yapıya ait olabilecek alt yapı kalıntıları ortaya çıkarılmıştır⁴.

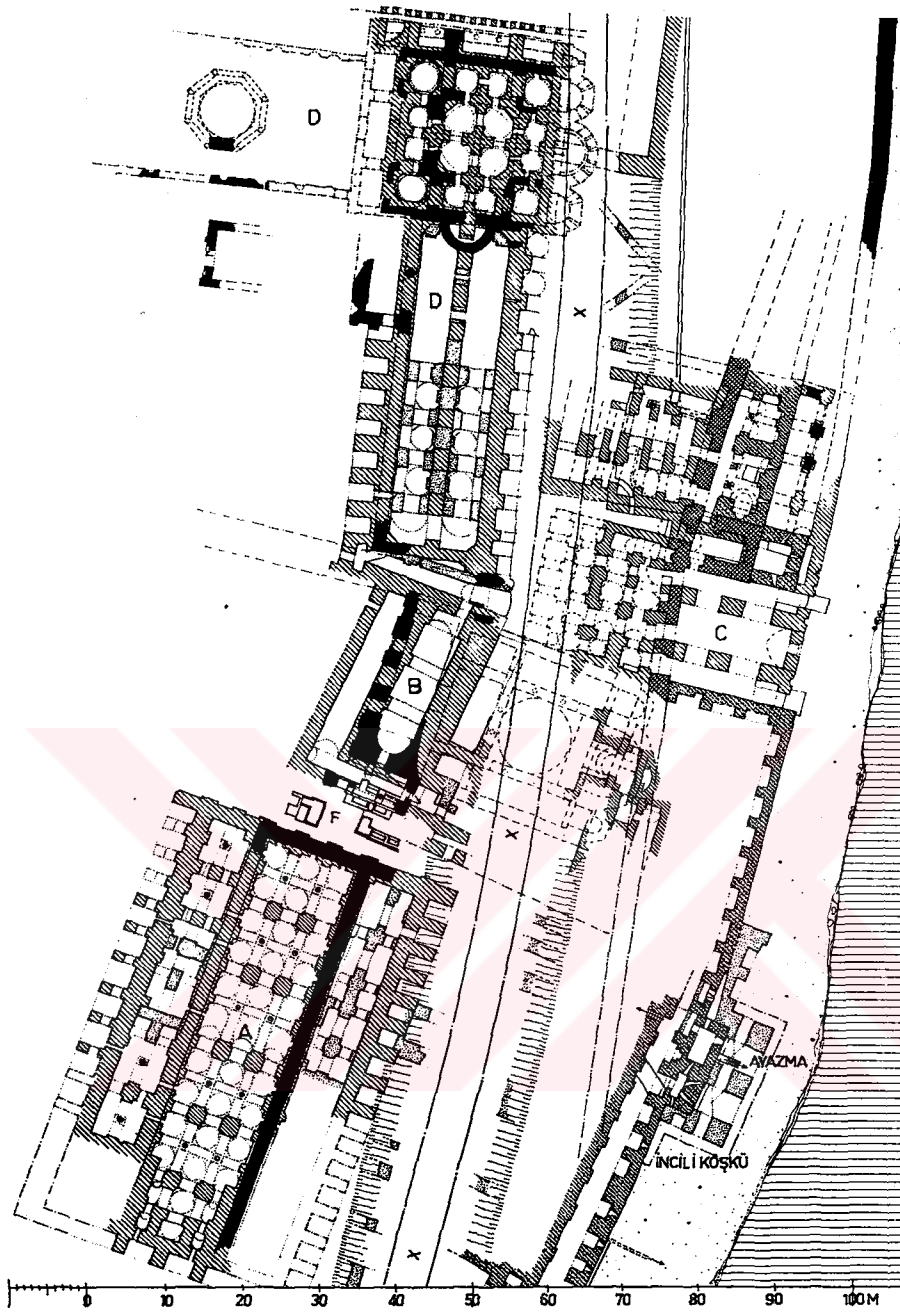
BUGÜNKÜ DURUMU: Halen çıkarıldığı dönemdeki hali ile varlığını sürdürmektedir. Ancak yoğun bitki örtüsü ile kaplıdır.

¹ Tezcan, Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi, s.78.

² ayn.yer.

³ Eyice, "İstanbul'un Camiye Çevrilen Kiliseleri", s.10.

⁴ Tezcan, a.g.y.

K-hy-10

YAPININ ADI: HAVARIUN KİLİSESİ
 AYA APOSTOLİ (APOSTOLON) KİLİSESİ
 ONİKİ HAVARİ KİLİSESİ

YERİ: Bugünkü Fatih Camii'nin yerinde olduğu bilinmektedir.

TARİHİ: Kunter ve Ülgen, 4.yüzyıla kadar tarih veren araştırmacıların bulunduğunu belirtir¹.

YAPTIRAN: -

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Yapının 31.5cm.' lik modülasyonla oluşturulduğu tesbit edilmiştir. Bu modülasyon, bir devir özelliği teşkil etmektedir.

TİPOLOJİ: Kapalı Yunan Haçı Plan Tipi

YAPIM EVRELERİ: İlk inşasında, bazilikal ve üstü çatılıdır.

MALZEME:-

STRÜKTÜR: Orta mekanı kubbe ile örtülüdür. Tonozlarla desteklendiği düşünülmektedir.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Fetih sonrası, patrikhane bu yapıya taşınmıştır. Arseven'e göre, Patrik Gennadios (1455) zamanında Samatya'ya taşınana dek, İslam Ansiklopedisi'ne göre ise Fethiye Camii'ne taşınana dek bu görevi üstlenmiştir. Bu tarihten sonra ise yıkılarak yerine Fatih Camii inşa edilmiştir².

BUGUNKÜ DURUMU: Halen, yerinde Fatih Camii bulunmaktadır.

¹ Kunter; Ülgen, Fatih Camii ve Bizans Sarnıcı, s.11

² Arseven, Eski İstanbul, s.147.- İslam Ansiklopedisi, "İstanbul Maddesi", s.1214/80.

K-hy-11

YAPININ ADI: CHRISTOS PHILANTHROPOS

KRISTOS SOTEROS TOU PHILANTROPOU KİLİSESİ

YERİ: Marmara sahilinde, Sirkeci yakınlarında, İncili Köşk'ün 40-50m. doğusundadır.

TARİHİ: II. Andronikos (1282-1328) dönemi

YAPTIRAN: II. Andronikos'un esvapçıbaşı Nikephoros Khoumnos'un kızı Eirene ¹.

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Yaklaşık 10m. yükseklikte portali ve iki yanında kemer açıklıkları vardır. Arkasında üç nefli büyük bir mekan bulunur. Nefler, uzun duvarlardaki açıklıklar ile birbirlerine bağlanmışlardır. Narteks ve atriumu vardır. Cephesi Bizans mimarisini yansıtan tuğla tezyinata sahiptir. Üç apsisli olduğu düşünülmektedir.

TİPOLOJİ: Bazilikal Plan Tipi

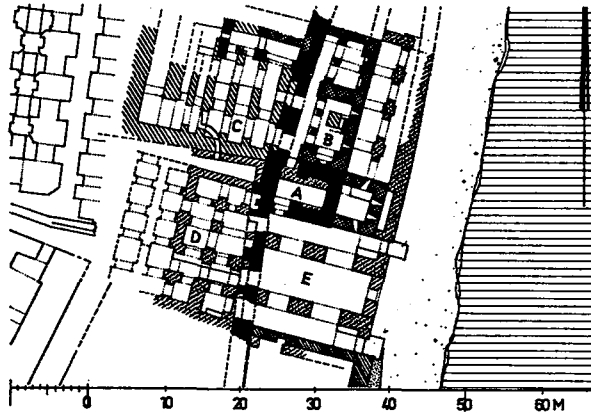
YAPIM EVRELERİ:-

MALZEME: Tuğla ve taş kullanılmıştır.

STRÜKTÜR: Orta nef beşik tonoz ile örtülüdür².

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: 1821'e kadar bayram törenlerine sahne olmuştur³. Demiryolu harabetmiş, üst örtüsü çökerek iç mekanları doldurmuş ve girilemez hale gelmiştir⁴. 1922-23'te detaylı incelemeler yapılarak cadde cephesi temizlenmiştir.

BUGUNKÜ DURUMU: Sahil yolu üzerinde, sahil surları arasında varlığını devam ettirmektedir. Bakımsız durumdadır.

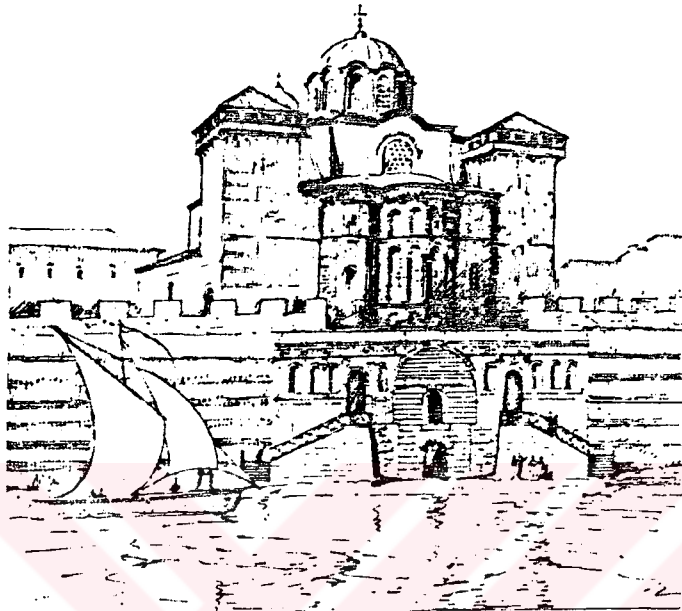

¹ Tezcan, *Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi*, s.94.

² *ayn.yer.*

³ Müller- Wiener, *Bildexikon zur Topographie Istanbul*, s.109.

⁴ Tezcan, *a.g.y.*

(Vorstellung 5)

K-hy-12

YAPININ ADI: HAGIA MARIA HODIGITRIA

YERİ: Topkapı Sarayı sınırları içindeki Manganlar Sarayı'nın üzerindeki yamaçtadır.

TARİHİ: 5.yüzyıl.

YAPTIRAN : İmparator Arkadius'un kızı Pulcheria

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Kuzeybatı-güneydoğu yönünde yerleşmiştir. Altıgen yapının beş adet dairesel nişi vardır. Ana mekanın önünde yarım daire şeklinde bir avlu bulunur, ortasında da bir havuz yer alır. Erken Bizans döneminin eğrisel, yuvarlak hatlı mimarisi görülür. Doğuda ve batıda iki yardımcı mekan ve altlarında sarnıçları vardır. Girişte nişin yerini narteks almıştır.

TİPOLOJİ: Tasnif dışı, Euphemia ile aynı altıgen plan şemasına sahip küçük bir yapıdır.

YAPIM EVRELERİ: Önceden, yerinde aynı plan şemasına sahip, daha erken döneme ait bir yapının olduğu bilinmektedir. Yeni yapı da bir hamam yada bir nympheum iken dini yapı haline getirilmiştir.

MALZEME: Temel duvarları tuğladır. Havuz ve avlu revakının on sütunu Marmara mermeridir.

STRÜKTÜR: Temel duvarları genelde 1.10m. kalınlıktadır. Kimi yerde 2m.'ye ulaşır. Ana mekanın üzerinin 2.5m.'lik, kolonlara oturmayan bir kubbeyle örtülü olduğu düşünülmektedir.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: 9.yüzyılın ortalarında III.Mikhael restore ettirmiştir. 14-15.yüzyıllarda önemini yitirmiştir. Fetih sonrası, doğudaki yardımcı mekan tamamen yıkılmıştır. 1923'te Fransız işgal kuvvetlerince kalıntıları ortaya çıkarılmıştır ¹.

BUGUNKÜ DURUMU: Temel izleri dahi güçlkle farkedilebilmektedir.

¹ Tezcan, Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi, s.55-57.

K-hy-13

YAPININ ADI: ODALAR MESCİDİ

KEMANKEŞ MUSTAFA PAŞA MESCİDİ

YERİ: Karagümrük'te Kasım Ağa Camii'nin karşısında yer alır.

TARİHİ: 12-13. yüzyıl¹.

YAPTIRAN : -

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: 2x4 m.lik bir kriptası vardır. Bir ana, iki yan neftenm oluşan yapı üç apsislidir. Apsisler, içten yuvarlak, dıştan çokgendir. Fresklerden bazıları, kriptayı, tahttaki Madonna ve meleklerini, peygamberleri, Meryem'in yaşam sahnelerini anlatır.

TİPOLOJİ: Kapalı Yunan Haçı Plan Tipi.

YAPIM EVRELERİ: 7. yüzyıla ait bir yapının üzerine inşaa edilmiştir. 1203 civarı yangın sonucu hasar görünce eski yapının zeminden faydalanılarak yeniden yapılmıştır. Daha sonra 15. yüzyılda onarılarak yanına manastır yapıldığı varsayılmaktadır². Prodromos Petra Manastırı'nın kalıntısı olma ihtimali vardır³.

MALZEME: Tuğla ve taş kullanılmıştır.

STRÜKTÜR: Kubbe ve tonozlar üst örtüyü oluşturur.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: 1622 civarında kubbeyi taşıyan sütunlarda taşma bozukluğu olduğu ortaya çıkmıştır. 1636'da kilise ordu tarafından kapatılmış, 1640'da camiye çevrilmiştir. 1644'de Vezir Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın adını almıştır⁴. 1908'de yanarak harap olmuştur⁵. 1919'da iyice harap olduktan sonra uzun süre boş kalmıştır. 1935'te bir araştırmaya konu olmuştur⁶.

BUGÜNKÜ DURUMU: Gecekondular tarafından işgal edilmiş, son izleri evler arasında kaybolmuştur.

¹ Müller- Wiener, *Bildexikon zur Topographie Istanbul*, s.188.

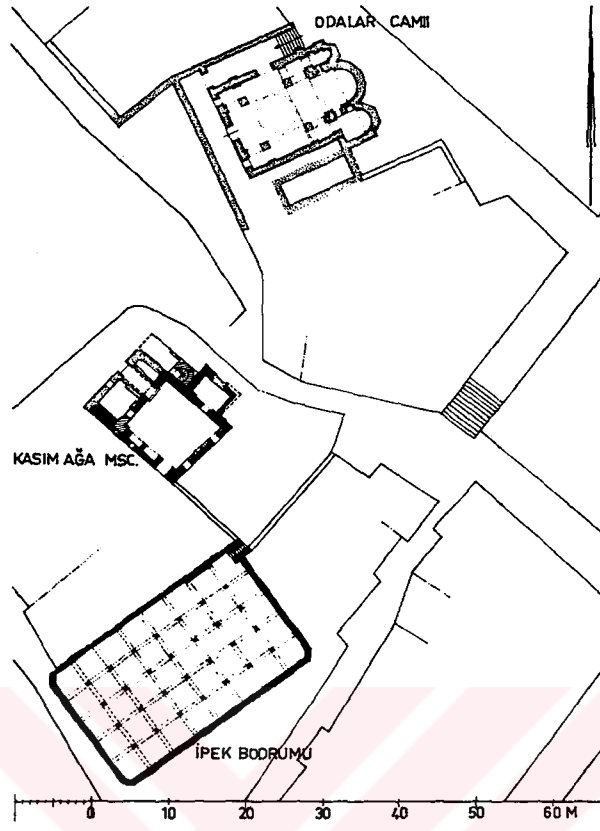
² ayn.yer.

³ Eyice, "Bizans Hastanelerine Dair", s. 10

⁴ Müller- Wiener, *Bildexikon zur Topographie Istanbul*, s.189.

⁵ Eyice, "İstanbul'un Camiye Çevrilen Kiliseleri", s.9.

⁶ Müller- Wiener, a.g.y.

K-hy-14

YAPININ ADI: HAGİOS POLYEUKTOS

YERİ: Fatih Sarayhane'de Büyük Şehir Belediyesi'nin karşısında yer almaktadır.

TARİHİ: 524-527.

YAPTIRAN : III Valentinians'ın torunu prenses Anicia Juliana¹.

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Atrium'dan, narteks'e yaklaşık 5m. yükseklikte dıştan bir merdiven vardır. Toplam alan yaklaşık 26x52m.lik atriumdan, batıda yüksek portikten ve küçük bir apsisten, kuzey tarafında dıştan 52x58m.lik ana yapıdan oluşur. Ana mekan, yaklaşık 7m.lik üç bölüme ayrılır. İç mekanın zengin bezemeye sahip olduğu düşünülmektedir. Zemindeki çok renkli mermer kaplama, duvarlardaki mozaikler, kabartmalar, sanat tarihi açısından önem taşır.

TİPOLOJİ: Büyük olasılıkla kubbeli bazilikadır²

YAPIM EVRELERİ:-

MALZEME: Taş ve tuğla ile oluşturulmuştur. Sütunlar ve zemin kaplama mermerdir.

STRÜKTÜR: Ana mekânın üst örtüsünün kubbe ve tonozlardan oluştuğu düşünülmektedir.

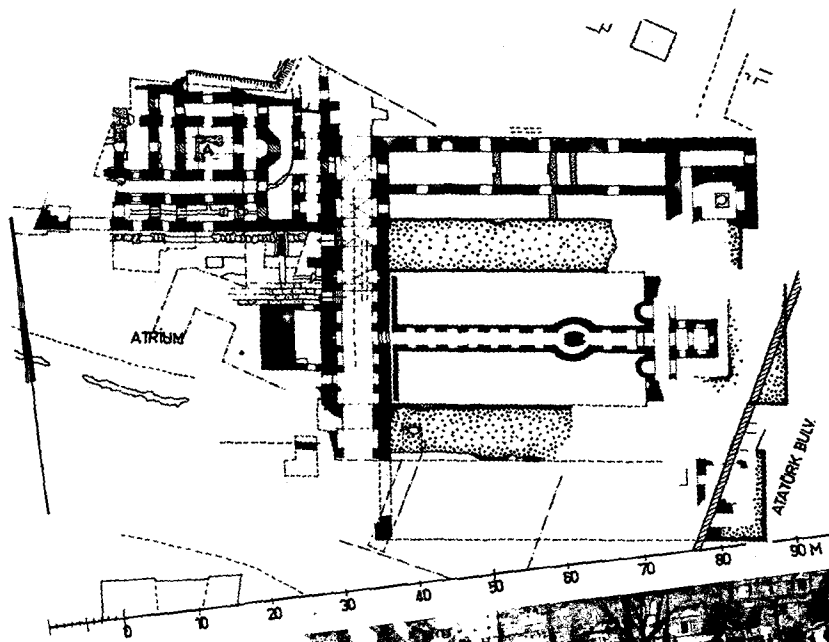
SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: 7. yüzyıl'da geçit boyunca uzanan kubbeli mekanlardan birkaçı molozla doldurulmuş, kilisenin kabartmaları zarar görmüştür. 10. yüzyıl sonu-12. yüzyıl ortalarına kadar, tahminen 1010 depreminde kilise hasara uğramıştır. Latin istilasında yağmalanarak, yapı elemanları San Marco Katedrali'nde kullanılmak üzere Venedik'e gönderilmiştir. 1474-75'te kuzeybatısında Mimar Üstad Ayas Mescidi inşa edilmiştir. Daha sonra enkaz üzerine Karagöz Mescidi, doğusuna ise devşirme malzeme ile İbrahim Paşa Hamamı yapılmıştır. 1960'larda, zengin dekorlu kitabe parçaları bulunmuş, 1964-68 arası kazılarak ortaya çıkarılmıştır³.

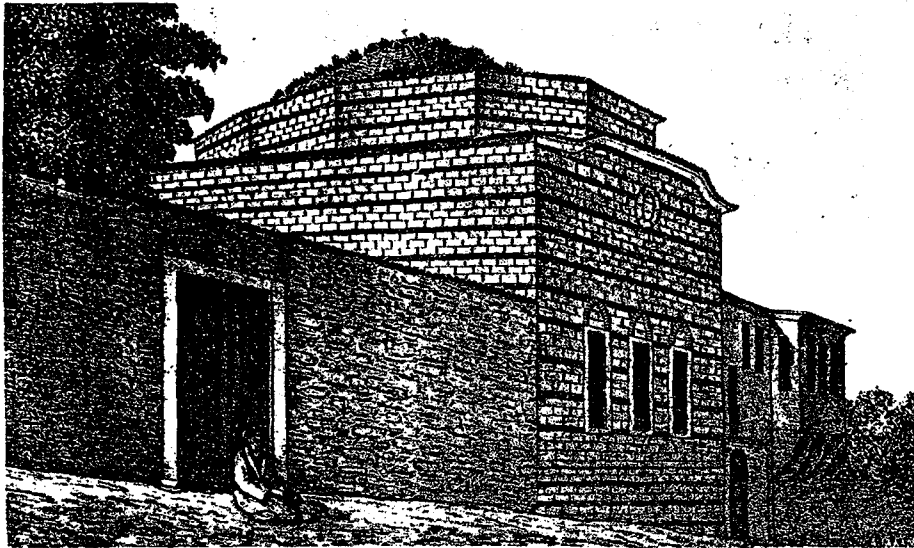
BUGUNKÜ DURUMU: 1968'de çıkarıldığı haliyle bırakılmıştır. Tüm izleri belli olmakla beraber son derece bakımsızdır.

¹ Müller- Wiener, *Bildexikon zur Topographie Istanbul*, s.190-192.

² Eyice; Tunay; Tanman, *Fotoğraflarla Fatih Anıtları*, s.18.

³ Müller- Wiener, *a.g.y.*

K-hy-16

YAPININ ADI: SEKBANBAŞI İBRAHİM AĞA MESCİDİ

YERİ: Atatürk Bulvarı'nın kenarında, Valens Kemerinin 100m. kuzeyinde yer aldığı bilinmektedir.

TARİHİ: 11-12.yüzyıl yapısı olduğu düşünülebilir¹.

YAPTIRAN : -

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Üç nefli, üç apsisli, tek narteksli küçük bir yapıdır.

TİPOLOJİ: Tasnif dışı bir yapıdır.

YAPIM EVRELERİ:-

MALZEME: Taş ve tuğla kullanılmıştır.

STRÜKTÜR: Üst örtünün tonozlarla oluştuğu varsayılmaktadır.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: 1496'da Sekban Başı İbrahim Ağa yapıyı camiye çevirmiştir. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Mimar Sinan camii olarak kullanılması için gerekli ilaveleri yapmıştır. 1718 civarında Abdüaziz'in annesi Sultan Pertavniyal restore ettirmiştir. 1918'de yanarak harap olmuştur². 1941-42'de cadde açılmasıyla tahrip edilen yapı yıktırılmıştır. 1957'de tamamen ortadan kaldırılmıştır³.

BUGÜNKÜ DURUMU: İzi dahi mevcut değildir. Yerinde apartmanlar bulunmaktadır.

¹ Müller- Wiener, *Bildexikon zur Topographie Istanbul*, s196.

² ayn.yer.

³ Eyice, "İstanbul'un Camiye Çevrilen Kiliseleri", s.9.

K-hy-17

YAPININ ADI: SİNAN PAŞA MESCİDİ
KIZIL MESCİD

YERİ: Haliç kıyısında, Ayakapı'nın iç taraflarında yer alır.

TARİHİ: 13-14. yüzyıl¹.

YAPTIRAN : -

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Üst kısmı, tipik Palaiologoslar dönemi özellikleri gösteren yapının boyu 12m.dir. Tek nefli, tek apsisli bir yapıdır. Paspates'e göre apsisdeki tuğla tezyinata başka hiçbir yapıda rastlanmaktadır. Ancak, bu dönem yapılarında benzerleri mevcuttur. Keremoplastik süsleme önemlidir.

TİPOLOJİ: Tek nefli Bazilika Plan Tipi.

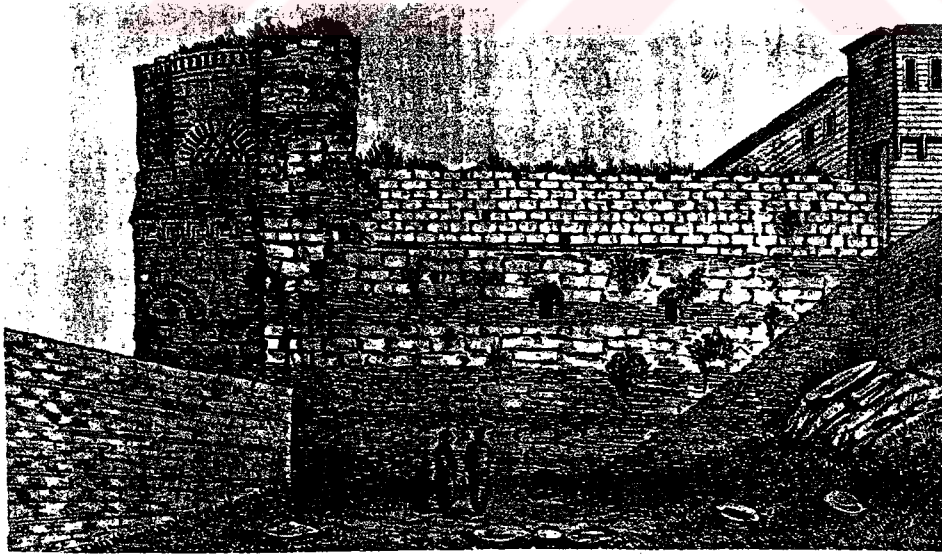
YAPIM EVRELERİ:-

MALZEME: Taş ve tuğla kullanılmıştır.

STRÜKTÜR: -

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: 1553'de camiye çevrilmiştir. Bu dönemde yan duvarların üst kısımlarının tamir geçirmiş olması gerekmektedir².

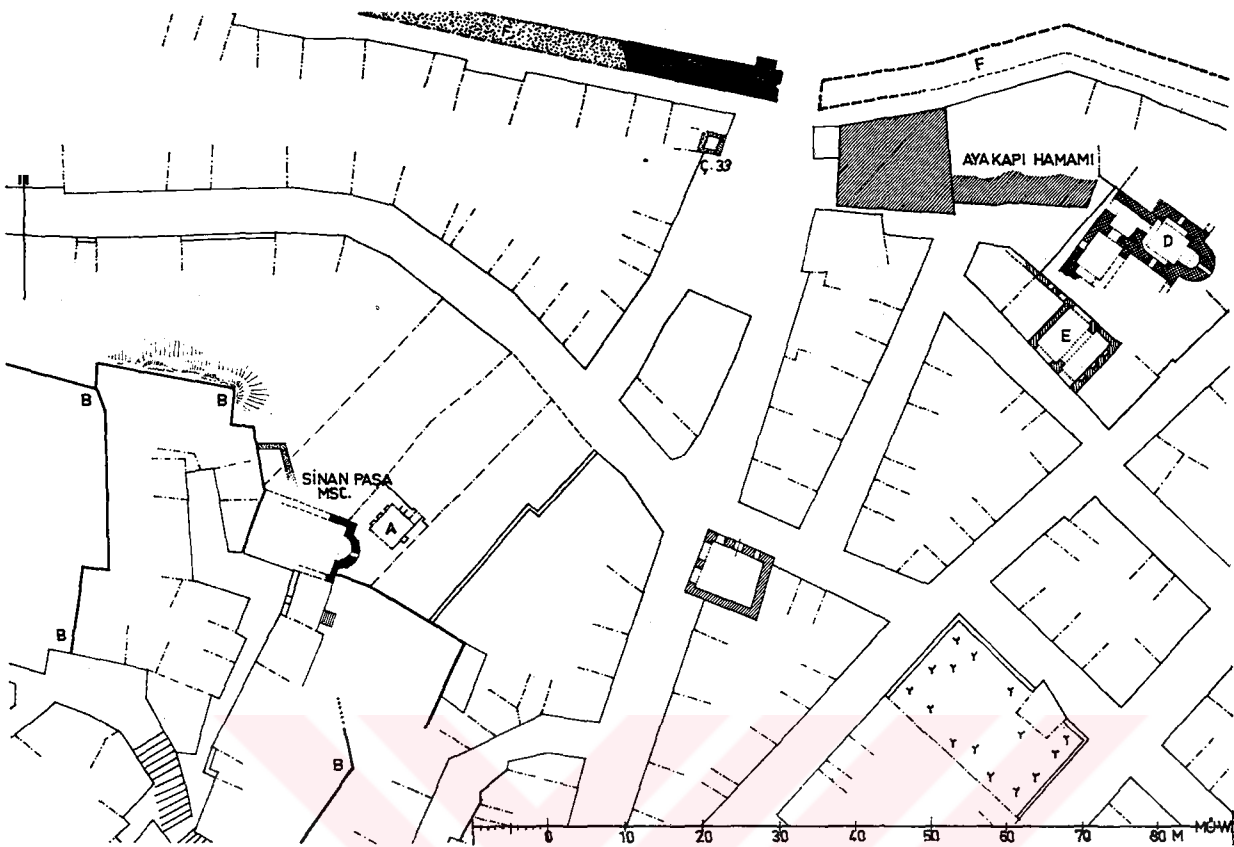
BUGÜNKÜ DURUMU: Boş bir arsanın köşesinde, apsis bölümü ayakta kalmıştır. Duvar kalıntılarından faydalanarak gecekondular yapılmıştır.

(Paspates).

¹ Eyice, *Son Devir Bizans Mimarisi*, s.40-41.

² ayn.yer.

K-hy-18

YAPININ ADI: TOKLU DEDE MESCİDİ
TOKLU İBRAHİM PAŞA MESCİDİ
HAGIA THEKLA

YERİ: Ayvansaray'da surların dibinde yeralmaktadır.

TARİHİ: 9-11. yüzyıl olduğu varsayılmaktadır. Fethiye Camii güney kesimi bezemesi ile benzerliğinden dolayı bu tarihler üzerinde durulmaktadır.

YAPTIRAN : -

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Khora (Kariye) Kilisesi'nin güney şapeliyle büyük benzerlik göstermektedir. Bu yapıda ince uzun tek nefden oluşur.

TİPOLOJİ: Tasnif dışı bir yapıdır.

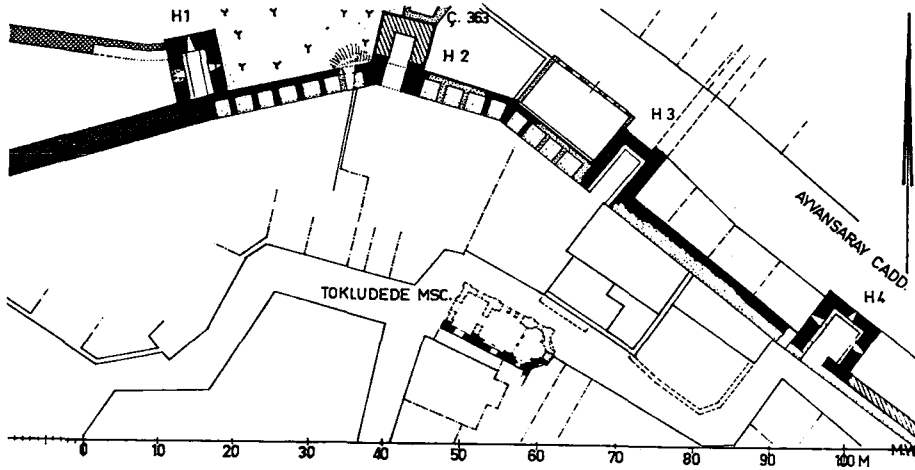
YAPIM EVRELERİ: 9.yüzyılda yapılmış, 11.yüzyılda yenilenmiş olduğu varsayılmaktadır¹.

MALZEME: Taş ve tuğla kullanılmıştır.

STRÜKTÜR: Duvarların taşıdığı kubbe ve tonozlarla çatısının örtüldüğü varsayılmaktadır.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: 15-16. yüzyıllarda mescide çevrilmiştir². 1927'den sonra kullanıcıları tarafından tahrip edilmiş, sadece duvarları ayakta kalmıştır. 1980'den sonra ise yerine evler yapılmış ve tamamen ortadan kalkmıştır³.

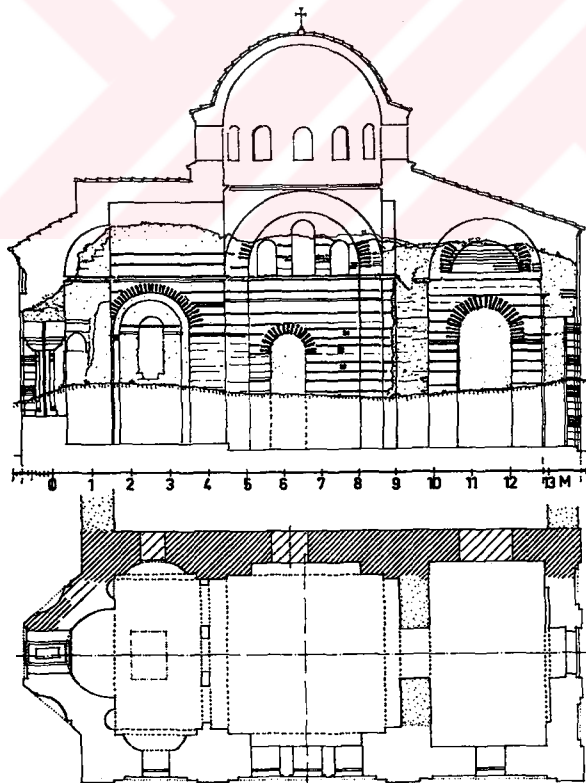
BUGUNKÜ DURUMU: Bina bugün mevcut değildir.

¹ Eyice, *Son Devir Bizans Mimarisi*, s.58.

² Müller- Wiener, *Bildexikon zur Topographie Istanbul*, s.206.

³ Eyice, "İstanbul'un Camiye Çevrilen Kiliseleri", s.14.

K-hy-19

YAPININ ADI: TOPKAPI SARAYI BAZİLİKASI

YERİ: Topkapı Sarayı'nın İkinci Avlu'sunda Akağalar Kapısı'nın önünde olduğu varsayılmaktadır.

TARİHİ: 5. yüzyıl ikinci yarısı.

YAPTIRAN : -

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: 35x20m.lik dikdörtgen bir yapıdır. Üç nef, altışar sütunla birbirinden ayrılır. Atrium ve narteksi vardır. Atriumdan nartekse ana giriş kuzey yan nefdendir. Orta nefden ve güney yan nefden de girişleri bulunmaktadır. Atriumu simetri aksından kuzeye kaymıştır. Apsis, dışdan üç cepheli, içden yuvarlak formdadır. Naosla arası 7m.dir. Transeptli olduğu da ileri sürülmüştür. Ancak transepte imkan vermeyecek kesintisiz dış duvarlar saptanmıştır.

TİPOLOJİ: Bazilika Plan Tipi.

YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: Taş ve tuğla kullanılmıştır. Mermer, freks, mozaik ve özellikle cephede keramik örneklerine rastlanmaktadır.

STRÜKTÜR: -

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Hangi dönemde yok olduğu bilinmemektedir. Fetih sonrası aynı yerde Meydan Camii yapılırken kalıntılarından yararlanmış olduğu sanılmaktadır. Saray için bu camii'de kaldırılmıştır. Akağalar Kapısı döşemesindeki mermer levhalar, Arz odasındaki, yeşil breş sütunlar bu yapıya ait olduğu varsayılmaktadır. 1937'deki hafriyatla ortaya çıkarılmıştır ¹.

BUGUNKÜ DURUMU: Bina bugün mevcut değildir.

¹ Tezcan, Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi, s 61-65.

3. SARAYLAR KATALOĞU

S-1

YAPININ ADI: ANTIOCHOS SARAYI

YERİ: Sultan Ahmet'te Adliye binası ile Divan Yolu caddesi arasındadır.

TARİHİ: 416-418

YAPTIRAN : Prapositus Sacri Cubiculi Antiochos

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Değişik boyutlu dört yapı gurubundan oluşur. İlki, hipodroma, paralel yerleşimlidir. Merkez kubbeli mekan, kolonatl portiğe açılır. Ana salon ise kabul salonudur. Hexagon Triklinium adı verilmiştir.

YAPIM EVRELERİ: -

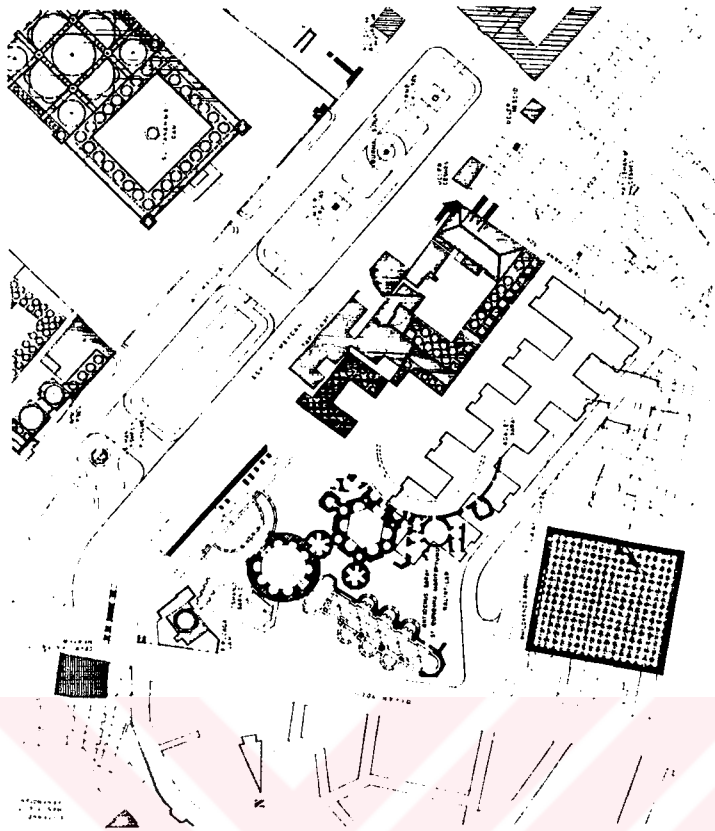
MALZEME: Duvarları, yeni zemin seviyesinden 1.5m. yüksekliğe kadar büyük blok kesme taş, üzeriyse 4x35x35 cm. olmak üzere dokuz sıra tuğla, 0.80 m. kaba yonu taş ve yine beş sıra tuğladan oluşan almaşık örgüden meydana gelmiştir.

STRÜKTÜR: Ana yapı merkezi kubbelidir.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: I. Iustinianus döneminde kiliseye dönüştürülmüştür. 615'de Euphemia'nın lahti ana salona taşınarak *martyrion* olmuştur. V. Konstantin döneminde, 766'da mozale kaldırılarak silah deposuna dönüştürülmüştür. İmparator Eirene döneminde kutsal kalıntılar yapıya gönderilmiş ve restorasyonu yapılmıştır. 10. yüzyıl sonrası saray olarak değil martyrion olarak anılır. 203 yangınında zarar gören yapı onarılsa da 14. yüzyılda önemini yitirir. 1522'de bir bölümü üzerine İbrahim Paşa Sarayı yapılır. Martyrion bölümü bu tarihten sonraki bir dönemde yıkılmıştır¹.

BUGÜNKÜ DURUMU: Martyrion bölümünün temel ve duvar kalıntıları insitu halde ve görülebilir durumdadır. Ancak fiziksel ve çevresel yıpranmaya açıktır.

¹ Yazıcıoğlu, "Antiochos Sarayı- Euphemia Martyrionu Restitüsyon Denemeleri", s.8.

S-2

YAPININ ADI: BLAKHERNAE SARAYI

YERİ: Bugünkü Ayvansaray'da Haliç'e bakan sırta doğru yer aldığı bilinmektedir.

TARİHİ: İmparator Anastasios dönemi (491-518)

YAPTIRAN : İmparator Anastasios

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: İlk önce küçük bir sarayken, zamanla büyütülmüştür. 610-641 arası Heraklios bir sur inşaa ettirerek sarayı şehrin içine dahil eder¹. Sarayda, imparatora, ailesine, devlet adamlarına ait daireler, muhafız kışlaları, bahçeler, sütunlu ve dehlizli avlular, çeşitli şapeller ve ayazmaların olduğu bilinmektedir. Duvarlarında mozaik kullanılmıştır. İki büyük kulesi vardır. Biri 1188'de inşaa edilen İsaakios Angelos kulesidir. Girişi saraydan olan bu kulenin bir cephesinde üç pencere, üstünde de çıkması vardır. Diğer kule ise Anemas kulesidir. Kule dibindeki kemerli bir kapıdan girilerek yaklaşık 10m. 'lik dar bir yoldan sofaya ulaşılır. Merdivenle 10x12m.'lik 7m. yüksekliğindeki odaya ulaşılır. Altında Anemas zindanları vardır.

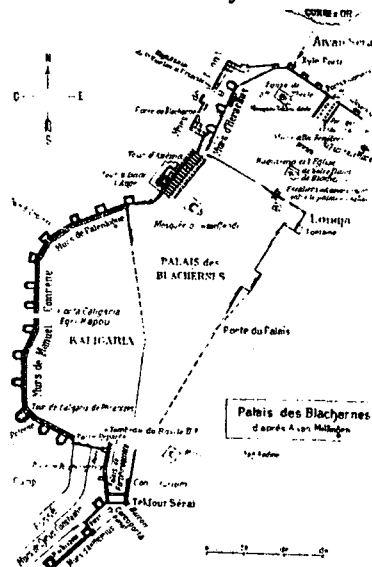
YAPIM EVRELERİ: İmparator Maurikos 586'da Korien dehlizini, Markios'un karısı da Blakhernae Kilisesi'ni yaptırır. 1188 Angelos kulesi ilave edilir.

MALZEME: Taş ve tuğla kullanılmıştır.

STRÜKTÜR: -

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Önceleri sadece birkaç gün kalınırken, 1143'ten sonra asıl saray bu yapıya taşınır. Yapının önemi artar. Latin istilasında Latin imparatorlar, sarayı harap ederler. İstila sonrası Mikhael Palaiologos, Yapıyı tamir ettirir ve fethetme kadar saray olarak kullanılır. Sonraları harap olarak tanınmaz hale gelir².

BUGÜNKÜ DURUMU: Bina bugün mevcut değildir. Son kalıntıları, harap olan surların arasında kaybolmuştur. Surların son yıllardaki restorasyonu sırasında çevresi temizlenmiştir.

¹ Şehsuvaroğlu, *Asırlar Boyunca İstanbul*, s. 22.

² Arseven, *Eski İstanbul*, s.162-66.

S-3

YAPININ ADI: BUKOLEON SARAYI
HORMISDAS SARAYI
HÜRMÜZ SARAYI

YERİ: Marmara sahilinde Küçük Ayasofya'ya yakın bir yerde olduğu bilinmektedir.

TARİHİ: II. Genç Theodosius dönemi (408-450)¹

YAPTIRAN : II. Genç Theodosius

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: İmparator donanmasının demirlediği Bukoleon limanı, imparator sarayı ve imparatoriçelerin doğum dönemlerinde oturdukları Purfira, bu sarayın bölümlerini oluşturur² . İki katlı sarayın zemin katındaki sütun başlıkları önem taşır³ .

YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: Taş ve tuğla kullanılmıştır. Silmeleri mermerdir.

STRÜKTÜR: Kemerli, tonozlu bir sistemi olduğu anlaşılmaktadır.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Fetih sonrası, çevresi ikamet alanı olmuş, bu alanın ortasına kızlarağası Mahmut, Ağa Camii'ni inşaa ettirmiştir. Bu cami, sarayın sarnıcının üzerindedir. 1532'deki depremde, sarayın duvarları ve heykelleri yıkılmıştır. Sarayın ana mekanı 1489, 1741, 1758, 1808 ve 1912 bölge yangınlarında tamamiyle hasar görmüştür. Yalnızca deniz yönü duvarları kalmıştır. 1870'te trenyolu inşaatı da zarar vermiştir. Yakın dönemlerde, ortaya çıkartma çalışmaları yapılmış, çevresindeki gecekondu lar kaldırılmıştır. Ancak, sistemli bir restorasyon çalışması yapılmamıştır⁴ .

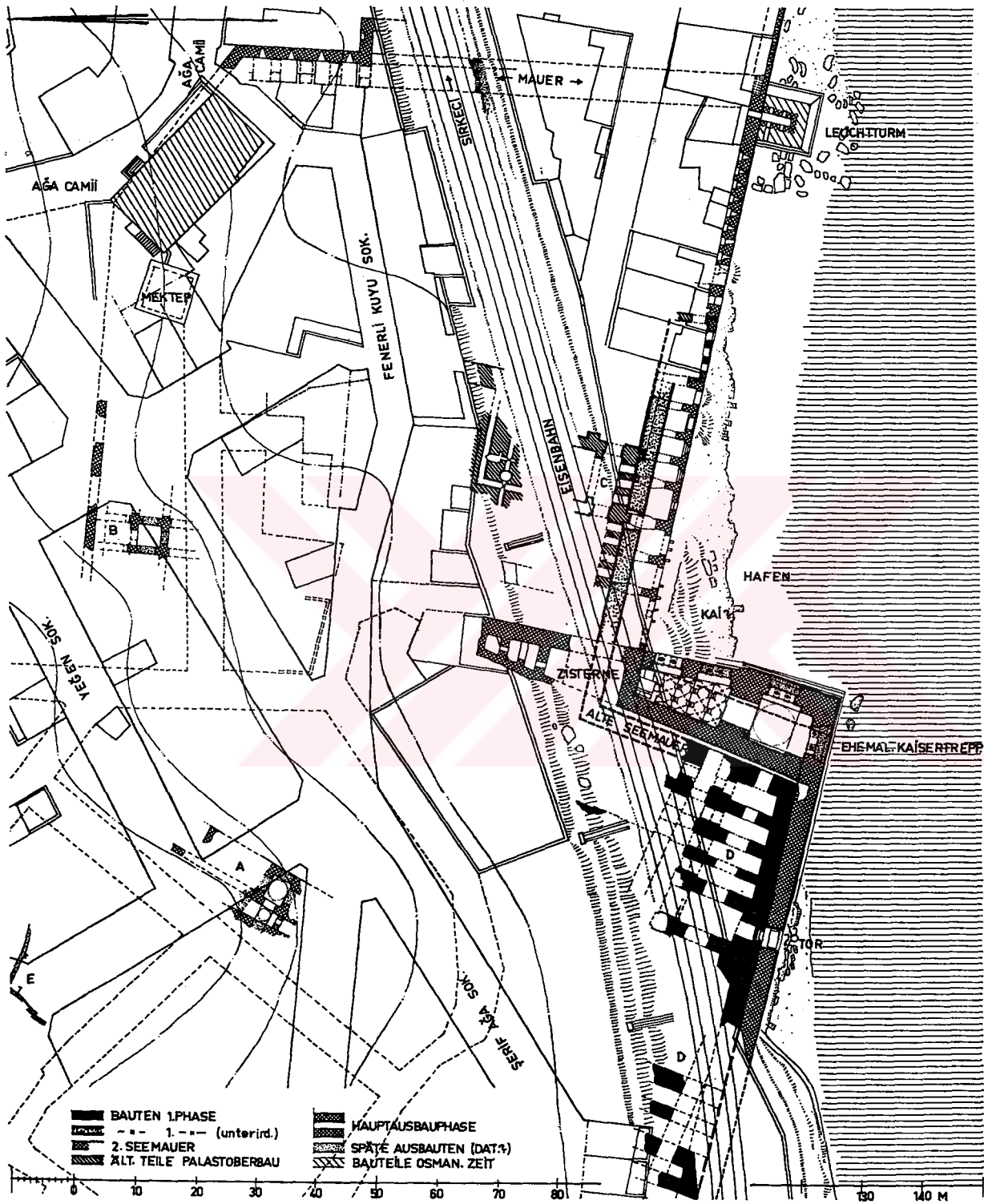
BUGUNKÜ DURUMU: Yer yer duvar kalıntılarına, sütun ve sütun başlığı gibi eleman parçalarına rastlamak mümkündür.

¹ Arseven, Eski İstanbul, s.1 57- Şehsuvaroğlu, Asırlar Boyunca İstanbul, s. 22 iseBüyük Saray'la birlikte 532'den sonra yapılmış olduğunu belirtir.

² Şehsuvaroğlu, a.g.y.

³ Arseven, a.g.y.

⁴ Müller- Wiener, Bildexikon zur Topographie Istanbul's, s227-228.

S-4

YAPININ ADI: BÜYÜK SARAY

YERİ: Hipodrom, surlar, Çatladıkapı ve Bukoleon Limanı arasında geniş bir bölgede yer aldığı bilinmektedir.

TARİHİ: 532

YAPTIRAN : İmparator Iustinianus

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Büyük, etkileyici bir demir kapı ile içeri girildiği bilinmektedir. Dehlizlerden geçilerek Halke (Haliki), Daphne (Dafini), ve Palais sacre (Mukaddes Saray) üç ana birime ulaşılır. Halke, saray muhafızlarına, mahkemeye, ve ruhani meclise aittir. Aya Apostoli Kilisesi de bu bölümdedir¹. Büyük kabul salonları ve 300 kişilik yemek salonları vardır². Halke ile Daphne arasında Triclinium (ziyafet) bölümü yer alır³. Daphne, kemerli, revaklı bir yapıdır. Hipodrom Katisma'sı ile arasında bir geçit bulunur. Kiliseleri, kabul salonları, özel daireleri vardır. Roma'dan getirilen Daphne heykelinin adını almıştır⁴. Palais Sacre'de, büyük bir meydanı 15 sütunlu bir sayeban ve dört mermer sütunlu kubbeli bir taht izler. Çeşitli özel daireler ve ihtişamlı bir kabul salonu vardır. Halk bu salonda imparatora secde eder⁵.

YAPIM EVRELERİ: İmparator Konstantin, Bizans'ı, Roma İmparatorluğu'nun başkenti yaptığıında, ilk Büyük Sarayı inşaa ettirir. 400.000m.2'lik yapı, 532 ihtilalinde yanınca Iustinianus, yeni Büyük Sarayı inşaa ettirmiştir⁶. 9.yüzyılda, II.Iustinianus ve Tiberius genişleterek tezyinatını yaptırmıştır.

MALZEME: Taş ve tuğla işçiliğinin yanı sıra demir kapılar ve tezyinatta değerli taşlar kullanılmıştır.

STRÜKTÜR: Yer yer kubbeli üst örtüye sahip olduğu bilinmektedir.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: 12.yüzyılda, Manuel Komnenos, sarayı Blkherna'e'ya taşıyınca, bakımsız kalarak, harap olmuştur. 13.yüzyıldan sonra tamamen terkedilmiştir. Fetih öncesine dahi ulaşamamıştır⁷.

BUGUNKÜ DURUMU: Mozaikleri, Sultanahmet Arastası'nın bir bölümünde, mozaikleri restore edilmekte ve sergilenmektedir.

¹ Arseven, Eski İstanbul, s.1 51.

² Şehsuvaroğlu, Asırlar Boyunca İstanbul, s. 21.

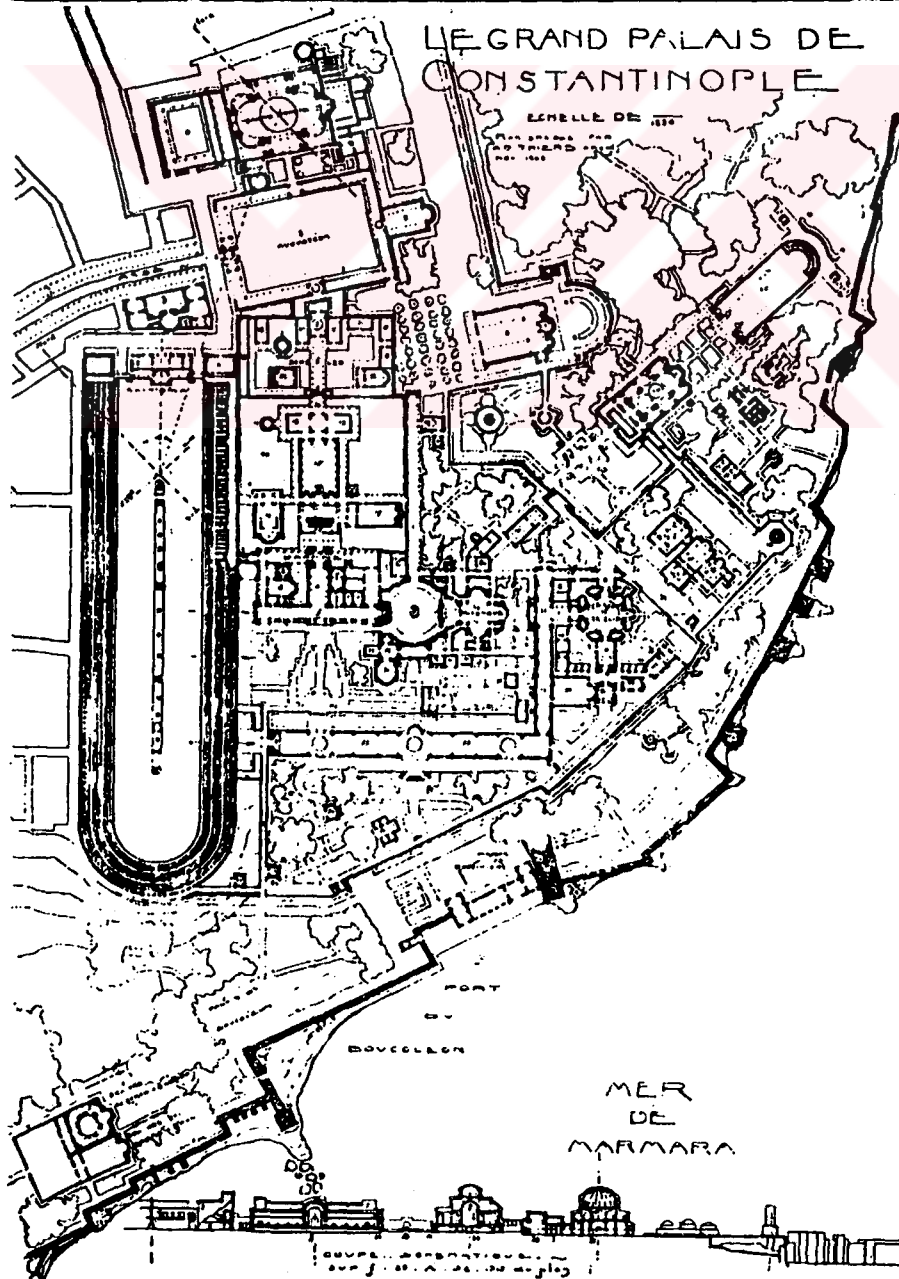
³ Arseven, a.g.y.

⁴ Şehsuvaroğlu, a.g.y.

⁵ Arseven, a.g.y.

⁶ Şehsuvaroğlu, a.g.y.

⁷ Arseven, a.g.y.

S-5

YAPININ ADI: LAUSOS SARAYI

YERİ: Sultanahmet'te, Divan Yolu Caddesi ile Adliye Binası arasında, Antiochos Sarayı'nın yanında yer almaktadır.

TARİHİ: 5.yüzyılın ilk yarısı

YAPTIRAN: Lausos

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Antiochos Sarayı'na rakip olacak ihtişamda inşaa edilen sarayın, kemerli bir portiği olduğu bilinmektedir. Giriş eksen üzerinde dairesel bir ana mekan yer alır. Yuvarlak nişleri bulunmaktadır. Tek apsisli bir mekanla birleştirilmiştir. 12.4x52.5m. boyutlarında apsisli bir yapıdır. Kuzey ve güneyde ana eksen üzerinde ikincil yan bölümler bulunur. İç mekanda, antik devre ait şaheser plastikler olduğu bilinmektedir. Athena, Afrodite, Hera, Zeus plastikleri bunlardan bazılarıdır.

YAPIM EVRELERİ: -

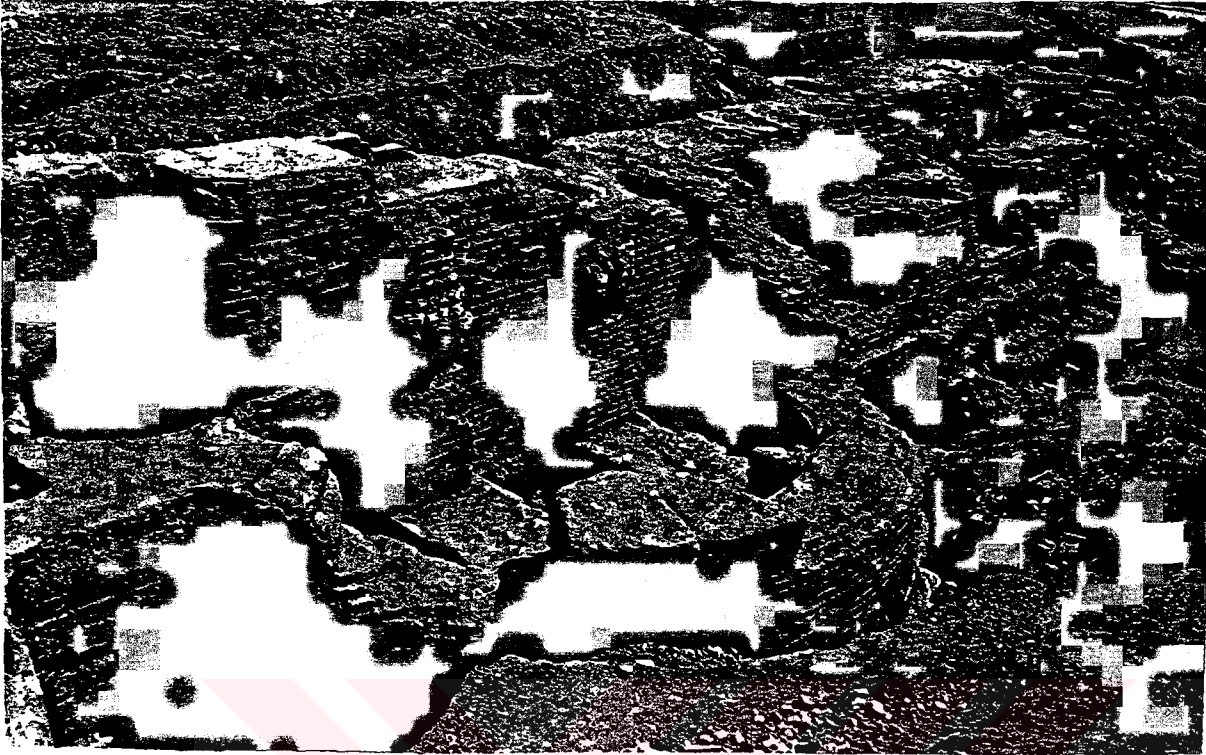
MALZEME: Beş sıra tuğla grupları arasında yontma taş ile oluşturulmuştur.

STRÜKTÜR: Üst örtünün kubbelerle olduğu düşünülmektedir. Ana mekanın kubbesi, duvarlara gizlenen payandalarla taşınır.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: 476'da büyük şehir yangınında hasar görerek içindeki sanat eserleri harap olmuştur. Daha sonra onarılarak, muhtemelen bir kısmı hastane olarak kullanılmıştır. 603'te tekrar yangın geçirerek zarar görmüş, kuzeydoğudaki Euphemia Martyrionu yapılarına kadar, saray kısmen yıkılmıştır. Sarnıca ait olduğu düşünülen bazı kalıntılar ve duvarlar, yüksek inşaa kalitesinden dolayı bugüne gelebilmiştir. 1954'ten birkaç yıl önce Adliye Binası'nın yapılmasıyla çevresi düzenlenmiş, yol yapımı sırasında etraflıca inceleme konusu olmuştur¹.

BUGÜNKÜ DURUMU: Halen, kalıntıları ziyate açıktır. Değerlendirme projeleri yapılmış olsa da, henüz uygulamaya dönük etkinlikler yoktur.

¹ Müller- Wiener, *Bildexikon zur Topographie Istanbul*, s. 238.

S-6**YAPININ ADI: MAGNAURA SARAYI****MAGNA AULA****DİVANHANE****YERİ:** Büyük Saray ile Ayasofya arasında Augusteon Meydanına bakan bugünkü Adliye Binası çevresinde olduğu bilinmektedir.**TARİHİ:** Büyük Konstantin dönemi**YAPTIRAN:** Büyük Konstantin**MİMARİ ÖZELLİKLERİ:** Bir orta ve iki yan neften oluşan bir bazilikadır. Nefler, dairevi şekilde sonlanır¹. Mihrab şeklindeki yüksek kademeler üzerinde Süleyman'ın tahtı yer alır. Taht sedirinin iki ylanında, mekanik etkiyle ses çıkarabilen aslanlar ve kuşlar vardır. Taht da yine bir mekanizmayla yükselip alçalabilmektedir. Altın ve gümüş ağaçlarla iç mekanda bir doğa taklidine gidilmiştir. Yan nefler ise kadınlara aittir. Altı adet mermer sütunlu bir kapı ile meydana açılır².**YAPIM EVRELERİ: -****MALZEME:** Taş, tuğla ve mermer kullanılmıştır.**STRÜKTÜR:-****SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER:** Zaman içinde harap olarak yok olmuştur. Darülfünun olarak inşaa edilen Adliye Nezareti'nin temel hafriyatında, zemin taşları çıkarılmıştır. Yine bu hafriyatta İmparatoriçe Eudokia'nın heykel kaidesine rastlanmıştır³.**BUGUNKÜ DURUMU:** Halen mevcut değildir.

¹ Arseven, Eski İstanbul, s.1 61.

² Şehsuvaroğlu, Asırlar Boyunca İstanbul, s. 22.

³ Arseven, a.g.e., s.162.

S-7**YAPININ ADI:** MANGANA SARAYI**YERİ:** Marmara kıyılarında, Değirmenkapı ile İncili Köşk arasında yer aldığı bilinmektedir.**TARİHİ:** I. Basileos dönemi (867-886)**YAPTIRAN :** I. Basileos¹**MİMARİ ÖZELLİKLERİ:** Beş katlıdır. Üç nef ve buna bağlı iki kanat belirlenmiştir. Mangan manastırına karşı inşaa ettirildiği için çok gösterişlidir.**YAPIM EVRELERİ:** -**MALZEME:** Taş ve tuğla sistemi ile inşaa edildiği tahmin edilmektedir.**STRÜKTÜR:-****SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER:** Konumu nedeniyle yeterli güvencesi olmadığından gözden düşmüştür. 12.yüzyıl ortasında I. Manuel Komnenos, Blakhernae Sarayı'na taşınmıştır. Bu, dönem sonrasında, bir süre idari hizmetler için, kullanıldığı düşünülmektedir. Son Komnenos ve II. Isaakhios Angelos tarafından yıkılmıştır. Sütunları ve mermer kaplamaları Blakhernae Sarayı'nda kullanılmak üzere götürülmüştür. 13. yüzyıl başında kalıntısı dahi kalmamıştır². Fransızların kazıları sonucunda ortaya çıkarılmış, deniz tarafı kalıntıları 1871'de demiryolu çalışmasında yok olmuştur. Bulunan kalıntılar 60.37x39.45m.'lik bir alandadır³.**BUGUNKÜ DURUMU:** Bodrumları ve sarnıçları olduğu bilinmektedir.

¹ Şehsuvaroğlu, Asırlar Boyunca İstanbul, s. 22. ve Tezcan, Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Arkeolojisi, s. 117. aynı adı vermektedir.

² Tezcan, a.g.e., s. 118.

³ Tezcan, a.g.e., s. 117.

S-8

YAPININ ADI: MYRELAION SARAYI

YERİ: Laleli'de Bodrum Camii'nin yanında olduğu bilinmektedir.

TARİHİ: 923

YAPTIRAN: İmparator Romanos I. Lekapenos

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Farklı fonksiyona sahip bölümleri vardır. Manzara mekanları bulunur. Su ihtiyacını altındaki sarnıçdan karşılamaktadır. Ana salon ve iki yan salonu bulunmaktadır. Sütunlu portikler girişi vurgular.

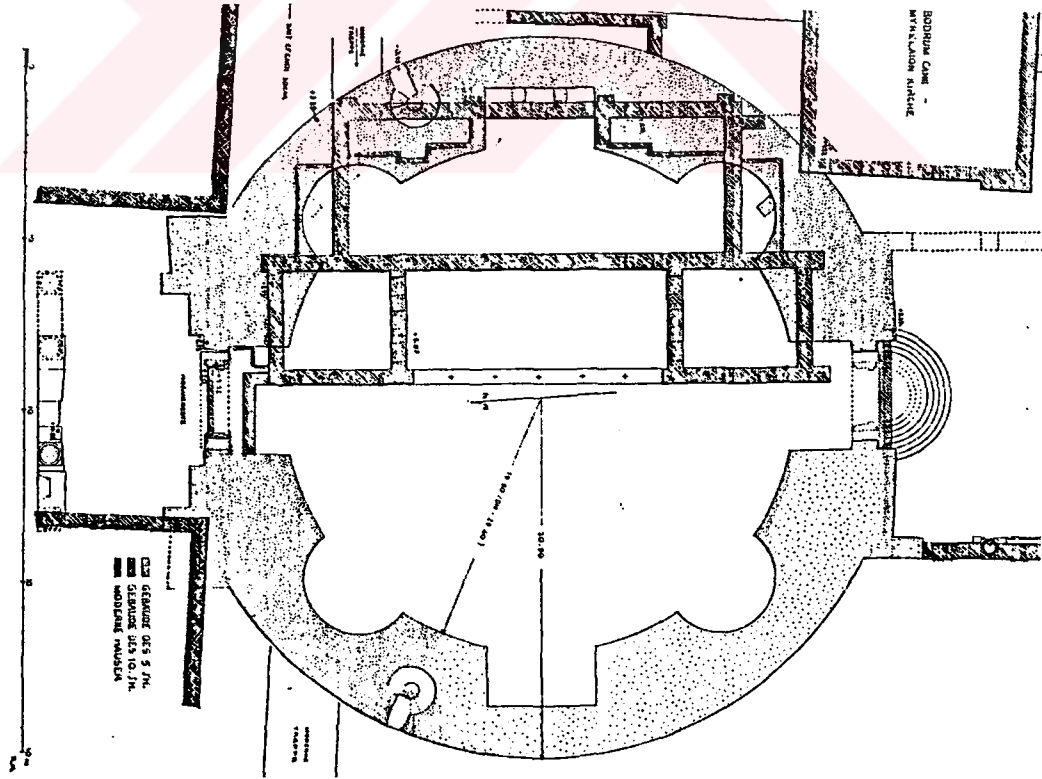
YAPIM EVRELERİ: Daha önce Manastır olarak kullanıldığı sanılmaktadır. Kilise, Saray ve Sarnıç birbirine bağlayan bir hol ve bir platform vardır.

MALZEME: Taş ve tuğla sistemi ile oluştuğu düşünülmektedir.

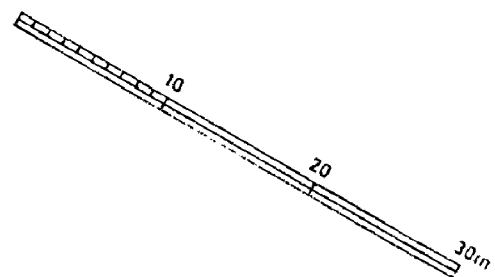
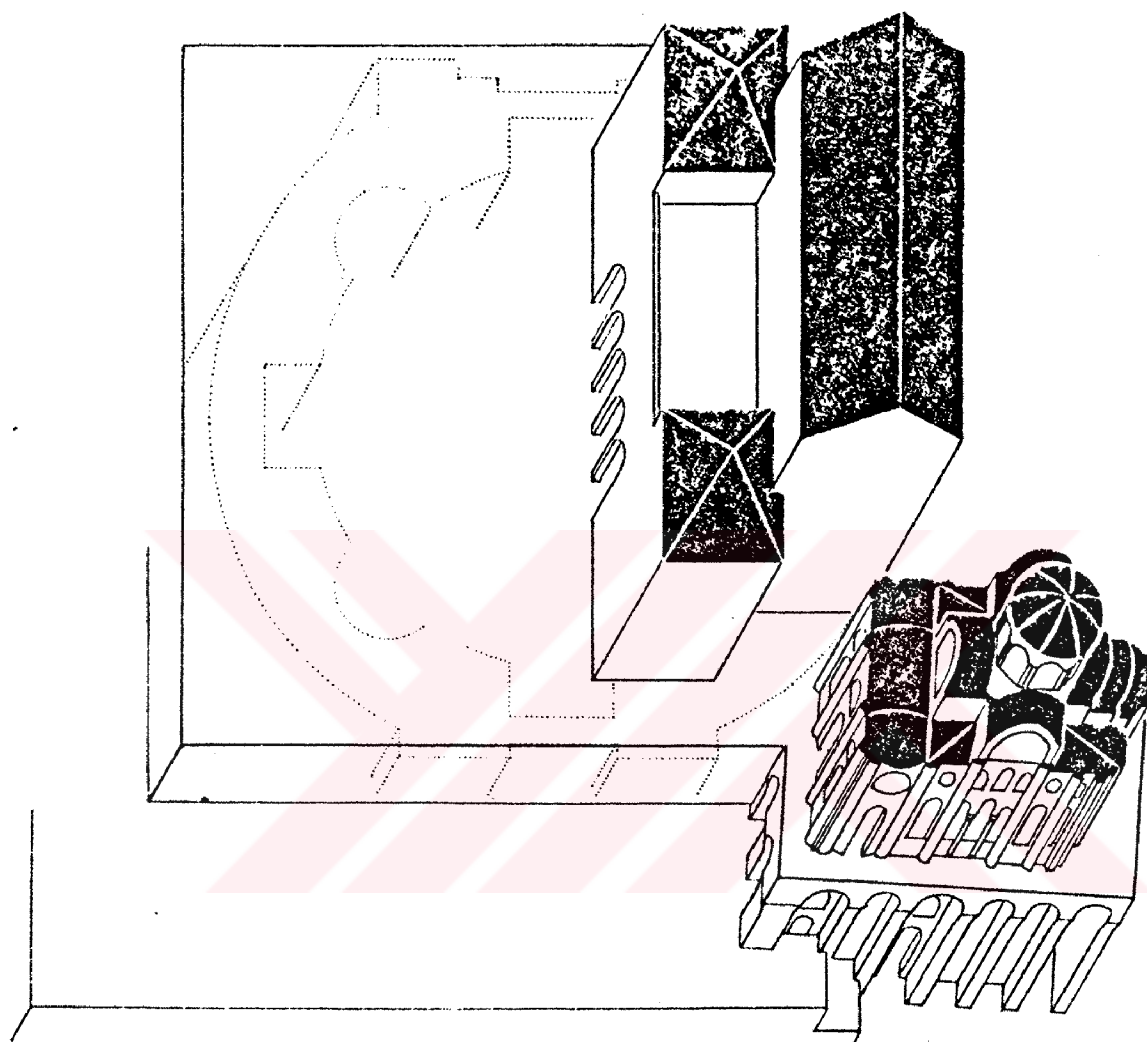
STRÜKTÜR:-

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Bilinmeyen bir dönemde harap olmuştur. 1911'de Bodrum Camii yangınında tamamen zarar görmüştür¹

BUGUNKÜ DURUMU: Halen mevcut değildir. Son kalıntıları da yok olarak yerine park yapılmıştır.

¹ Müller- Wiener, Bildexikon zur Topographie Istanbul, s.240-242.

S-9

YAPININ ADI: TEKFUR SARAYI / YÜKSEK SARAY
KONSTANTİN PORPHYRE GENNETOS¹/HEBDOMON

YERİ: Balat sırtlarında, Haliç'e hakim bir yerde, Theodosius surlarına bitişik olarak yer almaktadır.

TARİHİ: Eyice, Tunay, Tanman'a göre 11-12. yüzyıl Komnenoslar dönemine, Şehsuvaroğlu'na göre ise Büyük Konstantinos dönemine aittir².

YAPTIRAN: Eyice, Tunay, Tanman'a göre I. Manuel Komnenos, Şehsumaroğlu'na göre ise Büyük Konstantinos yaptırmıştır.

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Üç katlı bir yapı olan Sarayın zemin katı giriş holü işlevini görür. Her yöne penceresi olan üst kat ise imparatora aittir. 10x23x6.30m. boyutlarındaki bu katta büyük törenler yapıldığı bilinmektedir. Haliç'e bakan kısımda bir balkon, Kente bakan yönde de bir kişilik bir ibadet hücresi dışa doğru çıkma yapar. Asıl cephe, iki duvarla sınırlı bir avluya açılır. Alt kattan, dar ve kemerli bir yolla, savunma kulesine geçilir. Kule, bir kemer ile saray duvarına bitleştirilmiştir. Cephesinde zengin tuğla işleme, uyumlu geometrik motifler görülür.

YAPIM EVRELERİ: Blakhernae Sarayı'nın bir parçası olarak inşaa edilmiştir.

MALZEME: Taş, tuğla, sarı ve beyaz mermer, ahşap malzeme kullanılmıştır.

STRÜKTÜR: Zemin kat, sütunlar üzeri, tonoz örtülü, diğer iki kat ise ahşap döşemelidir. Üst örtüyü kiremit kaplı kırma çatının oluşturduğu bilinmektedir.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Iustinanus yeniden yaptırtırcasına tamir ettirmiştir³. Sonraları yine çeşitli onarımlar geçirse de Haliç'e bakan balkon, üst örtü ve kat döşemeleri yok olmuştur. 18. yüzyıl'da 1724'te çini imalathanesi, 19. yüzyıl'da şişe-cam imalathanesine dönüştürülmüştür⁴. Bir dönem konut ve kibrit imalathanesi olarak da kullanılmıştır, orijinal paylaşım bozularak yeni direkler için duvarlara, delikler açılmıştır. En üst kat pencerelerinin bir kısmı örülmüştür⁵.

¹ Eyice, Tunay, Tanman, Fotoğraflarla Fatih Anıtları, s. 38.'de Konstantin Porphyre Gennet denmesinin yanlış olduğu savunulmaktadır. Şehsuvaroğlu, Asılar Boyunca İstanbul, s. 22. ve Arseven, Eski İstanbul, s. 166.'da ise bu isim verilmektedir.

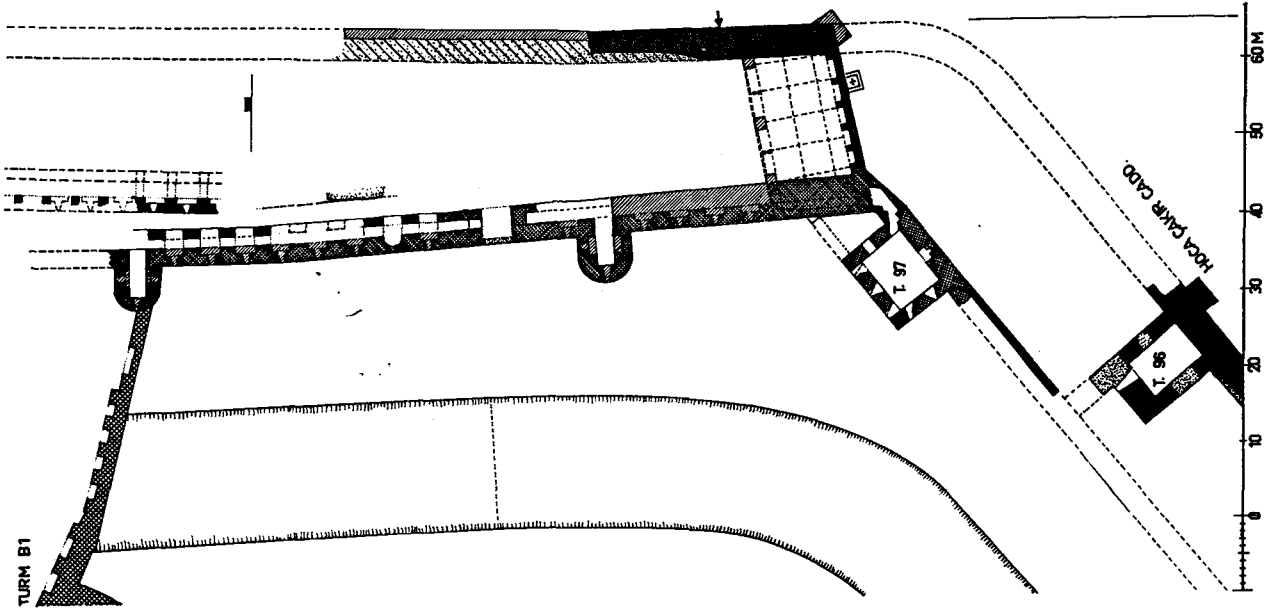
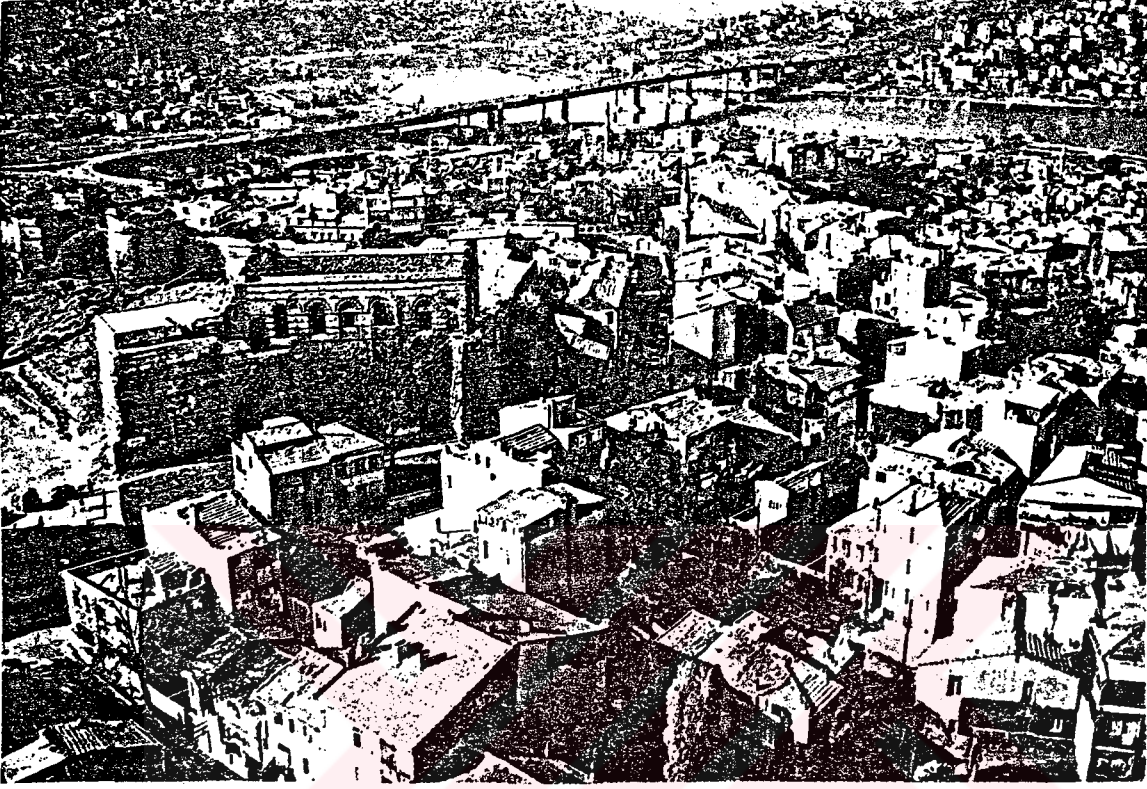
² Eyice, Tunay, Tanman, a.g.y.- Şehsuvaroğlu, a.g.y.

³ Eyice, Tunay, Tanman, a.g.y.

⁴ Şehsuvaroğlu, a.g.y.

⁵ Arseven, a.g.y.

BUGUNKÜ DURUMU: Üst örtü ve döşemeleri yoktur. Bakımsız halde olmakla beraber, onarım ve değerlendirme çalışmalarına başlanması düşünülmektedir.

4. HASTANELER KATALOĞU

H-1

YAPININ ADI: I. ANDRONİKOS KOMNENOS SARAY HASTANESİ

YERİ: Kırkşehitler Kilisesi yakınlarında, Çarşıkapı ile Çemberlitaş arasında Divanyolu caddesinin kenarında olduğu sanılmaktadır.

TARİHİ: 1136'dan kısa bir süre sonra.

YAPTIRAN :II. İsaakhios Angelos (1185-1195)

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Bu bölgede, hastanenin alt yapısı olabilecek çok büyük bir sarnıç bulunmuştur.

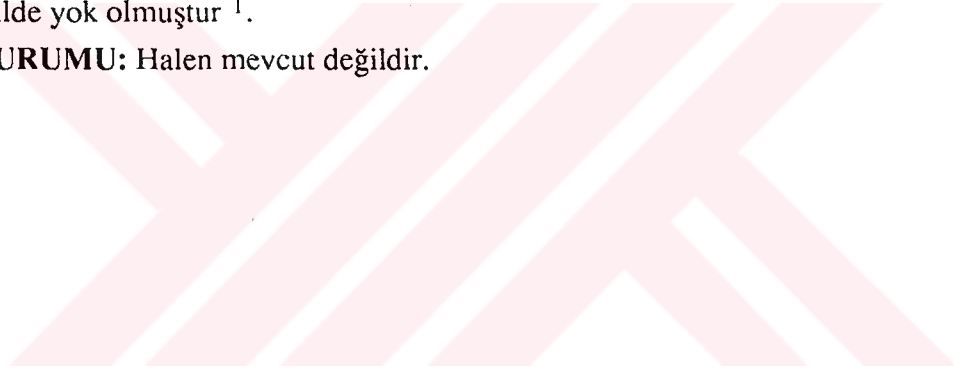
YAPIM EVRELERİ: Andronikos Komnenos'un özel sarayı iken, 1136 sonrası II. İ. Angelos tarafından hastaneye çevrilerek yeni bina ile büyütülmüştür.

MALZEME: -

STRÜKTÜR: -

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Zaman içinde, izi bile kalmayacak şekilde yok olmuştur ¹.

BUGUNKÜ DURUMU: Halen mevcut değildir.

¹ Eyice, "Bizans Hastanelerine Dair", s. 10.

H-2

YAPININ ADI: LİPS MANASTIRI HASTANESİ

YERİ: Adnan Menderes Bulvarı (Vatan Caddesi) üzerinde, Aksaray istikametindedir.

TARİHİ: 10. yüzyıl başları.

YAPTIRAN : Konstantin Lips.

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Bu hastane yalnız kadınlara mahsustur. 12 yatak hastalar için, 3 yatak da görevliler için olmlak üzere, toplam 15 yatak kapasitelidir.

YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: -

STRÜKTÜR: -

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Latin istilası sonrasında , Palaiologoslar komplekse önem vermiş, manastırın diğer birimleriyle beraber hastane de Theodora Palaiologos tarafından ihya edilmiştir. 1918z yangınında harabolmuştur. 1958-60'da kilise restore edilmiş, fakat manastır ve hastaneden hiçbir iz kalmamıştır¹ .

BUGUNKÜ DURUMU: Yerinde apartmanlar yükselmektedir.

¹ Eyice, "Bizans Hastanelerine Dair", s. 11.

H-3

YAPININ ADI : MYRELAION MANASTIRI HASTANESİ

YERİ: Laleli'de, Bodrum (Mesih Paşa) Camii çevresinde yer almıştır.

TARİHİ: İmparator I. Romanos Lekapenos (920-944) dönemi.

YAPTIRAN : İmparator I. Romanos Lekapenos.

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Kilise, sarnıç, saray, xenon, birlikte bir kompleks meydana getirirler.

YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: -

STRÜKTÜR: -

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: yüzyıl'da varolduğu, başhekim Romanos'un notlarından anlaşılmaktadır. Caminin yanında birçok yapı kalıntısı bulunmuştur¹ .

BUGUNKÜ DURUMU: Hiçbir iz kalmamıştır.

¹ Eyice, "Bizans Hastanelerine Dair", s. 7.

H-4

YAPININ ADI : SAMPSON XENODOKHEIONU

YERİ: Ayasofya'nın hemen yakınındadır. Kesin olmamakla beraber, Soğukçeşme sokağındaki büyük sarnıç kalıntısı bu tesisin yeri olabilir. Hagia Eirene'nin yanında olduğu da düşünülebilir.

TARİHİ: 532 ayaklanmasındaki yangın sonrası.

YAPTIRAN : İmparator Iustinianus.

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Tam bir hastane yapısıdır. Cerrahi işlemlerin ve dağlamaların yapıldığı ophtalmologie servislerinin de bulunduğu bilinmektedir.

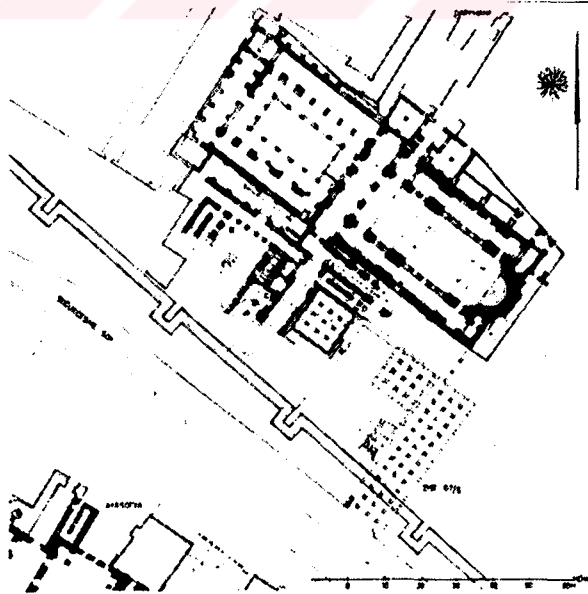
YAPIM EVRELERİ: Ayaklanma öncesi mevcut olup ayaklanmada yanan bir yapının yerine yapılmıştır.

MALZEME: -

STRÜKTÜR: -

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: 63'de yanmış, daha sonra restore edilmiştir. VII. Konstantinos Porphyrogennetos, 10. yüzyıl'da genişletmiştir. Templiers tarikatına mensup rahipler, 1204-61 Latin istilasında harabetmişlerdir ¹.

BUGUNKÜ DURUMU: Eğer, Soğukçeşme sokağındaki sarnıcın bu komplekse ait olduğu düşünülürse, bu gün Sarnıç Restaurant adıyla turizme hizmet vermektedir.

¹ Eyice, "Bizans Hastanelerine Dair", s. 7.

H-5

YAPININ ADI : SARAYBURNU MİSAFİRHANE VE HASTANESİ

YERİ: Topkapı Sarayı ile Sarayburnu kıyısı arasındaki yamaçta, Gotlar sütunun yanında, 1913'de çıkarılan kalıntıların yapıya ait olduğu varsayılmaktadır.

TARİHİ: 12.yüzyıl

YAPTIRAN : I. Aleksios Komnenos

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Zemin kat ve üst katdan oluşan yapı çok geniş bir sahaya yayılmıştır. Tesisin ortasında Aziz Pavlos'a sunulmuş bir kilise vardır¹.

YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: -

STRÜKTÜR: -

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER:

BUGUNKÜ DURUMU: Halen bazı kolonları ve duvarlar kalıntıları mevcuttur.

¹ Eyice, "Bizans Hastanelerine Dair", s. 8-10.

63

H-6

YAPININ ADI : ZEYREK-PANTOKRATOROS MANASTIRININ YANINDAKİ HASTANE

YERİ: İki ihtimal bulunmaktadır: Kilisenin kuzeyinde veya güneyinde yer alan bir çok sarnıcın üzerinde olabilir.

TARİHİ: İmparator II. Ioannes Komnenos dönemi (1118-1143)

YAPTIRAN : İmparator II. Ioannes Komnenos ve Karısı Eirene.

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Dört koğuştan oluşur. 61 yataklıdır. Kadın ve erkek 50 hastanın bakım ve masrafları üstlenilmek üzere kurulmuştur. Ayrıca hastane dışında, 24 kişilik bir yaşlılar evi cüzzamlılar için bir tesis mevcuttur. Restitüsyon planları, denemeden öteye gidememiş olsa da, birbirine bitişik hücreler, aralarında da avlular ve bahçeler olduğu sanılmaktadır.

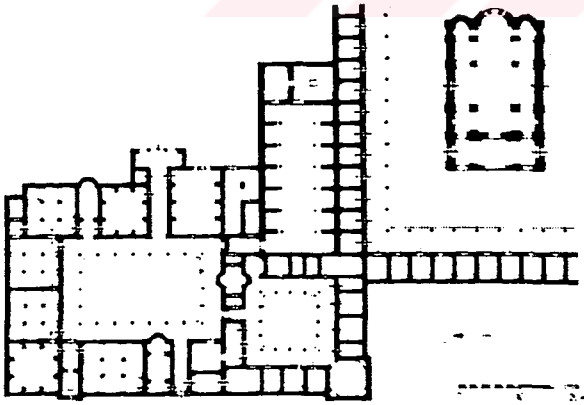
YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: -

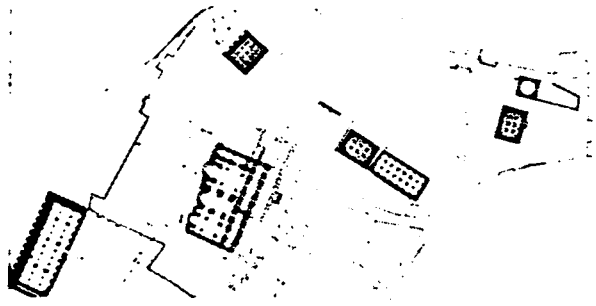
STRÜKTÜR: -

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Latin istilasında, Haçlılar el koyarak saray olarak kullanmışlardır. İstila bittiğinde harap vaziyettedir. 13. yüzyıl'da ise kullanılmadığı tahmin edilmektedir. Fetih sonrası, Fatih Sultan Mehmet, medreseye çevirmiştir¹.

BUGUNKÜ DURUMU: Yapı bütünüyle yok olmuştur.

Pantokratoros manastırı hastanesinin başka tahmini plânı (Orlandos, Epeteris Het. Bytantinon Spoudon, 1947'den).

Eski Pantokratoros manastırı kilisesi olan Seyrek camii ve çevresindeki kalıntılar (W. Müller-Wiener, Bild-Lexikon, res. 237).

¹ Eyice, "Bizans Hastanelerine Dair", s. 8-10.

5. SU YAPILARI KATALOĞU

Su- 01

YAPININ ADI : BOZDOĞAN KEMERİ
VALENS KEMERİ

YERİ: Fatih ile Süleymaniye arasındaki vadiyi geçer.

TARİHİ: 368-373¹

YAPTIRAN : İmparator Valens (364-378)

MİMARİ: Praefectus Clearchus.

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: 971m. uzunluğunda, 20m. yüksekliğinde ve 3.40 m. genişliğindedir² . İki ucunda tek, ortalarda ise çift sıra açıklıklara sahiptir. temel kalınlığıysa 5.56m.dir.

YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: Kesem taş³

STRÜKTÜR: Geniş açıklık, kemerli sistemle geçilmiştir. Roma devrinin taş tekniği görülür.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: 565-578 arası depremde hasar görmüş, 576'da onarılmıştır. 626'da tekrar yıkılmış, V. Konstantin restore ettirmiştir. 1019 civarı, II.Basileos ve sonra II. Romanus tekrar restore ettirmiştir. 1403 civarı, su dağıtım görevinin eksiksiz yerine getirmiştir. Fetih sonrasıysa, Eski Saray ve Topkapı Sarayı'na hizmet vermiştir. II.Beyazıt ve Kanuni dönemlerinde onarım görmüş, III.Ahmet döneminde, ortadaki beş kemer eski formuna göre yenilenerek kullanılmıştır. Cumhuriyet döneminde de bakımına devam edilmiştir⁴.

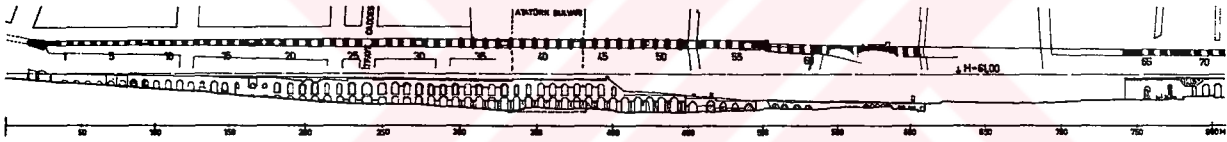
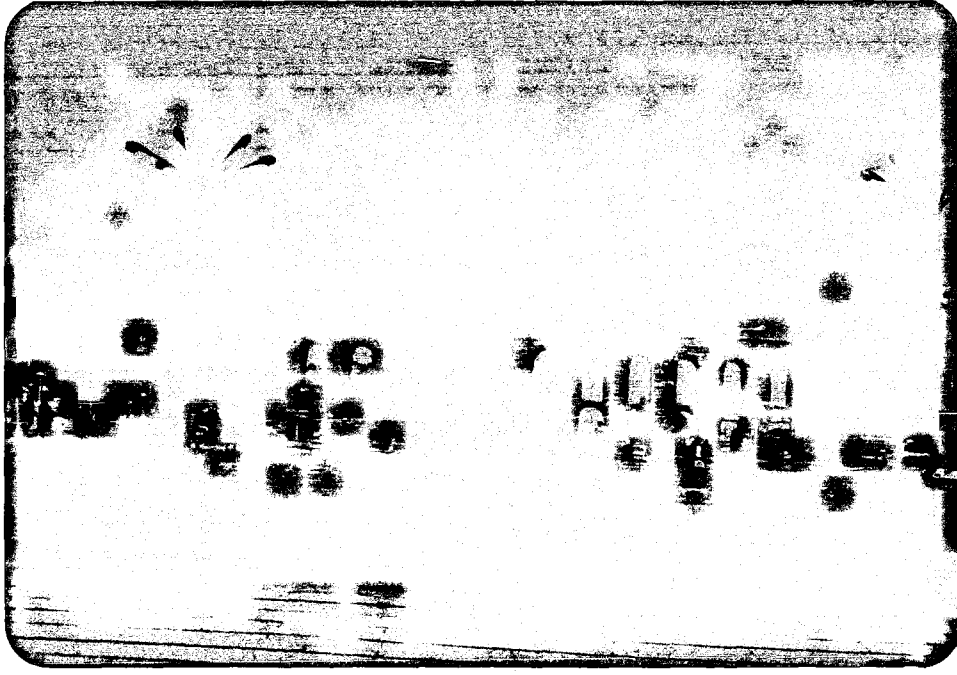
BUGUNKÜ DURUMU: 1992'de sağlıklı bir restorasyon çalışması yapılmıştır. Ancak foksiyonu bugün için pratik olmadığından kullanılmamaktadır.

¹ Eyice, Tunay, Tanman, Fotoğraflarla Fatih Anıtları, s. 36.

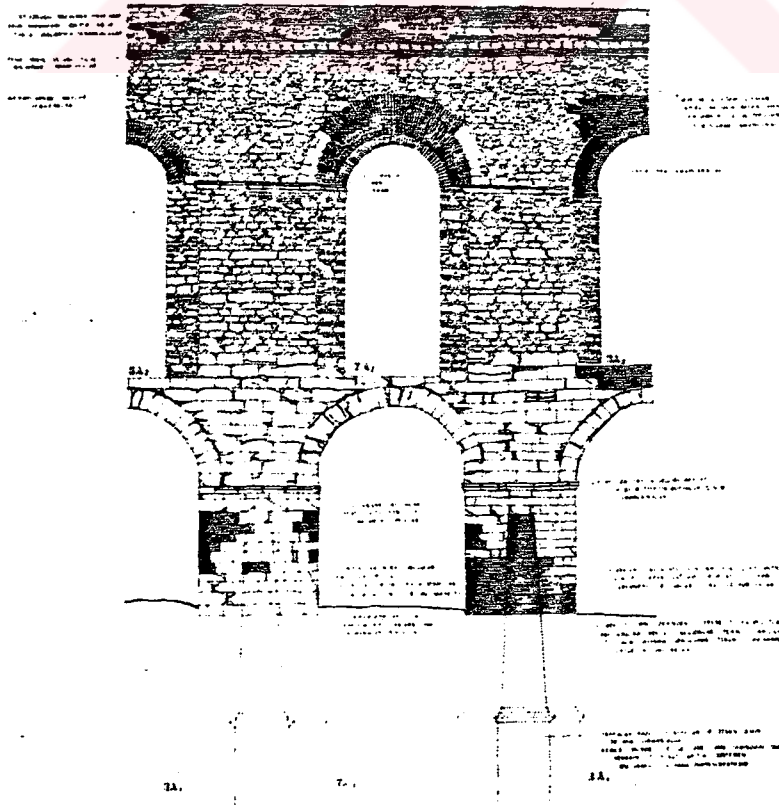
² Akşit, İstanbul, s.30.'da 63m. yükseklikte olduğunu belirtir.

³ Arseven, Eski İstanbul, s.1 87'de Kadıköy Kalesi'nin yıkılarak taşlarının burada kullanıldığının rivayet edildiğini yazar.

⁴ Müller- Wiener, Bildexikon zur Topographie Istanbul, s.273.

33. kemerin
görünüşü
(restorasyon)

Su- 02

YAPININ ADI : AETİUS SARNICI
KARAGÜMRÜK ÇUKURBOSTANI
VEFA STADYUMU

YERİ: Karagümrük 'te ana cadde üzerindedir.

TARİHİ: 421¹

YAPTIRAN : Aitius

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: 244x85m.lik bir dikdörtgendir. Derinliği 15m.dir. Şehir dışındaki kaynaklardan gelen suyu toplayarak şehre dağılımın sağlayan bir yapıdır.

TİPOLOJİ: Açık Sarnıç

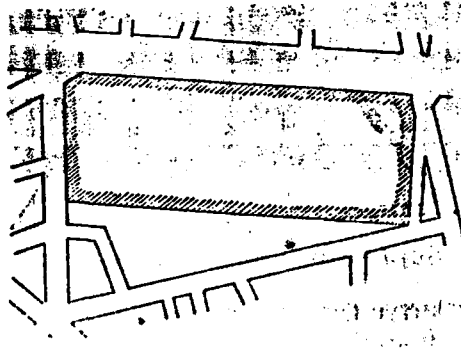
YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: Duvarlar, dört sıra tuğla ve on sıra küçük moloz taş örgüsünden oluşmuştur.

STRÜKTÜR: 5.20m.lik duvar ile çevrelenmiştir.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: 1540'da tamamen kurumuş haldedir ve kullanılmamaktadır. Güney doğu cephesi de sonraları zamanla harap olmuştur². 1962'de, bozulan bölüme Vefa Spor Klübü binası yapılırken zemin de stadyum olarak düzenlenmiş, otruma yerleri eklenmiştir³.

BUGUNKÜ DURUMU: Halen stadyum olarak işlevini devam ettirmektedir.

¹ Yücel, "İstanbul'da Bizans Sarnıçları I", s.18.

² ayn.ver.

³ Müller- Wiener, Bildexikon zur Topographie Istanbul's, s.278.

Su- 03

YAPININ ADI : AETİUS YANINDAKİ SARNIÇ

YERİ: Aetius (Karagümrük Çukurbostanı)'ın kuzey batısında Kasım Ağa Camii'nin yanındadır.

TARİHİ: Kesin tarihi bilinmemektedir. İnşaat biçiminden Son Bizans Devri, Palaiologoslar dönemine ait olduğu düşünülmektedir.

YAPTIRAN : -

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: 29x17m. dikdörtgen bir ana mekan mevcuttur. Merdiven olduğu kesin olarak tayin edilemese de sahanlığı andıran yarım kavisli bölüm vardır. Ana mekanın köşeleri, diğer sarnıçlarda da olduğu gibi, su basıncını önlemek amacıyla yuvarlanmıştır. Girişe göre ilk sırada bulunan dört sütun granittir. Bunlardan ikisinin başlığı yerine doğrudan kemer ayakları vardır. Diğer ikisindeyse biri İon, diğeri Korent Bizans başlığı vardır. Sütunların bazıları granit, bazıları mermerdir. Yükseklikleri farkı olan sütunları aynı seviyeye getirmek için üzerlerine bir takım ilaveler yapılmıştır. Biri yığma temele oturmuş, bir diğeri, başaşağı bir başlığa yerleştirilmiştir.

TİPOLOJİ: Çok sıra destekli kapalı sarnıç.

YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: Duvarlar, düzgün olmayan bir sıra taş ve bir sıra tuğladandır. Sütunlarda granit ve mermer kullanılmıştır.

STRÜKTÜR: 3.50m.lik aralarla yedişer sütunlu dört dizi vardır.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Bir dönem iplik bükücüler tarafından işgal edilerek kullanılmıştır¹ .

BUGUNKÜ DURUMU: Zemini tamamen çamurla kaplı olduğundan içine girilememektedir.

¹ Yücel, "İstanbul'da Bizans Sarnıçları II ", s. 66.

Su- 04

YAPININ ADI : ASPAR SARNICI
 XEROKIPION (KAREBAHÇE)
 YAVUZ SULTAN SELİM ÇUKURBOSTANI

YERİ:Yavuz Sultan Selim Camii'nin güneybatısında, Sultan Selim ve Yavuz Selim caddeleri arasında yer alır.

TARİHİ: 459¹

YAPTIRAN : Got generali Aspar²

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: 152x152m.lik bir karedir. Derinliği 10-11m.dir. Çeşitli kaynaklardan elde edilen suyu toplayarak şehre dağıtır.

TİPOLOJİ: Açık Sarnıç

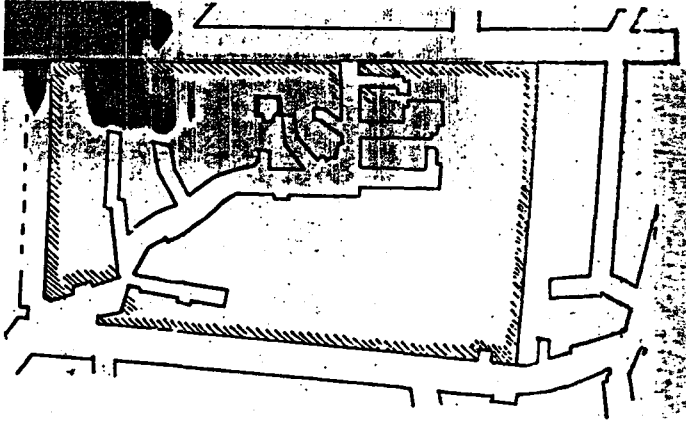
YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: Tuğla ve taş kullanılmıştır.

STRÜKTÜR: 5.20m. kalınlığındaki duvarlar, beş sıra tuğla ve beş sıra küçük taş örgüsüyle oluşturulmuştur. İç cephede rastalanan kemer izlerinden dolayı önceden üzerinin kapalı olduğu düşünülmüşse de kesin bir fikir ileri sürülemez.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Son Bizans Döneminde önemini yitirerek kurumuştur. 1540'ta bahçeye dönüşmüş, zamanla içine konut yapılmıştır ³.

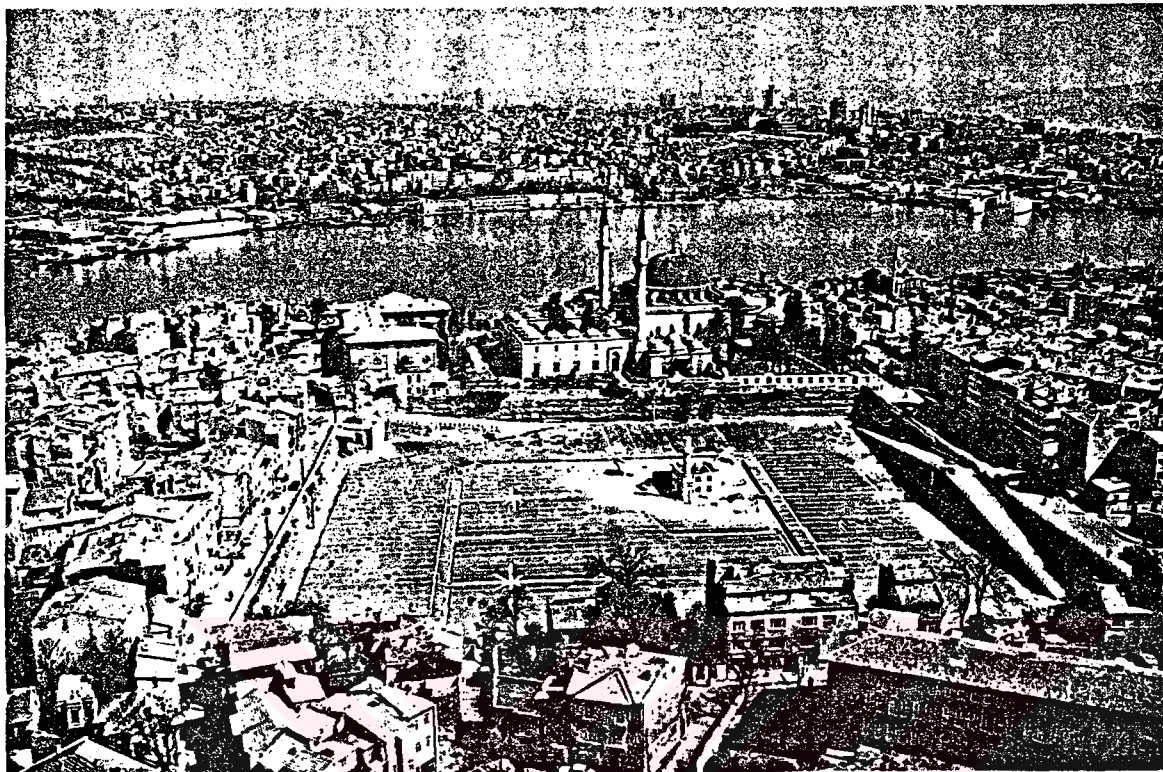
BUGUNKÜ DURUMU: Açık pazar yeri olarak kullanılmaktadır.

¹ Yücel, "İstanbul'da Bizans Sarnıçları I", s.17. ve Müller- Wiener, Bildexikon zur Topographie Istanbul's, s. 279. bu tarihi verir.

² Yücel, a.g.y.

³ Yücel, a.g.e., s.18

Su- 05

YAPININ ADI : ASPAR' IN YAKININDAKİ SARNIÇ

YERİ: Asapar Sarnıcı'nın güney doğusunda, sağ taraftaki sokağın içinde yer alır.

TARİHİ: I.Theodosius Dönemi

YAPTIRAN : -

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: 29x19m. ölçülerinde bir dikdörtgendir. Sütunların ortalama çapları 0.50-0.60m.dir. Başlıkları korent tarzındadır. Tuğla kemer ayaklarında bir kaçının üzerlerinde haç monogramları ile akantus dizileri vardır. Üst kısımlarında 1.20-1.50m. civarında çeşitli pencereler içerinin kısmen aydınlanmasını sağlar.

TİPOLOJİ: Çok Sıra Destekli Kapalı Sarnıç

YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: Tuğla ve taş kullanılmıştır.

STRÜKTÜR: Muntazam aralıklarla ayrılmış, 28 sütun mevcuttur. Tuğla kemerlerle sütunlar birbirine bağlanırlar. Sarnıcının ana mekanının üzeri tuğladan örülen küçük kubbelerle örtülüdür. 10 sıra tuğla, üç sıra moloz taş dizilerinden oluşan duvarlar, gayet ince sıva ile kaplıdır.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Bir dönem iplik bükücüler işgal ederek kullanılmışlardır¹ .

BUGUNKÜ DURUMU: Halen bakımsız ve kullanılmamaktadır.

¹ Yücel, "İstanbul'da Bizans Sarnıçları II ", s. 62-63.

Su- 06

YAPININ ADI : BEYAZIT MEYDANI SARNICI

YERİ: Beyazıt Meydanı'nın kuzey doğusunda Beyazıt Camii Külliyesi ile Medrese ve Fuat Paşa Konağı arasındadır.

TARİHİ: İlk Bizans Döneminin son yılları.

YAPTIRAN : -

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Dikdörtgen planlıdır. Meydana çıkarılan dört sütun yapıyı iki bölüme ayırır. Alt kısımlarında, volütleri andıran, kıvrımlara sahip dikdörtgen sütun başlıkları vardır.

TİPOLOJİ: Tek Sıra Destekli Kapalı Sarnıç

YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: Tuğla ve taş kullanılmıştır. Sütunları mermerdir.

STRÜKTÜR: Sütunların taşıdığı çapraz tonozlar üst örtüyü oluşturur.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: 1961 yılında yeniden meydana çıkarılmıştır. Ancak tamamiyle harfedilmemiştir ¹.

BUGUNKÜ DURUMU: Halen içine girilememektedir.

¹ Yücel, "İstanbul'da Bizans Sarnıçları II ", s. 66.

Su- 07

YAPININ ADI : BİNBİRDİREK SARNICI
 PHILOXENUS
 FAZLI PAŞA BODRUMU

YERİ: Sultanahmed Hipodromu'nun güneybatısında yer alır.

TARİHİ: Çeşitli tarihler vardır: İlki Iustinianus dönemini (518-527), diğeri 306-337 arası yapıldığını varsaymaktadır ¹

YAPTIRAN : Philoxenus²

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: 64x56.4 m'lik bir dikdörtgendir. 16x14=224 adet sütun vardır. Sütunlar, ortalarında kelepçeler bulunan iki ayrı tamburun üst üste bindirilmesiyle oluşturulmuşlardır. Sütun başları impost olup, büyük kısımlarının üzerine taş yontucularının lonca monogramları yazılıdır. Yan duvarların köşeleri kavisli ve yuvarlaktır. Duvarların üzeri sıvanmış ve taş levhalarla kaplanmıştır. Üst kısımlarda, mazgal şeklinde pencereler görülmektedir. Bir kanal aracılığıyla çevresindeki yarım daire şeklindeki meydana bağlıdır. 15m. derinliğindeki sarnıca bir taş merdivenle inilir.

TİPOLOJİ: Çok Sıra Destekli Kapalı Sarnıç

YAPIM EVRELERİ: Konstatin döneminde (306-337) yapıldığı muhtemel olduğu sanılan sarnıcın Iustinianus döneminde tamir edilerek genişletilmiş olması ihtimali kuvvetlidir³.

MALZEME: Tuğla ve taş kullanılmıştır.

STRÜKTÜR: Sütun araları 3.75-3.80m.dir. Çapları ise 0.68-0.65m arasındır. Yükseklikleri, 12.40m.'dir. Üst örtü pandantiflere oturan tonozlardan oluşmuştur. Duvarların kalınlığı 2.90m.'dir. Üst kısmında havalandırma amaçlı bacalar vardır.

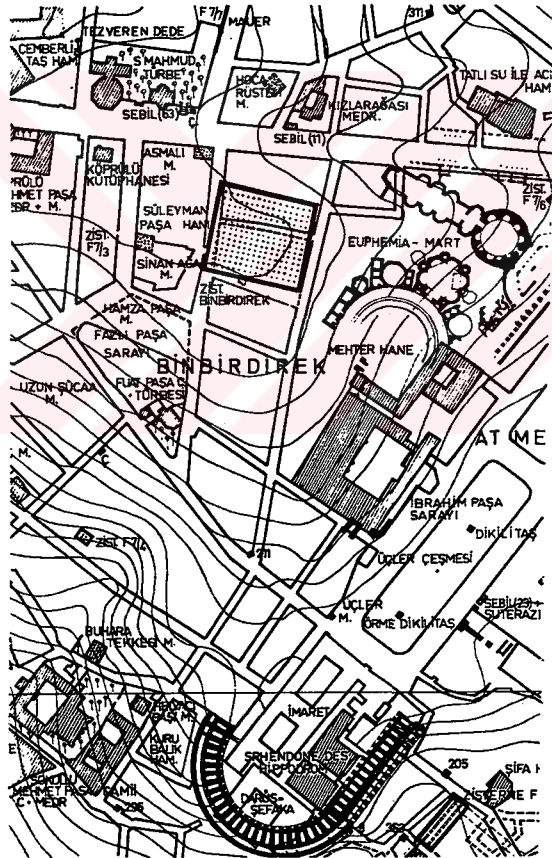
¹ Yücel, "İstanbul'da Bizans Sarnıçları I", s.19. ve Müller- Wiener, Bildexikon zur Topographie Istanbul, s.280 iki olasılığa da yer verir. Arseven, Esiki İstanbul, s.187. 6. yüzyıl üzerinde durur.

² Yücel, a.g.y.

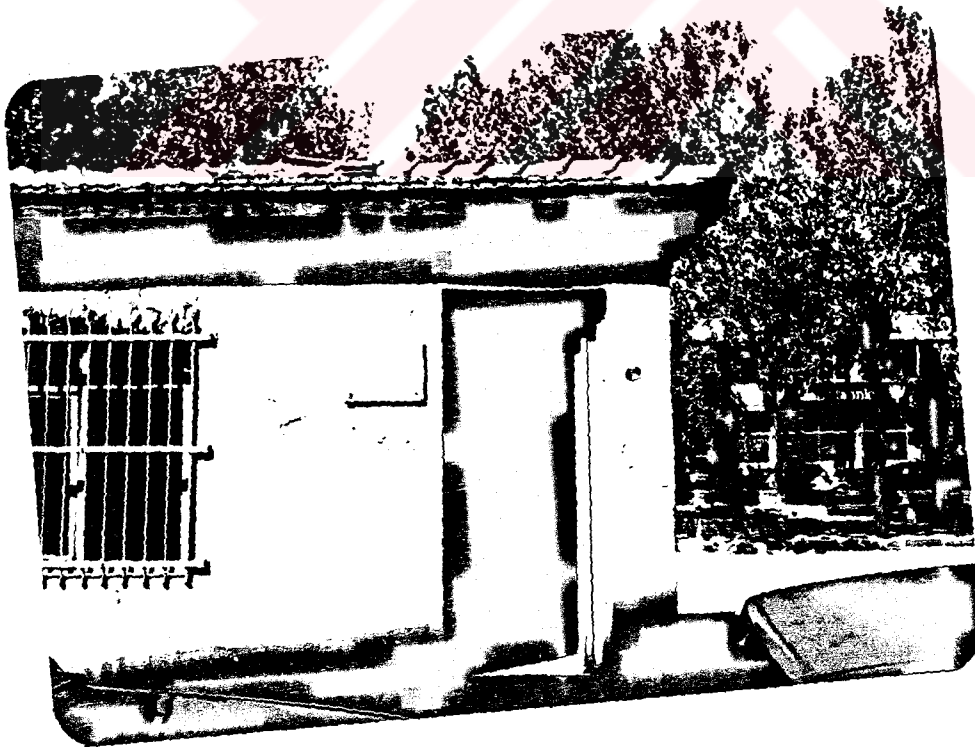
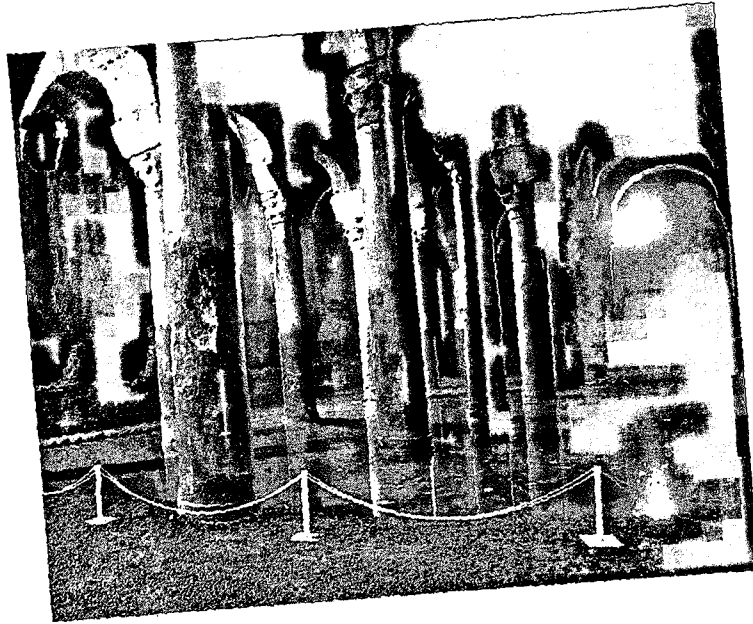
³ Yücel, a.g.e., s.20

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Bizans'ın son devrinde terk edilerek harap bir hal almıştır. IV.Murat devrinde Tayyazade ve Fazlı Paşa'ların konakları inşa edilmiş, 20.yüzyıldaysa iplik ve dokumacılar tarafından atölye, pazarcılar tarafında da ambar olarak kullanılmıştır. Sonraları, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünün idaresine verilmiştir⁴.

BUGUNKÜ DURUMU: Üzerindeki parkta bulunan muhtarlık binasından girilebilmektedir. Ancak, bakımsız bir haldedir. Yeni bir fonksiyon verilerek değerlendirmeye son derece uygun bir yapıdır.

4 ayn. yer.

Su- 08**YAPININ ADI :** BÜYÜK OTLUKÇU YOKUŞU SARNICI**YERİ:** Süleymaniye civarında Şeyhülislam Resmi Efendi Camii avlusunun altındadır.**TARİHİ:** İnşaa tekniğinden anlaşıldığı kadarıyla, Komnenoslar dönemine aittir. (1057-1185)**YAPTIRAN :** -**MİMARİ:** -**MİMARİ ÖZELLİKLERİ:** 21x21m.lik bir karedir. Kuzeye açılan bir menfezden girilir. Girişe göre sağ taraftaki duvarın üzerinde 2.50m. genişlik, 1.20m. derinlikte beş adet niş vardır. Ana mekandaki 245 sütunun bir çoğu birbirinin eşidir. Ancak istisnai bazı örneklerde vardır. Bunlardan biri, bir postamente sahiptir. Korent stili başlıkların kimi çok ince ve detaylı, kimiye çok kaba işçiliğe sahiptir. Üzerlerinde muhtemelen işçilere ait harflere rastlanır.**TİPOLOJİ:** Çok Sıra Destekli Kapalı Sarnıç**YAPIM EVRELERİ:** -**MALZEME:** Tuğla ve taş kullanılmıştır. Üzeri sarnıç sıvasıyla sıvanmıştır. Sütunlar granittir.**STRÜKTÜR:** Üst örtüyü sütunlar ve kemerlerin taşıdığı küçük kubbeler oluşturur. Bu kubbeler de sıvanmıştır.**SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER:** Osmanlı döneminde üzerine Şeyhülislam Resmi Efendi Camii inşaa edilmiş, sarnıç avlunun altında kalmıştır ¹.**BUGUNKÜ DURUMU:** Perişandır. Çöplüklük haline gelmiştir.

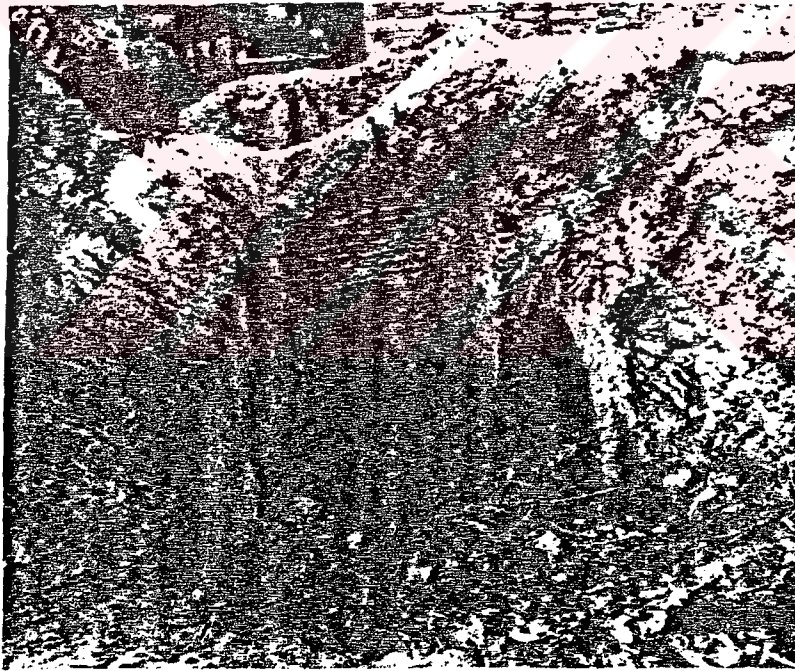
¹ Yücel, "İstanbul'da Bizans Sarnıçları II ", s. 65.

Su- 09**YAPININ ADI :** HAGIA EIRENE'YE BİTİŞİK SARNIÇ**YERİ:** Hagia Eirene'nin yanındaki kazı sahansındadır.**TARİHİ:** Iustiniaus Dönemi**YAPTIRAN :** -**MİMARİ:** -**MİMARİ ÖZELLİKLERİ:** Batı duvarı ikinci bir duvarla güçlendirilmiştir. Tek mekandan oluşmaktadır.**TİPOLOJİ:** Desteksiz Kapalı Sarnıç**YAPIM EVRELERİ:** -**MALZEME:** Zemin 0.30x0.30x0.03m. boyutlarında tuğla ve 0.05m. kalınlığındaki yapı harcı ile döşenmiştir. Duvarlar tuğla ve harç örgüdür.**STRÜKTÜR:** Duvarlar 0.38x0.38x0.05m. boyutlarında tuğla ve 0.06m. kalınlıkta yapı harcıyla örülüdür. Üst örtü ise ahşaptır.**SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER:** 11.yüzyıl-12.yüzyıl arası onarımlar görmüştür. Batı cephesinde nişler açılmış, bir mermer havuz yapılmıştır. Daha sonra, en az üç kez daha onarılmıştır ¹.**BUGUNKÜ DURUMU:** Ağaç ve otlarla kaplanmıştır, terkedilmiş ve harap durumdadır.

¹ Tezcan, Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Arkeolojisi s. 204-205.

plan

Su- 10

YAPININ ADI : GÜLHANE PARKI SARNICI

YERİ: Gülhane Parkı'nda Arkeoloji Müzesi'nin kuzey batısında, yol üzerinde yer alır.

TARİHİ: 5.yüzyıla ait olduğu sanılmaktadır.

YAPTIRAN : -

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Bilinemeyen bir tesisin suyunu temin etmektedir.

18x12m.lik bir dikdörtgendir. Ana mekan, üç sütun dizisiyle dört nefe bölünmüştür.

TİPOLOJİ: Çok Sıra Destekli Kapalı Sarnıç

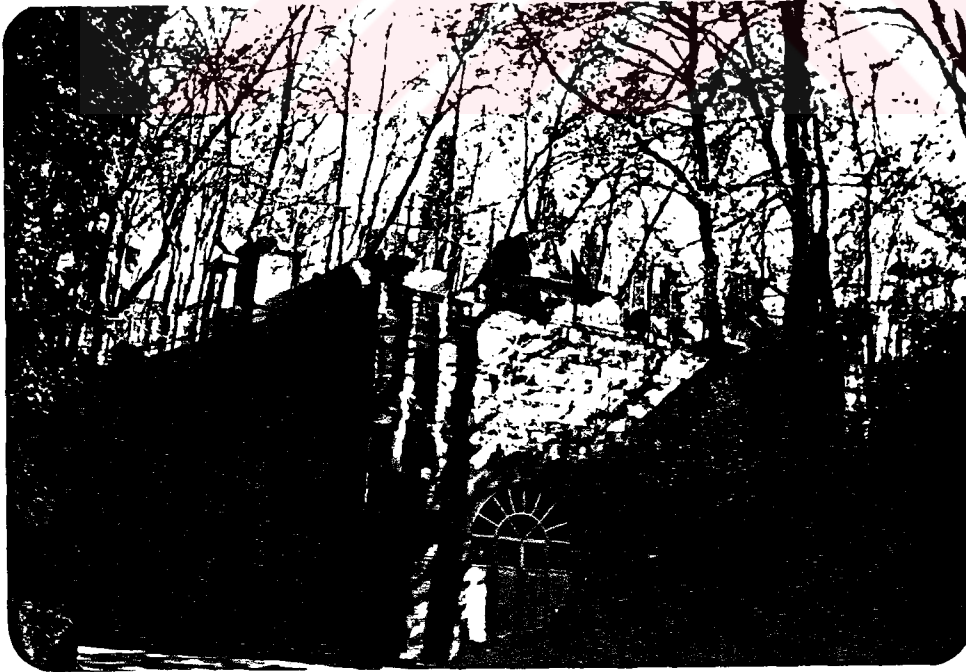
YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: Duvarları tuğla örgü, sütunları mermerdir.

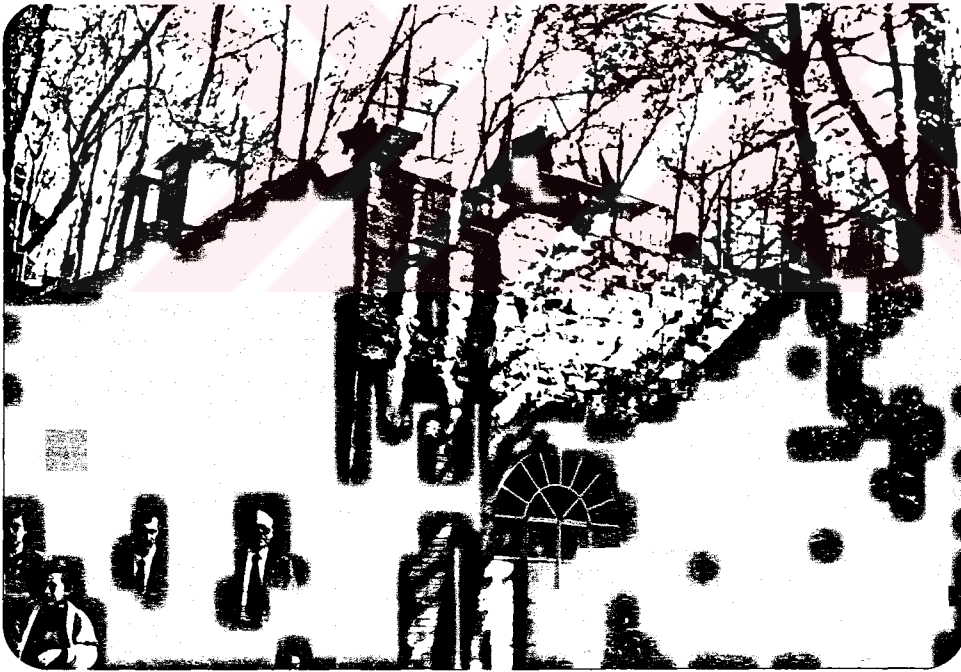
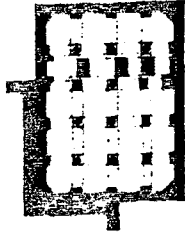
STRÜKTÜR: Üst örtü sistemi, sütunların ve kemerlerin üzerine oturan küçük kubbelerden oluşur.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: 1913 yılıdaki araştırmalarda ortaya çıkarılmıştır ¹.

BUGUNKÜ DURUMU: Halen Gülhane Parkı Hayvanat Bahçesi'ne ait akvaryum olarak kullanılmaktadır. Ancak üst kısımları çimentoyla sıvanmış, pencerelerde de uyumsuz metal doğrama kullanılmıştır. Bu nedenle özgünlüğünü yitirmiştir.

¹ Yücel, "İstanbul'da Bizans Sarnıçları II ", s. 63.

Su- 11

YAPININ ADI : HACI SALİH EFENDİ SOKAĞI SARNICI

YERİ: Fatih'de sofular caddesiyle Hacı Salih Efendi Sokağı arasında yer alır.

TARİHİ: 7.yüzyıla ait olduğu sanılmaktadır.

YAPTIRAN : -

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: 24x12m.lik bir dikdörtgendir. Beşer sütunlu iki sırayla üç nefe bölünmüştür. Sütun başları basit kemer ayaklarından oluşur. Kubbeleri dışa doğru hafifce çıkıntılıdır.

TİPOLOJİ: İki Sıra Destekli Kapalı Sarnıç

YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: Duvarları tuğladır.

STRÜKTÜR: Sütunlar 4metre aralıkla yerleştirilmiştir. Üst örtü sistemine dışa doğru hafifce çıkıntılı, küçük kubbeler oluşturulur.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Bir dönem çingeler tarafından kullanılmıştır ¹.

BUGUNKÜ DURUMU: Kapısı bir duvarla örülmüştür; terkedilmiş harap bir durumdadır.

¹ Yücel, "İstanbul'da Bizans Sarnıçları II ", s. 64.

Su- 12

YAPININ ADI : FATİH CAMİİ AVLUSU'NDAKİ SARNIÇ

YERİ: Avluda, Karadeniz Orta ve Baş Kurşunlu Medreseleri arasındaki kapıya yakın yer alır. Havariun kilisesinin atriumunda olması muhtemeldir.

TARİHİ: I. Konstantin Dönemi (303-337)¹

YAPTIRAN : I. Konstantin

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: İmparator ve patriklerin defni için inşaa edilen Havariun Kilisesi'ne su sağlayan sarnıcın planı anlaşılamamaktadır. Güney doğu yönünde bir kapısı bulunmaktadır. Merdivenle aşağıya inilir. Su sarnıca iki kavisili tuğlanın arasından veya ufak künklerden gelir². İçinde kaideleri gövdelerine oranla daha kalın 43 adet sütun bulunmaktadır. Ana mekanın kuzey batı yönünde devam etmesi muhtemeldir.

TİPOLOJİ: Çok Sıra Destekli Kapalı Sarnıç

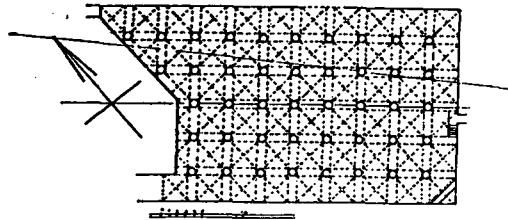
YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: Kemer ve tonozlar tuğla, sütunlar ve başlıklar teyzinatsız gri, trahit cinsi bir taşdandır. Kemerler arasında ahşap gergi kullanılmıştır³. Duvarlar moloz taş örgüdür ve su geçirmez horosan harıcıyla kaplanmıştır⁴.

STRÜKTÜR: Sistem sütunlar yarım daire kemerler ve basık tonozlardan oluşur.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER:

BUGUNKÜ DURUMU: Yalnızca bir kısmı açılabilmiş olan sarnıç, bugün toprak dolu ve yıkık bir haldedir.

¹ Yücel, "İstanbul'da Bizans Sarnıçları II ", s. 62.

² Kunter, Ülgen, Fatih Camii ve Bizans Sarnıcı, s.16.

³ Yücel, a.g.y.

⁴ Kunter, Ülgen, a.g.y.

Su- 13

YAPININ ADI : HAGIOS MOKIOS SARNICI
ALTIMERMER ÇUKURBOSTANI

YERİ: Çapa'da, Köprülüzade, Ziya Gökalp, Sırrı Paşa ve Cevdet Paşa caddeleri ile çevrilidir.

TARİHİ: Yücel, İmparator I.Anastasius (491-518) dönemi, Eyice, Tunay, Tanman 5.yüzyıl, Arseven ise I. Leon dönemi olarak vermiştir ¹

YAPTIRAN : Yücel'e göre I. Anastasius, Arseven'e göre ise Aspar².

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: 170x147m.'lik bir dikdörtgendir. Derinliği, zemini toprakla dolduğundan dolayı tam olarak bilinmemekte, 12-15m. civarı olduğu tahmin edilmektedir. Duvarlarını iki kalın silme dolaşır.

TİPOLOJİ: Açık Sarnıç

YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: Duvarları, 6m. kalınlıktaki, tuğla hatıllı iri taş bloklarla oluşur.

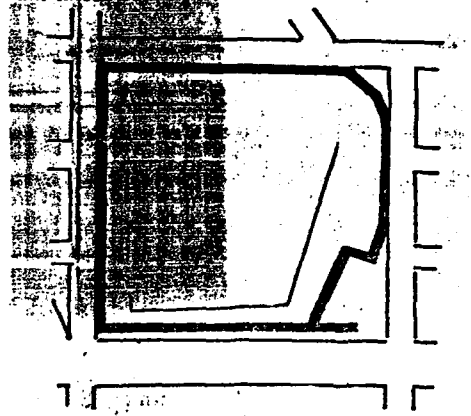
STRÜKTÜR: İstinat duvarlarından meydana gelmiştir.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Zamanla kuruyan sarnıç, kısmen bostan olarak kullanılmış, gecekondular ve bir kuyu yapılmıştır. 1985'e dek de futbol sahası olarak kullanılmıştır.

BUGUNKÜ DURUMU: Halen belediyenin kurduğu sabit semt pazarına mekan olmaktadır. Ancak çevre tarafından benimsenmeyerek bu işlev için yapılan ilveler, standlar ve binalar, özellikle de bir duvarın tamamen betonarme perde ve rampa haline getirilmesiyle özgünlüğünü büyük ölçüde yitirmiştir.

¹ Yücel, "İstanbul'da Bizans Sarnıçları I ", s.18.- Eyice, Tunay, Tanman, Fotoğraflarla Fatih Anıtları, s. 37. - Arseven, Eski İstanbul, s.1 87.

² Yücel, a.g.y.- Arseven, a.g.y.

Hagios Mokios sarnıcı
Altımermer çukurbostanı

Su- 14

YAPININ ADI : HAGIA EİRENE'NİN GÜNEY DOĞUSUNDAKİ SARNIÇ

YERİ: Topkapı Sarayı Babı Hümayun Kapası'nı geçince hemen soldaki sarnıç, Ayasofya Hazine Binası'na kadar uzanmaktadır.

TARİHİ: İustinianus devrine ait olduğu sanılmaktadır.

YAPTIRAN : -

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Suyu Belgrad ormanlarından, Valens Kemerleri aracılığıyla gelmektedir. Kuzey doğu - güney batı istikametinde 54x13m.lik L şeklinde bir plan şeması vardır. uzun dikdörtgen kısımla bağlantılı bir kare mekandan oluşur. Ayrıca güneyinden geçen sur duvarıyla çapraz olarak iki ayrı kısma bölünmüştür. 13 basamaklı merdivenin asıl giriş olduğu düşünülmektedir. Plan şeması olarak Yerebatan Sarayı ile benzerlikleri vardır. Dikdörtgen bölümün içinde her sırada 13 tane olmak üzere üç sütun dizisi, kare mekanda ise üçer sütunluk üç dizi vardır. Kare postamentler üzerinde yer alan bu sütunlar 3.50m. yüksekliktedir.

TİPOLOJİ: Çok Sıra Destekli Kapalı Sarnıç

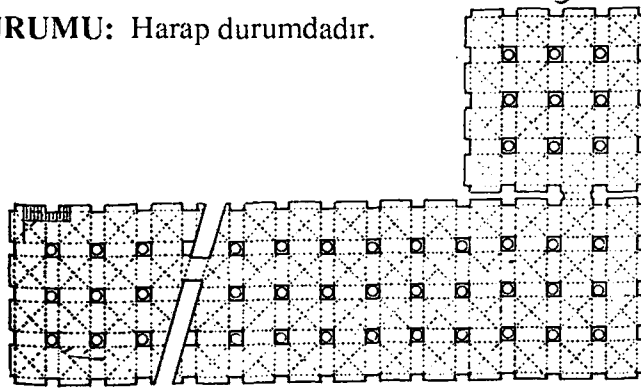
YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: Ana duvarlar kalker taşından inşaa edilmiş ve ince bir sıva lie kaplanmıştır. Sütunları granittir.

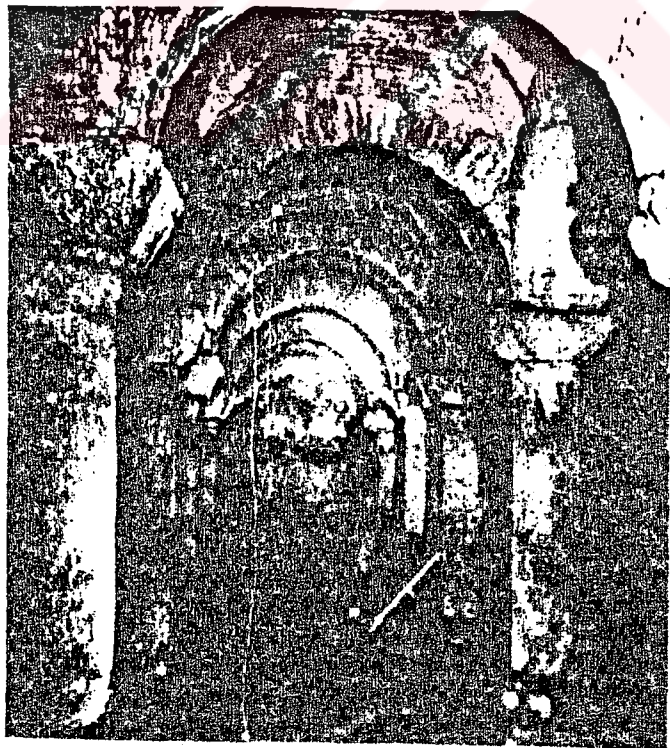
STRÜKTÜR: Üst örtü sistemine sütun ve kemerlere istinat eden çapraz tonozlar oluşturur.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Harap vaziyetteki elektrik tesisatı ve bazı iskele kalıntıları Hagia Eirene'nin askeri müze olduğu sırada, burasının da gezdirildiğini ortaya koymaktadır¹.

BUGÜNKÜ DURUMU: Harap durumdadır.

¹ Yücel, "İstanbul'da Bizans Sarnıçları II ", s. 63-64

Su- 15

YAPININ ADI : MANGANLAR SARAYI SARNICI

YERİ: Topkapı Sarayı sınırları içinde Manganlar bölgesindedir.

TARİHİ: I. Basileus (867-886) dönemi.

YAPTIRAN : -

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Beş katlı sarayının altında yer alır. Dört nefli bazilika plan şemasına sahiptir. Merkezi sarnıç olah orta bölüm üç neflidir. 60.37x39.45m. boyutlarındadır. Sütun başlıkları imposttur.

TİPOLOJİ: İki Sıra Destekli Kapalı Sarnıç

YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: Sütunlarda granit, başlıklarındaysa beyaz mermer kullanılmıştır.

STRÜKTÜR: İki uzun taraf payandalarla desteklenmiştir. Üç nef üzerinde 33 kubbe yer alır. Alternatif dizilmiş 4m. yükseklikte 10 sütun, 10 haçvari destek payesi vardır. Enine aks üzerinde, 4.70m. çaplı, üç elipitik kubbe vardır. Kubbe, iç boş amphoralarla yapılmıştır. Üstü ince bir toprak bileşimiyle sıvanmıştır. Ana mekanın ikik yanısı beşik tonozla örtülmüştür.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Sarayla beraber sarnıç da harap olmuştur¹.

BUGUNKÜ DURUMU: Kubbelerin bir çoğu delinmiş ve çökmüştür. Dolayısıyla içleri toprak dolmuştur. Yalnızca, çimento sıvalı iki kare odada su vardır.

¹ Tezcan, Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Arkeolojisi s. 215-216.

Su- 16

YAPININ ADI : HAGIOS GEORGIOS -MANGANAI MANASTIRI SARNICI

YERİ: Topkapı Sarayı sınırları içinde Mangana Sarayı'nın kuzeyinde, Hagios Georgios manastırı'nın altındadır.

TARİHİ: 11.yüzyıl

YAPTIRAN : Konstantinos Monamakhos (1042-1054)¹

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Manastır Sarnıcı, kilise sarnıcı ve bağlantı mekanından oluşur. Ortadan uzunlamasına bir duvarla ikiye bölünür. Sekiz adet eşit olmayan geçitle bağlantılıdır. İki neflidir. Yüksekliği 10.35m.dir. Bağlantı bölümü ve Kilise sarnıcı 43.70x12m.dir. Bağlantı bölümüyse 19.25x12 m.dir.

TİPOLOJİ: Tek Sıra Destekli Kapalı Sarnıç

YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: Duvarlar 5-7 sıra tuğla ve keseme taş örgüsüdür. 0.34x0.38m.lik yaklaşık kare tuğlalar kullanılmıştır. Tuğlaların yükseklikleri 4-5cm.dir. Yalnızca bir kısmı sarnıç sıvasıyla sıvanmıştır.

STRÜKTÜR: Manastırın altındaki bölüm, altı adet kubbeyle örtülüdür. Bağlantı bölümü ve kilise, altı adet beşik tonozludur.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER:

BUGÜNKÜ DURUMU: Suyu kurumuş ve içi toprakla dolmuştur.

¹ Tezcan, Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Arkeolojisi, s. 213. ve Yücel, "İstanbul'da Bizans Sarnıçları II ", s. 65 aynı tarih ve kişiyi verir.

Su- 17

YAPININ ADI : MYRELAION SARNICI

YERİ: Myrelaion Manastır Kilisesi'nin temelleri altındadır.

TARİHİ: 7.yüzyıl sonunda inşaa edildiği varsayılmaktadır.

YAPTIRAN : -

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Batı tarafı 28x22m., doğu tarafındaysa 21m. genişliğindedir. Diğer sarnıçlardan farklı olarak dairesel planlıdır.

TİPOLOJİ: Çok Sıra Destekli kapalı Sarnıç

YAPIM EVRELERİ: I.Konstantin buradaki yer altı mezar odasını sarnıca çevirmiştir. v. Konstantin zamanında harap olmuş, II. Romanos tarafından onarılmıştır. Bugünkü haline muhtemelen 7. yüzyıl, İustinianus dönemi sonunda getirildiği düşünülmektedir.

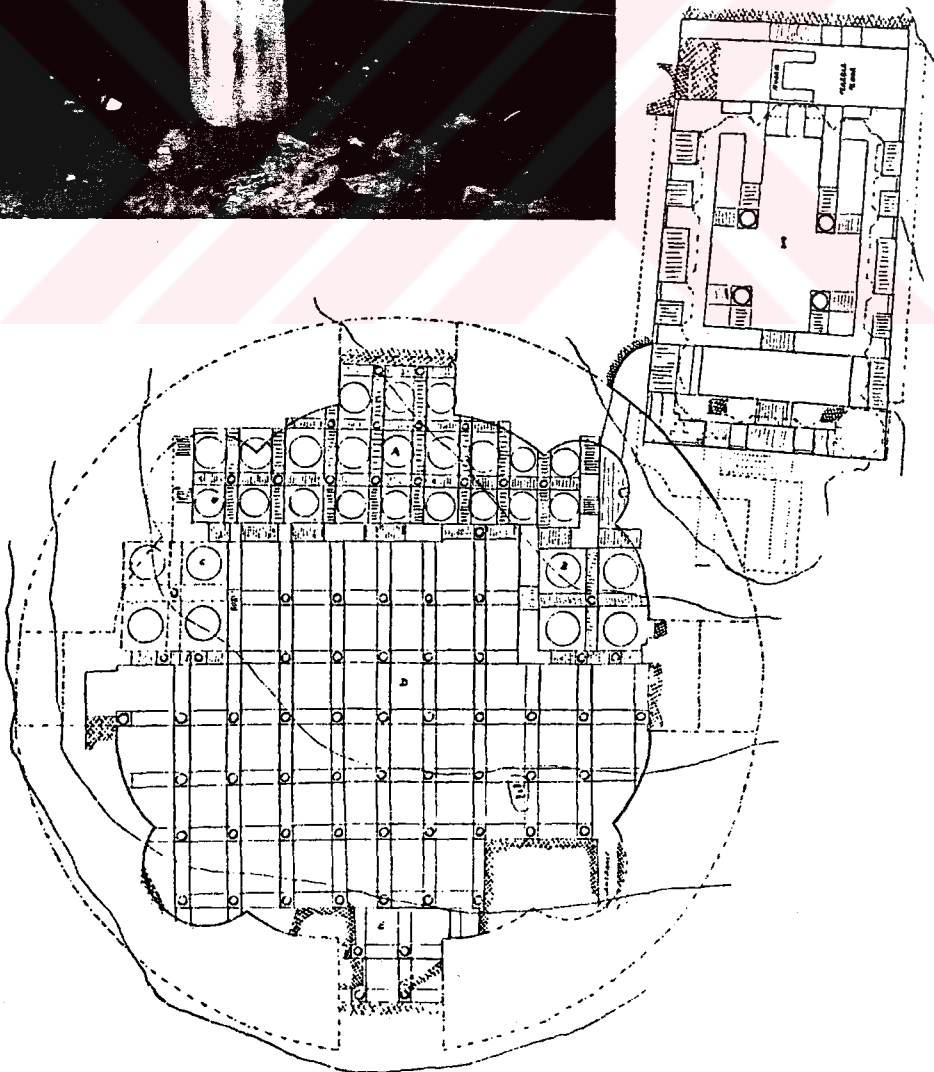
MALZEME: Sarnıcın içi muntazam taşlarla ve tuğlayla örülmüştür.

STRÜKTÜR: İç mekandaki sütunlar 0.40m. çapındadır. 2.50-2.90m. mesafelerle yerleşmişlerdir. Üst örtü tonozlardan ve kubbelerden oluşmaktadır.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: 1966'da Alman Arkeoloji Enstitüsü ve İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin çalışmasıyla temizlenerek meydana çıkarılmıştır¹. Daha sonra hayvan bakıcıları tarafından hayvan barınağı yapılmış, bir kısımda çöplük haline gelmiştir.

BUGUNKÜ DURUMU: Zemini toprakla dolmuştur. Halen Eminönü Belediyesi tarafından temizleme ve restorasyon çalışmaları devam etmektedir. Alış veriş merkezi olarak değerlendirilmesi düşünülmektedir.

¹ Yücel, "İstanbul'da Bizans Sarnıçları II ", s. 64- 65

Su- 18

YAPININ ADI : PAMMAKARISTOS - FETHİYE CAMİİ'NİN YANINDAKİ SARNIÇ

YERİ: Haliç'e hakim bir yerde inşaa edilmiş olan Pammakaristos Kilisesi'nin altındır.

TARİHİ: Son Bizans Dönemi, Palaiologoslar devri (1261-1453)

YAPTIRAN : -

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Ana mekanda başlıkları oldukça değişik formda 28 adet sütun vardır. Bir kısmı korent, bir kısmı ion, bir kısmı ise kesik kemer ayağı şeklindedir. İki sütunun üzerinde kabartma haç monogramları vardır. Kemerler, hafif sivri veya yayvandır. Üzerlerinde çeşitli monogramlar vardır. Beden duvarları üzerinde hiç pencere yoktur.

TİPOLOJİ: Çok Sıra Destekli kapalı Sarnıç

YAPIM EVRELERİ: -

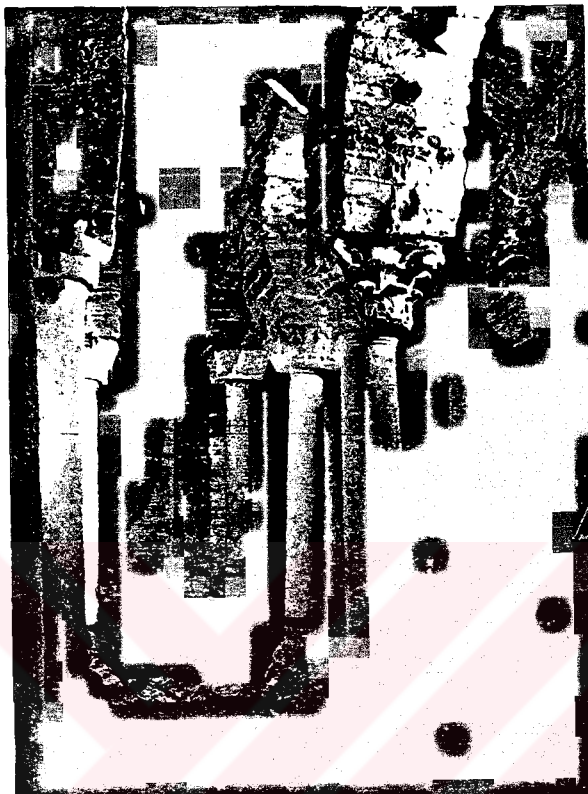
MALZEME: Sütunların bir kısmında taş, bir kısmında mermer, duvarlarda taş ve tuğla kullanılmıştır.

STRÜKTÜR: Sarnıcı kuşatan duvarlar, terastan aşağıya bakan ön kısımda sütunlarla takviye edilerek daha da sağlamlaştırılmıştır. Sütunlar, 0.30-0.40m. çapındadır ve 2.50-3.00m. arayla sıralanırlar. Üst örtü, kubbelidir ve istiridye kabuğunu andırır¹.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER:

BUGUNKÜ DURUMU: Taş, toprak ve moloz yığınlarıyla doludur.

¹ Yücel, "İstanbul'da Bizans Sarnıçları II ", s. 66.

Su- 19

YAPININ ADI : PANTEOPTES-ESKİ İMARET CAMİİ'NİN YANINDAKİ
SARNIÇ

YERİ: Pantepotes'ten Hagia Theodosia-Gül Camii'ne giden yol üzerindedir.

TARİHİ: -

YAPTIRAN : -

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: 20x8m.lik bir dikdörtgendir. 14 sütun mevcuttur. Çeşitli boy ve başlıklara sahiptirler. Bu da önceki tarihlerde yapılmış yapılardan toplanmış olduğunu gösterir. Bazı başlıklar basit impostları anımsatır. Büyük bir kısmı İon ve Korent tarzındadır. İk tarzın üstüste birdirilmesiyle oluşan örnekler de vardır. İstisnai olarak, Akantuslu bir başlığın üzerine İonik bir kemer tabslası yerleştirilmiştir. Ana duvarlar üzerinde çeşitli pencereler ve bir nişi vardır.

TİPOLOJİ: Çok Sıra Destekli Kapalı Sarnıç

YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: -

STRÜKTÜR: Sütunlar 2.50 ile 3.00m.lik aralarla yerleştirilmiştir. Kemer ayaklarıysa 0.70 kalınlığındadır. Üst örtü küçük kubbelerden oluşur.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: İstanbul'un fethinden sonda çeşitli tadilatlar maruz kalmıştır. Kenarına muhtes bir duvar örülmüştür¹ .

BUGUNKÜ DURUMU: Harap ve perişan bir haldedir.

¹ Yücel, "İstanbul'da Bizans Sarnıçları II ", s. 65.

Su- 20

YAPININ ADI : STUdION (STUDIOS) SARNICI

YERİ: Samatya, İmrahor'da. İmrahor Camii (Stu-dion Kilisesi) camiinin arkasındadır.

TARİHİ: 463

YAPTIRAN : St. Jean Studios

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Manastır'ın su ihtiyacını temin eder. 26x19m.lik bir dikdörtgendir. Sütun başlıkları korent tarzdadır. Fakat başlıklarda genel oranlara uymayan düzenlemeler görülmektedir. Duvarlar üzerinde sıralanan ve ana mekanı gayet iyi aydınlatan pencereler, dekoratif tuğla kemerlerle, çerçeve içine alınmıştır.

TİPOLOJİ: Çok Sıra Destekli Kapalı Sarnıç

YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: Beden duvarlarının malzemesi tuğladır.

STRÜKTÜR: Dörder metre aralıklı 24 adet sütun vardır. ortalama çapları, 0.75 aşan sütunlar granittir. Başlıklar üzerine oturan kemer ayaklarına üst örtüyü meydana getiren küçük kubbelerin pendentifleri istinat etmektedir. Kuzey yönünün yanlara oranla dik olmayışı, sarnıcın inşasında kilise temellerinin göz önüne alındığını ortaya koymaktadır.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Bir dönem, özel şahıslarca imalatharne olarak kullanılmıştır¹.

BUGUNKÜ DURUMU: Harap ve perişan bir haldedir.

¹ Yücel, "İstanbul'da Bizans Sarnıçları II ", s. 63.

Su- 21

YAPININ ADI : THEODOSIOS SARNICI
PULCHERIA SARNICI
ŞEREFİYE (EŞREFİYE) SOKAĞI SARNICI

YERİ: Philoxenus (Binbirdirek)'in yakınlarında, bugünkü Eminönü Belediyesi binasının altında bulunmaktadır.

TARİHİ: I.Theodosius dönemi (378-395)

YAPTIRAN : -

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Batısındaki bir kapıdan merdivenle içeriye ulaşılır. Güney kısmı, aşağı yukarı zemin seviyesindedir. Kuzey tarafı toprakla örtülüdür. 43x25m.lik bir plan şeması vardır. Ortalam çapları 0.80m. olan sütunları vardır. Sütun başlıkları kısmen korent, kısmen basit impostdur. Kemer ayaklarında, üst kısımlar daha dar, yan satırlar bir bıçak gibi keskin köşelerden ibarrettir. 0.05-0.06m.lik tuğla silmeler bir takım yatay hatılar meydana getirir. Sütunların yüksekliği 6.50m.dir.

TİPOLOJİ: Çok Sıra Destekli Kapalı Sarnıç

YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: Sütunlar meremer, duvaralar tuğladır ve sarnıç sıvasıyla sıvanmıştır.

STRÜKTÜR: 5m. çaplı 45 adet kubbeden oluşan üst örtüyü her sırada dörder olmak üzere 8 diziden oluşan 32 sütunluk bir sistem taşır¹.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Bir dönem, Arif Paşa Konağı'nın mahzeni olarak kullanılmıştır.

BUGUNKÜ DURUMU: Üzerindeki Eminöne Belediyesi tarafından 1992'de harap durumdan kurtarılmış ve belediyeye bağlı bir mekan haline getirilmiştir.

¹ Yücel, "İstanbul'da Bizans Sarnıçları II ", s. 62.

Su- 22

YAPININ ADI : TOPKAPI SARAYI SARNICI

YERİ: Kubbealtının önündeki boş sahada, saray bazilikasının yaklaşık 50m. güneyindedir.

TARİHİ:-

YAPTIRAN : -

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: 15x20m.lik bir dikdörtgen ve tek nefli bir yapıdır.

TİPOLOJİ: Desteksiz Kapalı Sarnıç

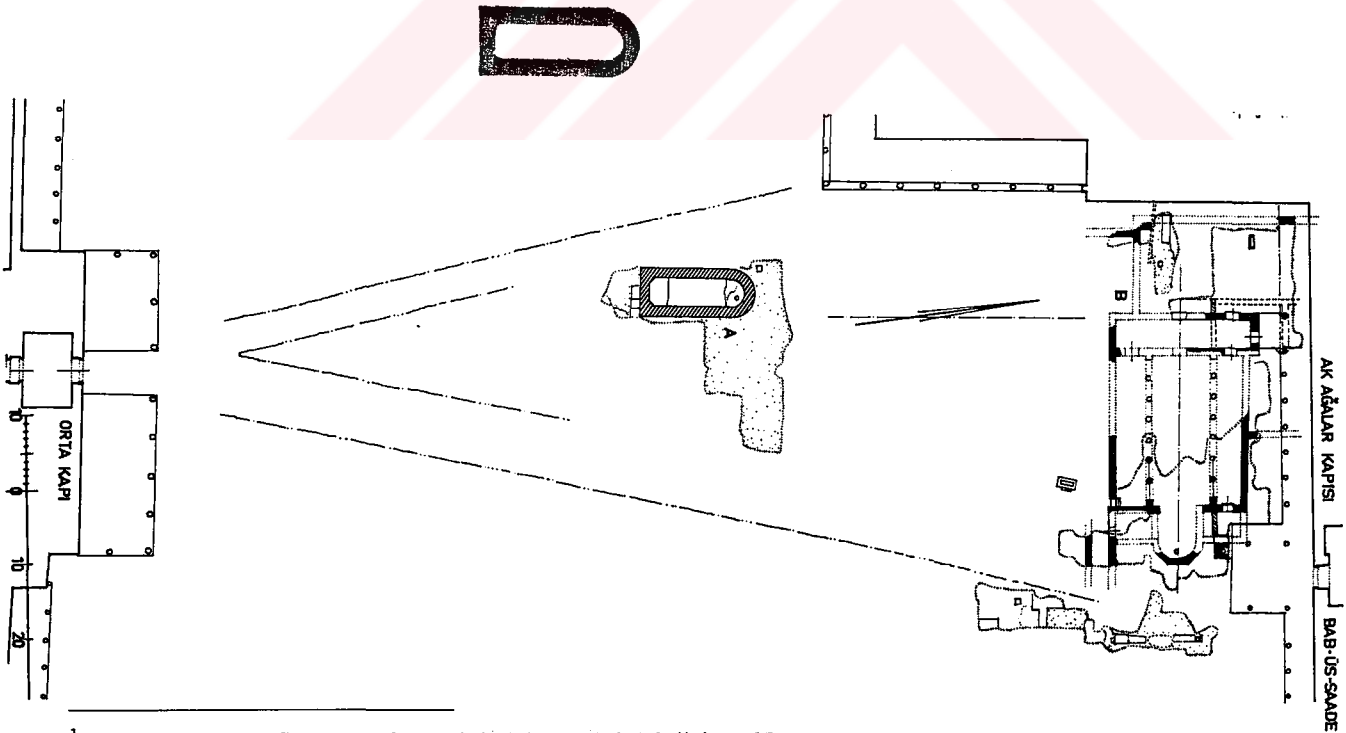
YAPIM EVRELERİ: Önceden mezar şapeli veya başka örneklerdeki gibi, bir manastırın yemekhanesi olarak kullanılmış olduğu sanılmaktadır.

MALZEME: İçi sarnıç sıvasıyla sıvalıdır.

STRÜKTÜR: -

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: 1937 yılında yapılan kazıda içi su dolu olarak bulunmuştur ¹.

BUGUNKÜ DURUMU: İyi durumdadır ve halen sarnıç olarak kullanılmaktadır.

¹ Tezcan, Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Arkeolojisi, s. 65.

Su- 23

YAPININ ADI : TOPKAPI SARAYI İKİNCİ AVLU'DA
YOL ÜZERİNDEKİ SARNIÇ

YERİ: İkinci Avluda Babüs Saade'ye giden yol üzerindedir.

TARİHİ: 5.yüzyıl olduğu varsayılmaktadır.

YAPTIRAN : -

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: 7x4.80m. boyutlarındadır. Derinliği 1.50m.dir. Merdiveni yoktur. Aynı eksen üzerinde iki paye ile iki nefe ayrılmıştır. / adet kare bölümü vardır.

TİPOLOJİ: Tek Sıra Destekli Kapalı Sarnıç.

YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: Orijinal görünümü kaybolduğundan bilinmemektedir.

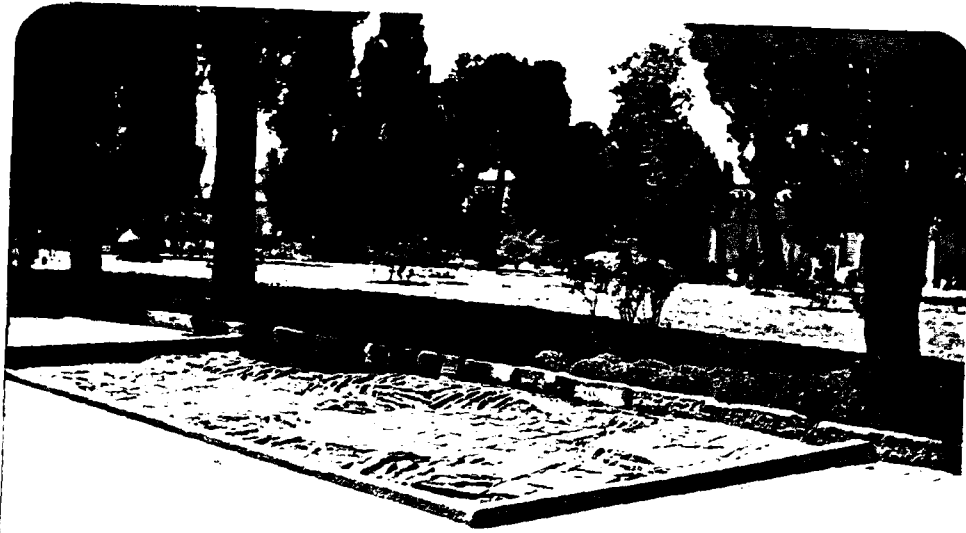
STRÜKTÜR: İki paye ile desteklenen yapının üst örtüsü çapraz tonozlardan oluşur.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Osmanlı döneminde önemli değişiklikler geçirerek orijinalitesini yitirmiştir. 1968'de yol düzenlemesi sırasında çıkarılmış, içi ve dışı onarılmıştır. Tonozun kırılan yerleri yeni tuğlalarla tamamlanmıştır ¹.

BUGUNKÜ DURUMU: Etrafı yükseltilerek tonozların üzeri görülür duruma getirilmiştir.

¹ Tezcan, Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Arkeolojisi, s.212.

Su- 24

YAPININ ADI : TOPKAPI SARAYI İKİNCİ AVLU SARNICI

YERİ: Akağalar kapısından mutfaklara giden tali yol üzerindedir.

TARİHİ:

YAPTIRAN : -

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: 1.48x3.30m.lik dikdörtgen içi boş bir odadır. Derinliği 2.27m.dir. 0.50m.lik bir kuyu ağzından girilir. Yağmur sularını toplayan künkler vardır.

TİPOLOJİ: Desteksiz Kapalı Sarnıç.

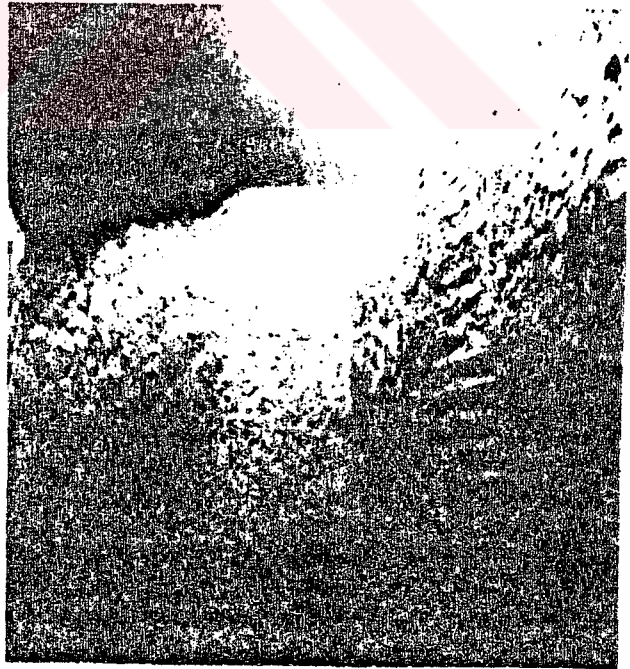
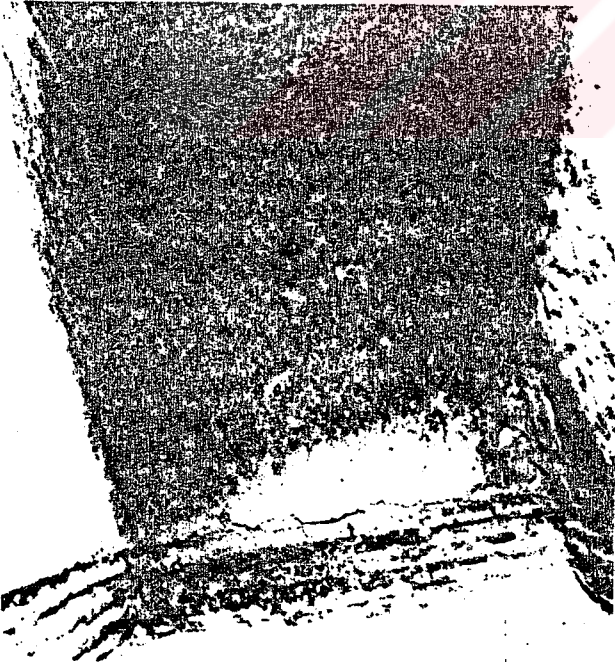
YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: Döşeme 0.30x0.30m. boyutlu tuğla kaplama, duvarları tuğla örgüdür. İçi ise pembe sarnıç sıvasıyla beşinci sıradan sonra sıvanmıştır.

STRÜKTÜR: Üstü tek eğimli düz tavan ile örtülmüştür.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Girişle aynı hizada, karşıdaki yuvarlak açıklık sonradan kapatılmıştır ¹.

BUGUNKÜ DURUMU: Halen iyi durumdadır.

¹ Tezcan, Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Arkeolojisi, s.203.

Su- 25

YAPININ ADI : TOPKAPI SARAYI CEPHANELİK SARNICI

YERİ: Topkapı Sarayı'ndaki askeri bölge içinde yer alır.

TARİHİ:

YAPTIRAN : -

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: 4x8m.lik tek nefli bir mekandır. Girişten sonra bir kare paye üzerinde iki kemer vardır. 0.75m. sonra aynı sistem tekrarlanmıştır. On basamaklı bir merdivenle ulaşılır.

TİPOLOJİ: Desteksiz Kapalı Sarnıç.

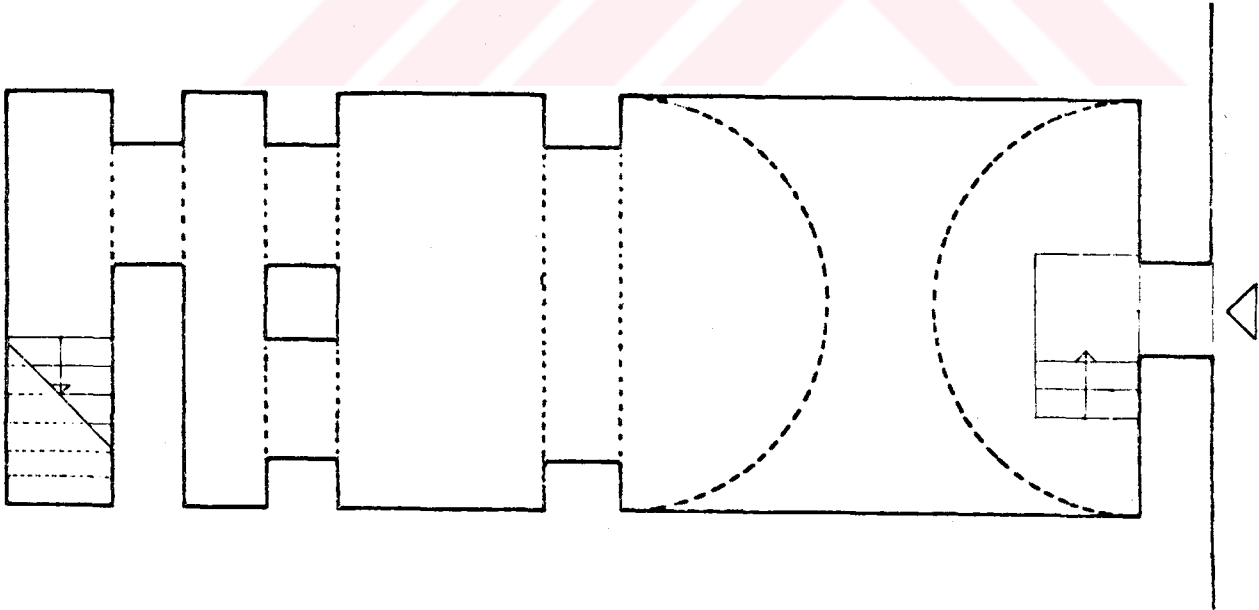
YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: -

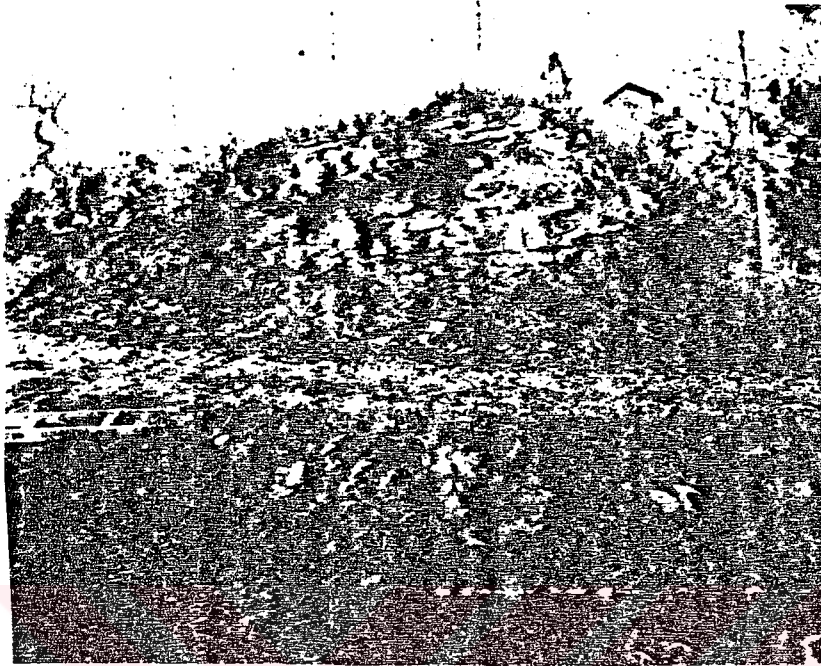
STRÜKTÜR: Üst örtüsü beşik tonozdur.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Türk döneminde çok değişmiş ve bir çok onarım geçirmiştir. Her tarafı gri çimentoyle sıvanmıştır. Girişten sonraki kemerleri, yol tarafda olanı doldurulmuştur. Sonradan bugunki giriş yeri açılmıştır ¹.

BUGUNKÜ DURUMU: Halen bakımsız durumdadır.

¹ Tezcan, Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Arkeolojisi, s.206.

Su- 26

YAPININ ADI : TOPKAPI SARAYI HAREM DAİRESİ

YERİ: Harem Dairesi Gözdeler Taşlığı Altında.

TARİHİ: 4.yüzyıl

YAPTIRAN : -

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Üsten iki girişi vardır. Biri, tonoz seviyesinden girişe kadar 1.30m. kare bir baca şeklinde örülmüştür ¹.

TİPOLOJİ: Kapalı Tek Sıra Destekli Sarnıç.

YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: Tonoz seviyesine kadar pembe sarnıç sıvasıyla kaplıdır.

STRÜKTÜR: Dar nefin duvarı dört payanda ile takviye edilmiştir. Payandalar içte 0.50m.lik çıkıntılar yapmaktadır. Üstü beşik tonozla örtülüdür.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Büyük ihtimalle payandalar ve büyük ayak Osmanlı döneminde gözdeler taşlığını taşıyabilmesi için yapılmıştır. 1936'da ortaya çıkarılmıştır ².

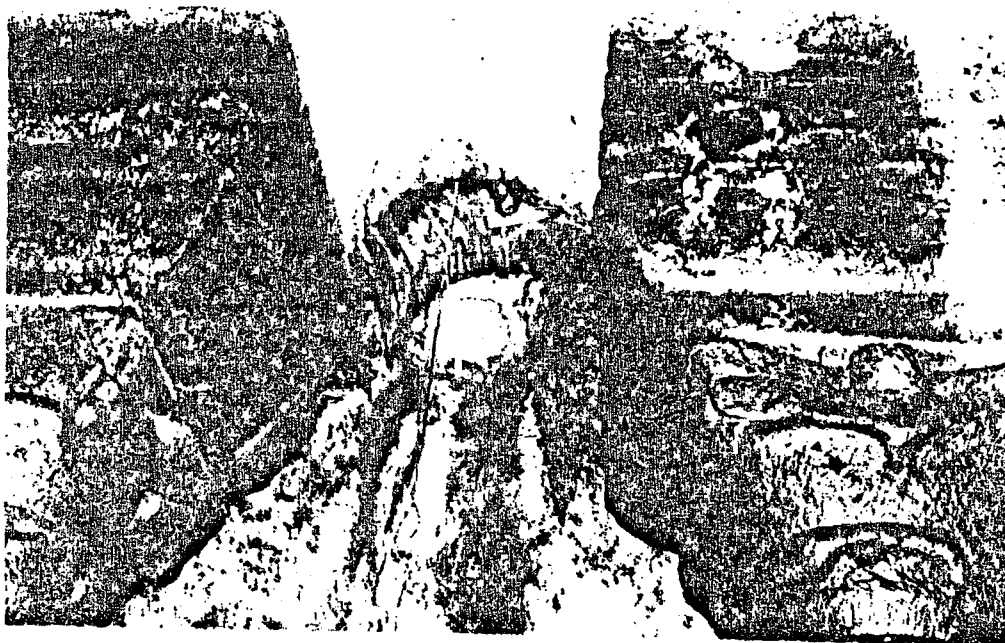
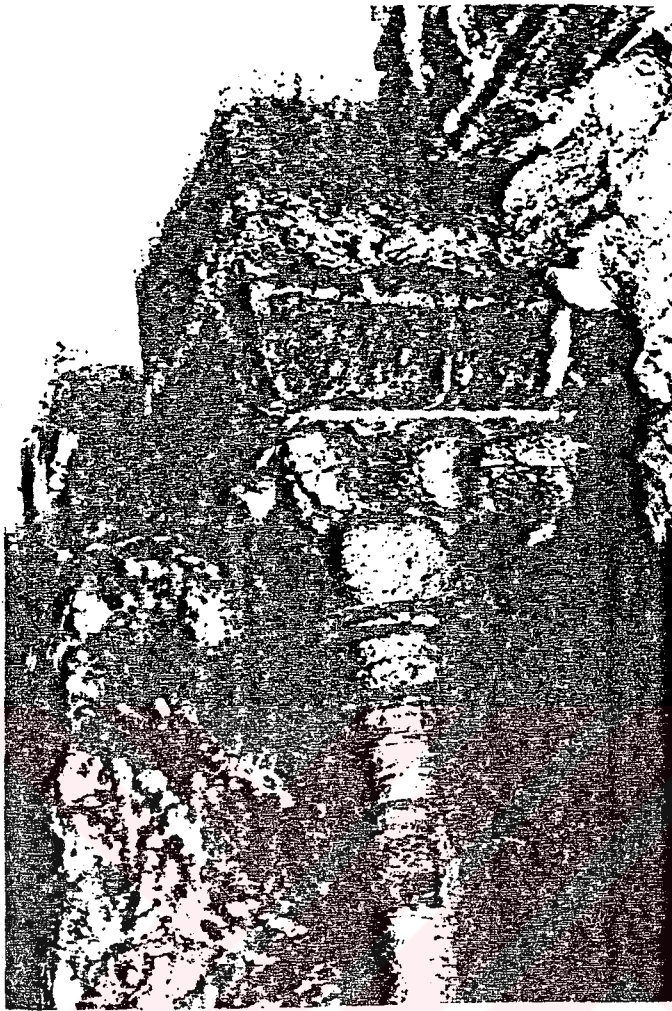
BUGUNKÜ DURUMU: İyi durumdadır.

plan

¹ Tezcan, Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Arkeolojisi, s.208-

² Tezcan, a.g.y., s.209

Su- 27

YAPININ ADI : TOPKAPI SARAYI HIRKA-I SAADET DAİRESİ SARNICI

YERİ: Silahtarağa Dairesi ile Hırka-ı Saadet Dairesi önünde yer alır.

TARİHİ: 5. yüzyıl

YAPTIRAN : -

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: 33.25x5.00m.'lik dikdörtgen ana mekanı ve doğu yönünde, buna bağlı 8x1.50 m.'lik bir giriş kısmı vardır. Yükseklik 3.62m.'dir. Bir sütun ve paye dizisi ile ortadan ikiye ayrılmıştır. Başlıkların bir kısmı impostlu ionik ve kabartmalı haç motiflidir. Bir kısmı ise düz ve sadedir. Kemerler dar ve atnalı şeklindedir.

TİPOLOJİ: Tek Sıra Destekli Kapalı Sarnıç.

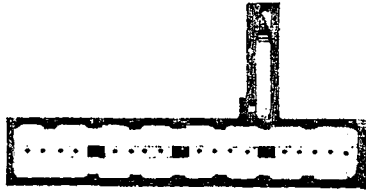
YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: Pembe sarnıç sıvası ile sıvanmıştır. Sütun ve başlıklar devşirmedir.

STRÜKTÜR:Üç paye, aralarında 4'er sütun ve giriş yönünde 5 sütun olmak üzere toplam 17 sütun vardır. Uzunluğuna beşik tonoz, üst örtüyü oluşturur.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Osmanlı döneminde bakır deposu olarak kullanılmıştır. Çok onarım geçirmiş, çok değişmiştir. İçi, gri Osmanlı sarnıç sıvasıyla kaplanmış, zemin yükseltilmiş, bir taraf 7, diğeri 6 payanda ile takviye edilmiştir. Payandalar 0.50m. kadar çıkıntı yapmaktadır ¹.

BUGUNKÜ DURUMU: İyi durumdadır. Yedek su deposu olarak kullanılmaktadır.

¹ Tezcan, Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Arkoloji, s. 211.

Su- 28

YAPININ ADI : UNKAPANI SOKAĞI SARNICI

YERİ: Üzerinde Piri Mehmet Paşa Medresesi vardır. Fil yokuşundaki Devirhan Çeşmesi sokağının başında yer alan bir ev ile Zeyrek Camii'nden, içeri girilir.

TARİHİ: İmparator Mauricens (582-602) tarafından yaptırıldığı kabul edilse de yapı tarzı I. Iustinianus (518-527) tarafından inşaa ettirildiğini gösterir.

YAPTIRAN : Mauricens veya Iustinianus.

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Esas girişi kuzey cephededir. Birkaç basamakla inilir. Ana kekan 50x15m. bir dikdörgendir. İki ayrı simetrik kısma bölünür. Orta kısımda ikişer sütunun meydana getirdiği dörtlü sıranın her biri ortasında yine ikişer sütunlu iki sıra; bir, sıra da iki sütun ve tekrar ikişer sütunlu iki ayrı sıra yer alır. Sütunlar 0.85m. yüksekliğinde dikdörtgen postamentler üzerine yerleştirilmiştir. Başlıklar Bizans mimarisindeki en ilkel şekle sahiptir. Doğu ve batı duvarlarında nişler vardır. Kuzey yönünde açılan pencerelerle aydınlatılmıştır.

TİPOLOJİ: Çok Sıra Destekli Kapalı Sarnıç.

YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: Duvarları aralıklı bir şekilde örülmüş 0.35m. uzunluktaki tuğlalardan oluşur.

STRÜKTÜR:İki simetrik kısmı kubbeler örter.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Üzerinde evler ve bahçeler yapılmıştır. Piri Mehmet Paşa Medresesi yine Osmanlı döneminde inşaa edilmiştir¹.

BUGÜNKÜ DURUMU: Hasar görmüş, bakımsız bir durumdadır.

¹ Yücel, "İstanbul'da Bizans Sarnıçları II ", s. 64.

Su- 29

YAPININ ADI : YEREBATAN SARNICI

BASİLİKA SARNICI

YERİ: Sultanahmet'te, Ayasofya'dan başında yer alır. bağlanan Yerebatan Caddesi'nin başında yer alır.

TARİHİ: I. Konstantin Dönemi

YAPTIRAN: I. Konstantin¹.

MİMARİ: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Bozdoğan kemeri, Malova kemerleri ve Edirnekapi su taksim merkezinden gelen suları depolar. 130x64.6m.'lik bir sarnıçtır². Sarnıcın üzerine doğal zeminden biraz yüksek ve etrafı revakla çevrili mermer döşemeyle kaplı olduğu ve burada Ayasofya'yı takdir eden bakışlarıyla tasvir edilmiş, Hz. Süleyman'ın bronz heykelinin bulunduğu bilinmektedir. Sonraları İmparator Vasil (867-88) bunu eriterek kendi heykelini döktürmüştür. Sütun aralarında bazı devşirme parçalara rastlanır. Sütunlarda kompozit başlıklar bulunmaktadır.

TİPOLOJİ: Çok Sıra Destekli Kapalı Sarnıç.

YAPIM EVRELERİ: Iustimianus sarnıcı genişleterek bugünkü boyutlarına ulaştırmıştır.

MALZEME: Tuğla işçiliği görülmektedir. Sütunları mermerdir.

STRÜKTÜR: 5m. yükseklikli, dörder metre aralıklı, 28x12=336 adet sütun vardır³ Üst örtü sistemi kemer ve tonozlardan oluşmaktadır.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: 1544-1550 civarı, içinde büyük balıkların bulunduğundan söz edilir. Abdülmecid devrinde (1823-1861) üzerindeki ağırlığı taşıyabilmesi için güneybatı cephesine bir duvar yapılmış, bu nedenle uzunluğuna 18, genişliğine de 5 sıra sütun, bu duvarın arkasında kalmıştır. Üzerindeki alana bir çok bina inşaa edilmiş olsada Cumhuriyet döneminde kaldırılarak yeşil alan haline getirilmiş, zamanla, bir kısmı, yine bina ile işgal edilmiştir⁴.

BUGUNKÜ DURUMU: Onarımı yapılarak, turistik amaçlı kullanılmaktadır.

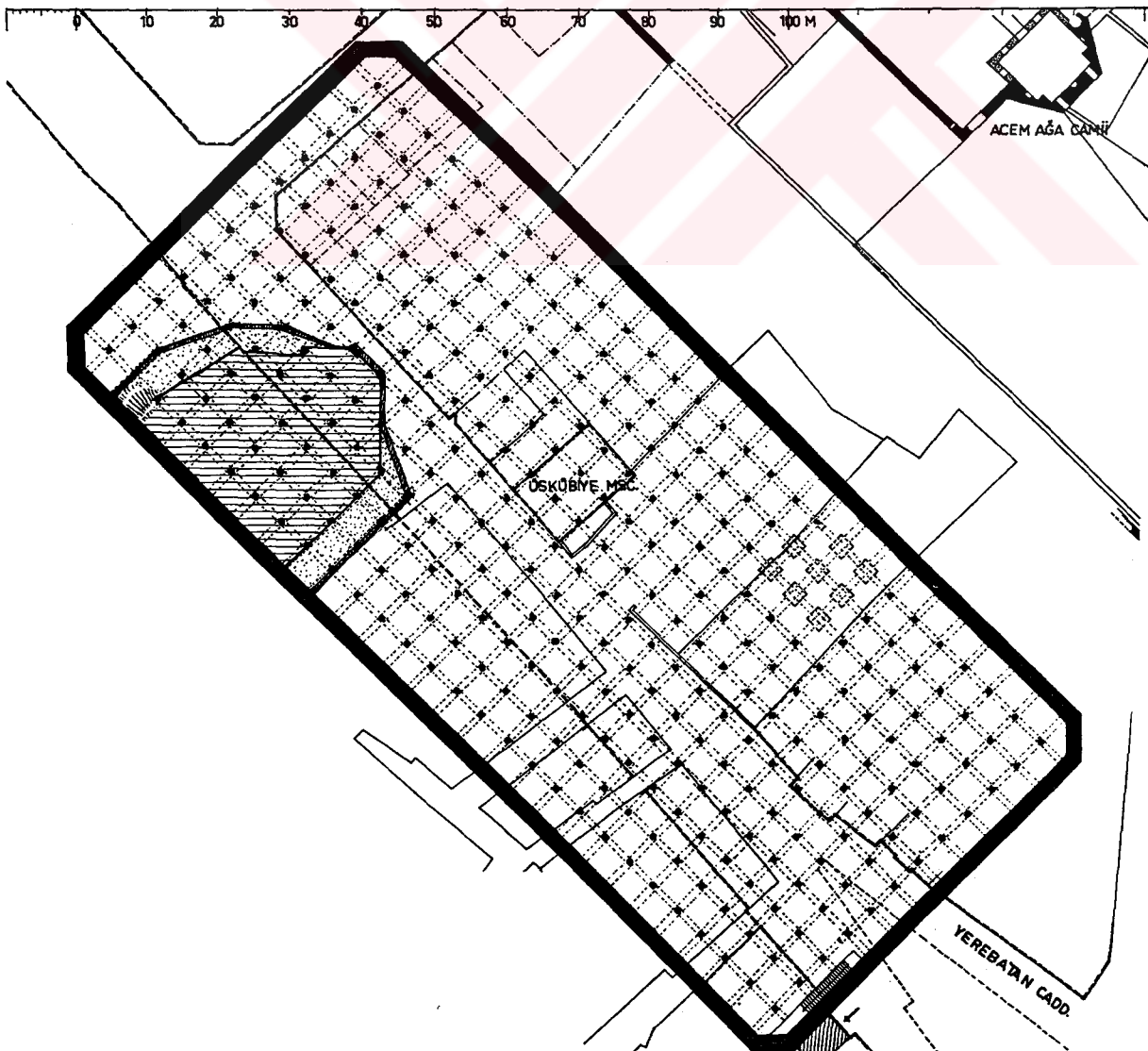
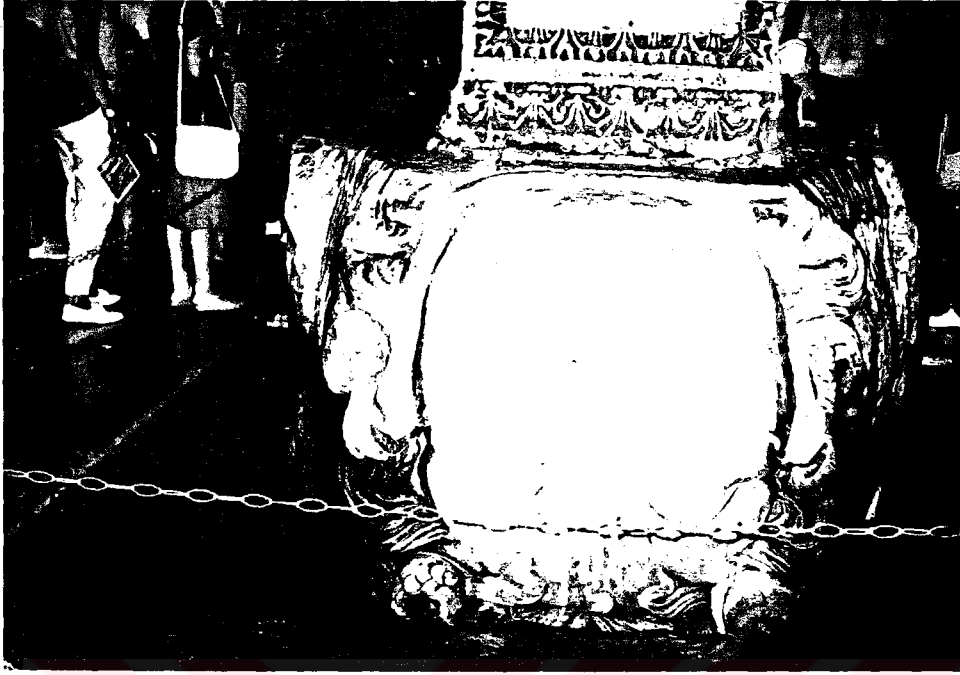
Periyodik bakımı yapılmaktadır. İyi durumdadır.

¹ Yücel, "İstanbul'da Bizans Sarnıçları I ", s. 19.

² Müller- Wiener, Bildexikon zur Topographie Istanbul, s.283-285.- Yücel, a.g.y. 140x70m., Arseven, Eski İstanbul, s.187. ise 113x61m. olarak vermektedir.

³ Yücel, a.g.e., s.20.- Arseven, a.g.e ise 13.5m. yükseklikli 33 sütun olduğunu belirtir.

⁴ Yücel, a.g.y.

ÖZKAN ERTUĞRUL'UN DOKTORA TEZİNDE ADI GEÇEN SU YAPILARI¹

Açık Sarnıçlar:

1. Aetius Sarnıcı
2. Aspar Sarnıcı
3. Hagios Mokios Sarnıcı

Kapalı Sarnıçlar:

1. Sur-u Sultani Sarnıcı
2. Tahsin Bey Sokağı Sarnıcı
3. Soğuk Çeşme Sokağı Sarnıcı 1.
4. Soğuk Çeşme Sokağı Sarnıcı 2.
5. Soğuk Çeşme Sokağı Sarnıcı 3.
6. Ayasofya altı Sarnıçları
7. Yerebatan Sarayı Sarnıcı
8. Muhterem Efendi Sokağı Sarnıcı
9. Şeftali Sokağı Sarnıcı
10. Binbirdirek Sarnıcı
11. Hipodrom Sarnıcı
12. Defterdarlık Sarnıcı
13. Hipodrom Sarnıcı 2.
14. Sokullu Oteli Sarnıcı
15. Divan Yolu Caddesi Sarnıcı
16. Dizdariye Sarnıcı
17. Nuru Osmaniye Sarnıcı
18. Mengene Sokağı Sarnıcı
19. Daye Kadın Sarnıcı
20. Acımusluk Sokağı Sarnıcı
21. Şengül Hamamı Sarnıcı
22. Hoca Paşa Sarnıcı
23. Nöbethane Sarnıcı
24. Büyük Yıldız Hanı Sarnıcı
25. Balkapanı Sarnıcı

¹ Ertuğrul, Özkan; İstanbulda Bizans Devri Su Mimarisi, s.105-426

26. Bible Hause Sarnıcı
27. Torun Sokağı Sarnıçları
28. Cağaloğlu Sarnıcı
29. Tarakçı Cafer Sokak Sarnıcı
30. Eşrefiye Sokağı Sarnıcı
31. Mercan Yokuşu No: 5 Sarnıcı
32. Beyazıt Sarnıçları
33. Elektrik Santraline Bitişik Sarnıç-Beyazıt
34. Divanali Sokağı Sarnıcı
35. Tiyatro Aralığı Sokak Sarnıcı
36. Anaç İş Hanı Sarnıcı
37. Vefa Kilise Camii Sarnıcı
38. Zeynep Kamil Sokağı Sarnıcı
39. Balabanağa Sarnıcı
40. Ordu Caddesi Sarnıcı
41. Sekbanbaşı Sarnıcı
42. Sekbanbaşı Sarnıcı Yakınındaki Sarnıcı
43. Koska caddesi Sarnıcı
44. Şair Haşmet Sokak Sarnıcı
45. Myrelaion Sarnıcı
46. Ağa Yokuşu No:9 Sarnıcı
47. P.T.T. Dairesi Bahçesi Sarnıcı
48. Arapzade Sokak Sarnıcı
49. Fetva Yokuşu Sarnıcı
50. Fıçıçı Sokak Sarnıcı
51. Üsküplü Caddesi Sarnıcı
52. Unkapanı Sornıcı
53. Manifaturacılar Çarşısı Sarnıcı
54. Eski İmaret Sarnıcı
55. Gül Camii ile Eski İmaret Camii arası Sarnıcı
56. İtfaiye Yanı Sarnıcı
57. Atpazarı Sokağı Sarnıcı
58. Bodrumu Çıkmazı Sarnıcı
59. İbadethane Sokağı Sarnıcı
60. Zeyrek Camii batısındaki Sarnıcı

61. Yeniakıl Sokağı Sarnıcı
62. Kirmastı Sarnıcı
63. Fatih Camii Avlusundaki Sarnıç
64. Polyeuktos Sarnıcı
65. Ortaçeşme karşısındaki Sarnıç
66. Salih Efendi Sokağı Sarnıcı
67. Molla Hüsrev Sarnıcı
68. Sulu Saray Sarnıcı
69. Nişanca Camii Kuzeyindeki Sarnıç
70. Sultan Selim Camii ile Gül camii arası Sarnıcı
71. Büyük Otlukçu Yokuşu Sarnıcı
72. Aspar'ın yanındaki Sarnıç
73. Fethiye Caddesi Sarnıcı
74. Fethiye Camii Sarnıcı
75. Fethiye Camii'nin batısındaki Sarnıç
76. Fethiye Camii ön avlu çıkışındaki Sarnıç
77. Tellallar Sokağı Sarnıcı
78. Karagünrük Çukurbostanı Yanı Sarnıcı
79. Löküncü Sokağı Sarnıcı
80. İvaz Efendi Sokağı Sarnıcı
81. Anemas Kulesi Sarnıcı
82. Altımermer'deki Sarnıç
83. Kızılelma Caddesi Sarnıcı
84. Studion Sarnıcı

Hakkında Yeterli Bilgi Olmayan Sarnıklar:

1. Strzygowski'de kayıtlı olup yeri belli olmayanlar.
2. 40 Martirler Sarnıcı
3. Akbıyık Sarnıcı
4. Saraçhane Çıkmazı Sarnıcı
5. Ağa Camii Sarnıcı
6. Cağaloğlu Sarnıcı
7. Adliye Sarayı Sarnıcı
8. Oğuz Sokak Sarnıcı
9. Oğul Sokak Sarnıcı

10. Çatalçeşme Sokağı Sarnıcı
11. Kalenderhane Sarnıcı
12. Abdülkerim Hadir Paşa Konağı Sarnıcı
13. Sarnıçlı Han Sarnıcı
14. Çukurhan Sarnıcı
15. İsmetiye Sarnıcı
16. Akif Paşa Sarnıcı
17. Eminönü Sarnıcı
18. Mollataş Sokağı Sarnıcı
19. Defter Emni Sokak Sarnıcı
20. Bayram Çelebi Mescidi Sarnıcı
21. Alemdar Besciler Sokak Sarnıcı
22. Beyazıt Kağıtçı dükkanları önü Sarnıcı
23. Karakol Sokak Sarnıcı
24. Kumkapı Üstad Sokak Sarnıcı
25. Belediye Sarayı Sarnıcı
26. Modestiaca Sarnıcı
27. Sancaktar Sarnıcı
28. Lütfü Sokak Sarnıcı
29. Kızantürk Sarnıcı
30. Süremini Sokak Sarnıcı
31. Abdülezel Paşa Sarnıcı
32. Hattat İzzettin Sokak Sarnıcı
33. Ali Emni Sokak Sarnıcı
34. Zeyrek Yeraltı Geçidi Sarnıcı
35. KocaMustafaPaşa Caddesi Sarnıcı
36. İhvan Sokak Sarnıcı
37. Safa Camii ilerisindeki Sarnıç
38. Ayakapı Sarnıcı
39. Gül Camii Sarnıcı
40. Cerrahpaşa Adli Tıp Sarnıcı
41. Sakız Ağacı Sarnıcı
42. Kayabaşı köyü Sarnıcı

Ayazmalar:

1. Blakhernae Ayazması
2. Hagia Theodosia Ayazması
3. Zoodokhas Pighi-Balıklı Ayazması
4. Studios Manastırı Ayazması
5. Aya Euphemia Ayazması
6. Aya Anna Ayazması
7. Aya Georgios Ayazması
8. Aya Theodoros Ayazması
9. Aya Strati Ayazması
10. Aya Stefanos Ayazması
11. Aya Pandleimon Ayazması
12. Aya Nikolaos Ayazması-Kumkapı
13. Aya Nikolaos Ayazması 2-Kumkapı
14. Aya Nikolaos Ayazması-Topkapı
15. Aya Nikolaos Ayazması-Balatı
16. Aya Nikolaos Ayazması-Fener
17. Aya Nikitos Ayazması
18. Aya Menas Ayazması-Fener
19. Aya Menas Ayazması-Kumkapı
20. Aya Menas Ayazması-Balat
21. Aya Menas Ayazması-Samatya
22. Ioannes Prodromos Ayazması-Samatya
23. Ioannes Prodromos Ayazması-Kadırga
24. Ioannes Prodromos Ayazması-Fener
25. Ioannes Ayazması-Samatya ile Hastane arası
26. Ioannes Ayazması-Langa
27. Haralambos Ayazması
28. Unkapanı Kapısı Ayazması
29. Analipsis Ayazması
30. Sergios ve Bakhos Ayazması
31. Eftimios Ayazması
32. Dimitrios Ayazması
33. Andonios Ayazması

34. Paraskevi Ayazması-Kumkapı
35. Paraskevi Ayazması-Fener
36. Paraskevi Ayazması 2-Kumkapı
37. Trios Ayazması
38. Theodosia Ayazması
39. Loni Ayazması
40. Alay Köşkü Yanı Ayazması
41. Merkez Efendi Dergahı Yanı Ayazması
42. Paraskevi Ayazması-Edirnekapı
43. Paraskevi Ayazması-Mevlevihane kapısı
44. Marina Ayazması
45. Eudoksia Ayazması
46. Haralambos Ayazması-Cibali, Aykapı arası
47. Sulu Manastır Ayazması
48. Vefa Ayazması

Hamamlar:

1. Peykhane Sokağı Hamamı
2. Zeuxippos Hamamı
3. Çardaklı Hamamı
4. Kalenderhane Hamamı

Çeşmeler:

1. Bizans-Türk Çeşmesi
2. Atik Ali Paşa Camii Önü Çeşmesi
3. Beyceğiz Caddesi Çeşmesi
4. Feyzullah Efendi Çeşmesi
5. Cüce Çeşmesi Sokağı Çeşmesi
6. Bozdağı Kemerli Çeşmesi
7. Blakhernae Çeşmesi
8. Beyçayırı Çeşmesi
9. Küçük Efendi Çeşmesi

Kuyular:

1. Ali Reis Sokak Kuyusu
2. Koca Mustafa Paşa Kuyusu
3. Fenari İsa Camii Yanındaki Kuyu
4. Zeyrek Camii Karşısındaki evlerin avlusundaki Kuyu
5. Akbıyık Sokak Kuyusu
6. Arasta Kuyuları
7. Taşsavaklar Kuyusu
8. Bodrum camii Kuyusu

Kanallar:

1. Ayasofya Kanalları
2. Ayasofya Müzesi Karşısındaki Kanal
3. Million Kanalı
4. Divan Yolu Kanalı
5. Sultan Ahmet Camii Kanalları
6. Sağlık Müzesi Kanalı
7. Çarşıkapı Kanalları
8. Beyazıt Kanalları
9. Sofular Kanalları
10. Ordu caddesi Kanalı
11. Metro Kanalı
12. Fenari İsa Kanalı
13. Telli Ayazma Kanalları
14. Beyazıt Singer Hanı Kanalları
15. Beyaz Saray Altı Kanalları
16. Marmara Sineması Altı Kanalları

Su Kulesi:

Edirnekapı su kulesi-Sulukule

Su Kemer:

Valens-Bozdoğan Su kemesi

Maksemeler:

1. Nymphaeum Maximum Maksemi
2. Tezgahçılar Maksemi
3. Sultan Ahmet Maksemi
4. Valens Maksemi

6. ANITLAR KATALOĞU

A-02

YAPININ ADI : BURMALI SÜTUN
YILANLI SÜTUN

YERİ: Sultanahmet Meydanı, Eski Hipodrom'un spina bölümünde yer alır.

TARİHİ: Yapımı, Hellenistik devre aittir (M.Ö. 497).

YAPTIRAN: Büyük Konstantin getirtmiştir ¹.

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: 29 adet burmadan oluşur. Burmalar üzerinde birbirine sarılmış üç yılan başı ve başların üzerinde de Arseven'e göre Delphi Apollon mabedine hediye edilen altın sehpa, Yücel'e göre üç ayaklı tütsü kazanı, Şehsuvaroğlu'na göre de üç ayaklı altın vazo olduğu bilinmektedir². Yılan başları 8. m'dedir. 6.5m.'de yılan başları birbirinden ayrılır. Sütunun altında 31 Yunan kolonisinin isimleri yazılıdır ³.

YAPIM EVRELERİ: Delphi'deki Apollon tapınağı için otuzbir Yunan Kolonisinin hatırası olarak yaptırılmıştır.

MALZEME: Kaide mermer, burmalar tunçtur. Yılan başlarının üzerindeki sehpa veya vazounun ise altın olduğu bilinmektedir.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Başlar üzerindeki obje, henüz Delphi'de iken kaybolmuştur. 16. yüzyıl'dan sonra yılan başları da çeşitli sebeplerle yok olmuştur⁴. 1856 'da toprak altındaki kaidesi, kazı sonucu çıkarılmıştır.

BUGUNKÜ DURUMU: 5m. yüksekliktedir. Kaidesi çukurda kalmıştır. Yılan başlarından birinin bir parçası Arkeoloji Müzesinde'dir.

¹ Şehsuvaroğlu, Asırlar Boyunca İstanbul, s.50.

² Arseven, Eski İstanbul, s.178.; Yücel, "Bizans Döneminde Hipodrom", s. 86.; Şehsuvaroğlu, Asırlar Boyunca İstanbul, s. 50.

³ Akşit, İstanbul, s. 25.

⁴ Şahsuvaroğlu, a.g.y.

A-03

YAPININ ADI : BÜYÜK THEODOSIUS DİKİLİTAŞI

YERİ: Eski Hipodrom sipinasında, bugünkü Sultanahmet meydanı, İbrahim Paşa Sarayı ile Sultanahmet Camii arasında yer alır.

TARİHİ: 390'da İstanbul'a getirilmiştir.

YAPTIRAN: Büyük Theodosius getirtmiştir ¹.

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Akşit,taşın boyunun 18.54m.lik, kaideyle birlikte 24.87m. olduğunu belirtir². Kaide, 2.75x2.20m. boyutundadır, ağırlığı ise 200 tondur. Taşın üzerindeki hiyeroglif yazılarda, firavun III.Tutmosis'in zaferleri anlatılmaktadır. Dünya devletlerini yendiği, topraklarını genişlettiği, bu abideyi babası Amun şerefine diktirdiği, Amon-Ra'ya kurban takdim ettiği görülmektedir³ Kaidesinde ise, Theodosius'un hayatını gösteren kabartmalar bulunmaktadır. Batı cephesinde Theodosius tahtında, eşi ve çocukları ile, esirler bağlılıklarını sunarken görülür. Kuzeyde, İmparator Arkadius eşi ile beraber locadadır. Doğu cephesinde Theodosius iki çocuğu ile oyun seyrederek. Müzisyenlerin, o devrin müzik aletlerini çaldıkları, imparatorun ise elinde çelenk olduğu görülür. Güney cephesinde konu ise Theodosius'un sağında iki oğlu, solunda II.Valentien ile araba yarışı seyretmesidir. Altındaki kabartmalarda ise taşın kaide üzerine dikilişi anlatılmaktadır.

YAPIM EVRELERİ: M.Ö.1547'de Mısır'da firavun III.Tutmosis yaptırmıştır⁴. Arseven ve Şehsuvaroğlu'na göre Iulianus (361-363) getirmek için uğraşmıştır. Yücel ise II. Konstantin'in (337-361) yerinden indirdiğini ancak getirmek için ömrünün yetmediğini belirtir.

MALZEME: Dikilitaş, yekpare dört köşe pembe granit, kaide ise beyaz mermerdir.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER:

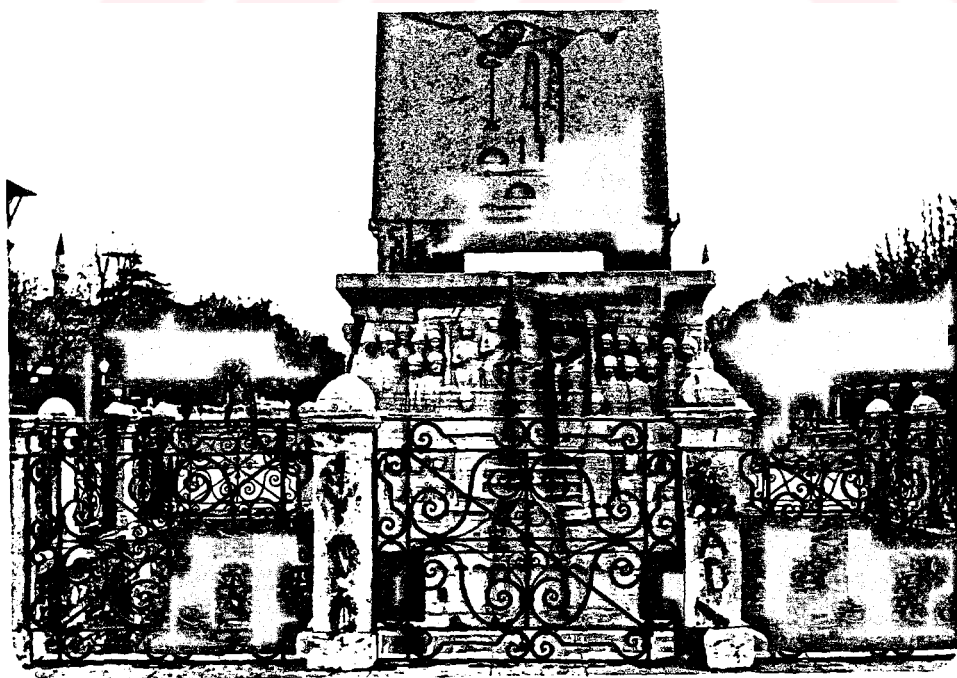
BUGUNKÜ DURUMU: Kaidesindeki birkaç çatlak ve yer yer kabartmaların bozulması dışında, iyi durumdadır.

¹ Şehsuvaroğlu, *Asırlar Boyunca İstanbul*, s.3.- Akşit, *İstanbul*, s. 25. ve Arseven, *Eski İstanbul*, s.175. Theodosius'un getirdiğini yazmaktadır. Ancak Yücel, "Bizans Döneminde Hipodrom", s.85'de Arkadius (395-408)'un getirdiğinden söz etmektedir.

² Akşi t. a.g.y. , ;Şehsuvaroğlu, a.g.y.

³ Şehsuvaroğlu, a.g.y.

⁴ Akşi t. a.g.y. , ve; Şehsuvaroğlu, a.g.y., M.Ö.1547 olarak verirken, Yücel, a.g.y., M.Ö.1500, Arseven a.g.y. ise M.Ö.1700 olduğunu yazar.

A-04

YAPININ ADI : EUDOKIA SÜTUNU

YERİ: Augusteon'da olduğu bilinmektedir.

TARİHİ: 390 yılı civarı.

YAPTIRAN: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: -

YAPIM EVRELERİ: Önce Ayasofya'da iken, sonraları Magnaura Sarayı önünde olduğu bilinmektedir.

MALZEME: Sütun somaki, heykel ise gümüştür.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Adliye Nezareti'nin temel hafriyatında kaidesi bulunmuştur. Aya İrini (Hagia Eirene)'nin yanına nakledilen bu parçada Eudokia ismi okunmaktadır¹

BUGUNKÜ DURUMU: Bugün, yeri dahi belli değildir.

¹ Arseven, Eski İstanbul, s.185-186.

A-05

YAPININ ADI : GOTLAR SÜTUNU

YERİ: Topkapı Sarayı dışında, Gülhane Parkı'na açılan üçüncü kapısı civarındadır.

TARİHİ: İmparator II.Claude (Marcus Aurelius) dönemi¹

YAPTIRAN: -

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Yüksekliği 15m.'dir. Korent tarzı sütun başlığının üzerinde, İstanbul banisi Byzas'ın heykeli olduğu bilinmektedir. Üzerinde Latince yazılar vardır.

YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: Yekpare granit

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Heykel, zaman içinde yok olmuştur ²

BUGUNKÜ DURUMU: Halen, Gülhane Parkı'ndaki çay bahçesinin ortasında yer almaktadır.

¹ Arseven, Eski İstanbul, s.184.- Akşit, İstanbul, s. 30'da, 269'daki Gotlar Zaferi anısına dikildiğini yazar.

² ayn. yer

A-06

YAPININ ADI : IUSTINIANUS HEYKELİ

YERİ: Ayasofya Meydanı'nda yer alır.

TARİHİ: 1340'da heykel yapılmıştır¹.

YAPTIRAN: İmparator Iustinianus

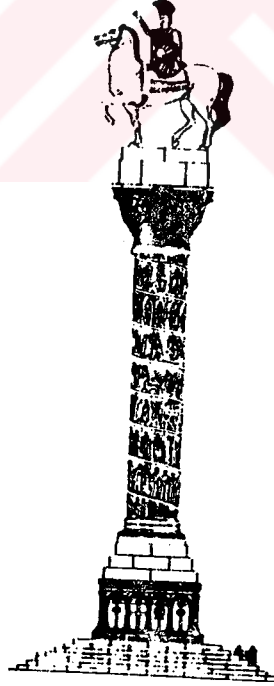
MİMARİ ÖZELLİKLERİ: Yedi basamaklı kaidenin üzerinde sütun yer alır. Madeni levhalar dökülerek sütunun üzerine geçirilmiştir. Üzerlerinde kabartmalar vardır. Yaklaşık 41 m.'dir. İmparator at üzerindedir, elinde bir küre vardır.

YAPIM EVRELERİ: İlk olarak üzerinde Konstantin'in annesi Helena'nın heykeli vardır. İmparator II.Theodosius kendisinin kurşun ve gümüş heykelini diktirir. Daha sonra Iustinianus gümüşleri eriterek kendi heykelini yaptırır.

MALZEME: Basamaklar mermerden, sütun ise porfirdir. Heykel gümüşten yapılmıştır.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Fetihden 30 yıl önce anıt, herşeyiyle mevcuttur. Levhaların Latinlerce çıkarılmasından dolayı 1350'de tamir görmüştür². Bir dönem, Topkapı Sarayı'nın birinci avlusunda durduktan sonra Tophane'ye gönderilerek eritilmiştir³.

BUGUNKÜ DURUMU: Halen mevcut değildir.

¹ Arseven, Eski İstanbul, s.184-185.

² ayn. yer

³ Şehsuvaroğlu, Asırlar Boyunca İstanbul, s. 33.

A-07

YAPININ ADI : KONSTANTİN SÜTUNU
ÇEMBERLİTAŞ

YERİ: Eski Forum Konstantin, bugünkü Çemberlitaş'tadır.

TARİHİ: Büyük Konstantin döneminde getirilmiştir.

YAPTIRAN: Büyük Konstantin Roma'dan getirtmiştir¹.

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: 57 m. yüksekliktedir. Sekiz büyük tamburdan oluşur². Birleşim yerleri defne yapraklı mermer çelenklerle süslenmiştir. Sütunun en üstündeki kısım ise heykellerin mesnedini oluşturur.

YAPIM EVRELERİ: Roma'da iken Apollon heykelini taşıyan sütun, 330'da Büyük Konstantin'in heykelini taşımaya başlamıştır. Sonraları da Jülianos ve Theodosius'un heykelleri sırayla yer almıştır³.

MALZEME: Kürsü mermer, sütun porfirdir. Sütunun en üstündeki kısım ise kırmızı Mısır Porfiridir.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: 1081'de bir yıldırım düşmesi sonucu Theodosius heykeli devrilmiş, sütunun üstü harabolmuştur. I. Aleksî Komnenos, tamir ettirerek Rumca kitabeli mermer, korintien bir başlık, heykelin yerine de bir haç koydurtmuştur⁴. Nika ihtilalinde yandığı söylene de, Osmanlı döneminde 16. yüzyıl'da yanarak hasar gördüğü daha doğrudur⁵. Sultan II. Mustafa 1701'de kaideyi takviye ettirerek, kalın bir duvar ördürmüş, iki tambur içeride kalmıştır. Demir çemberler sardırarak açılmayı önlemiştir. Cumhuriyet döneminde yine çeşitli bakım ve onarımlar görmüştür⁶.

BUGUNKÜ DURUMU: Hava kirliliği ve çemberlerin korozyona uğraması sonucu rengi değişmiş sütun, bu sebeplerden dolayı zarar görmektedir.

¹ Şehsuvaroğlu, *Asırlar Boyunca İstanbul*, s. 23.

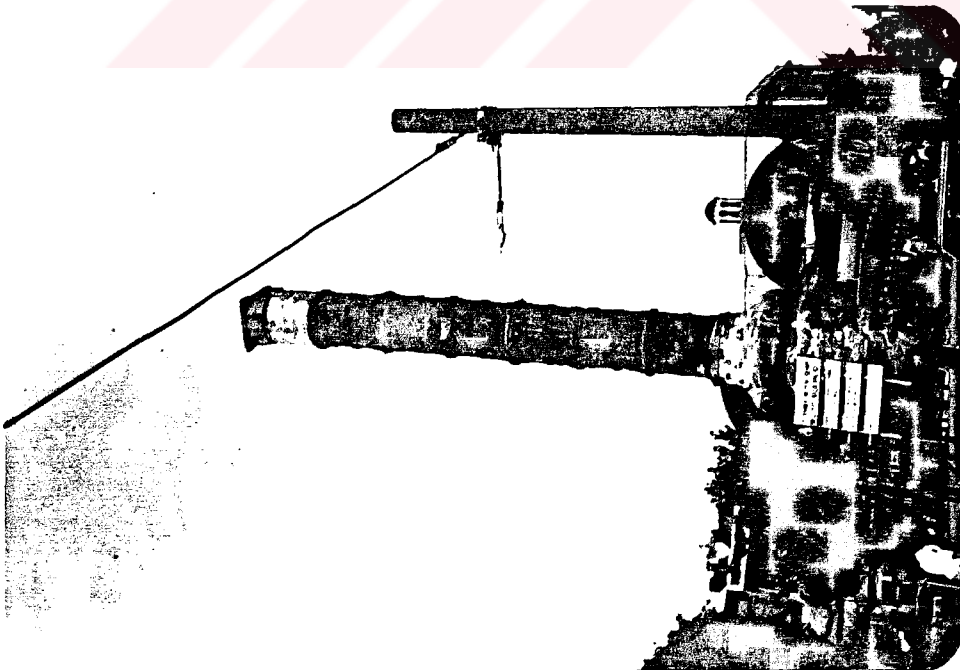
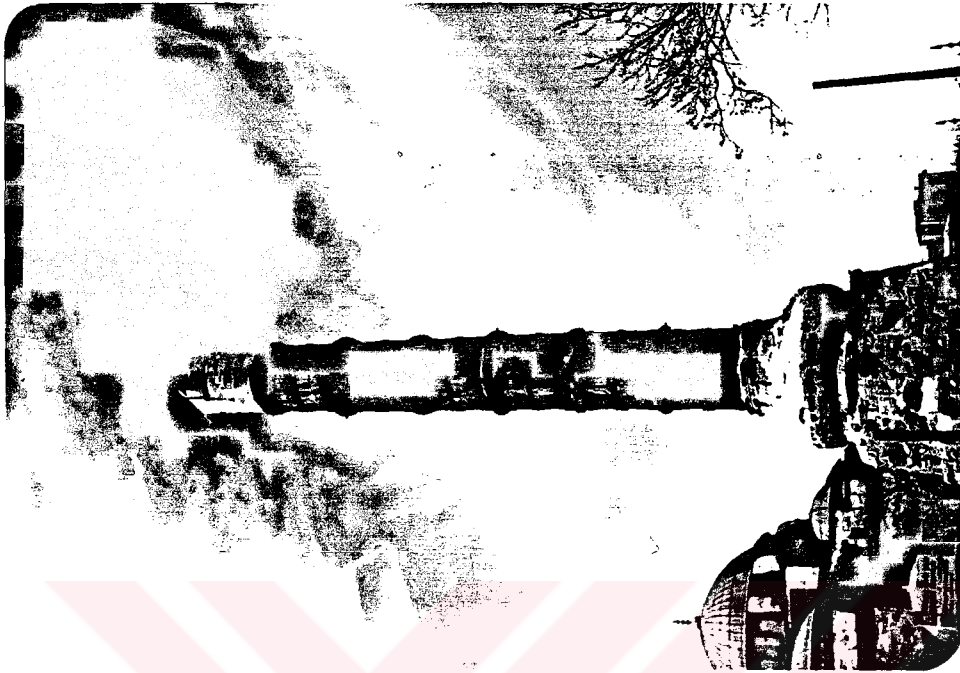
² *ayn. yer.*; Arseven, *Eski İstanbul*, s. 181'de yükseklik, 50 m. olarak verilmiştir. Ancak, Akşit, *İstanbul*, s. 30'da 57 m.'dir. Tambur sayısını ise Arseven, 8 olarak verirken, Akşit 9 olduğunu yazar.

³ Şehsuvaroğlu, *a.g.y.*

⁴ *ayn. yer.:*, Arseven *a.g.y.*, heykelin düşmesine bir depremin sebep olduğunu yazar.

⁵ Arseven *a.g.y.* ve Şehsuvaroğlu, *a.g.y.*

⁶ Şehsuvaroğlu, *a.g.y.*

A-08

YAPININ ADI : MARCIANUS SÜTUNU
KIZ TAŞI

YERİ: Fatih, Kız taşı'nda yer almaktadır.

TARİHİ: 5. yüzyıl¹.

YAPTIRAN: Vali Tatianus².

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: 21 m. yüksekliktedir. Üzerindeki heykelde Marcianus, oturmuş vaziyette tasvir edilmiştir³. Kaidesi üç basamaklıdır⁴. Üzerinde kabartmalar ve latince yazılar vardır.

YAPIM EVRELERİ: Asıl Kız taşı, Fatih Camii civarında, somakiden yapılma, üzerinde Afrodite heykeli bulunan sütundur. Iustinianus kıldirtmiştir. Marcianus sütununa Kız taşı denmiştir. Kalıntıları, Süleymaniye'nin yapımında kullanılmıştır⁵.

MALZEME: Mermer kullanılmıştır.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Marcianus heykeli zaman içinde yok olmuştur.

BUGUNKÜ DURUMU: Orijinal yerinde varlığını sürdürmekle beraber, hava kirliliği ve bakımsızlık sonucu gün geçtikçe zarar görmektedir.

¹ Arseven, Eski İstanbul, s. 183-184.

² Eyice, Tunay, Tanman, Fotoğraflarla Fatih Anıtları, s. 46.

³ Arseven a.g.y.

⁴ Akşit, İstanbul, s. 30.'da 10 m. yükseklikte deniyor.

⁵ Arseven a.g.y.

A-09

YAPININ ADI : ÖRME SÜTUN
 MIKNATISLI SÜTUN
 KONSTANTİN SÜTUNU

YERİ: Sultanahmet Meydanı Eski Hipodrom spinasında yer alır.

TARİHİ: 911-959¹.

YAPTIRAN: VII. Konstantin Porphyrogennetos².

MİMARİ ÖZELLİKLERİ: 25 m. yüksekliktedir. Üzeri tunç levhalarla kaplıdır ve I. Basileos'un zaferleri resmedilmiştir. Üzerinde tunç küre vardır. Küre ile beraber yüksekliği 32 m.'dir³.

YAPIM EVRELERİ: -

MALZEME: Sütun kesme taş, kaplaması tunç levha, küre ise yine tunçtur.

SONRAKİ DÖNEMLERDE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: 1204 Latin istilasında, para basabilmek için levhalar eritilmiştir. Küre zamanla harap olmuş, büyük deprem sonrası tümü tamir edilmiştir⁴.

BUGUNKÜ DURUMU: Halen orijinal yerinde varlığını sürdürmektedir. Çıkarılan tunç levhaların çivi izleri anıt üzerinde görülmektedir.

¹ Arseven, Eski İstanbul, s. 179-180.; Yücel, "Bizans Döneminde Hipodrom", s.86'da M.S. 944 olarak verilir.

² Arseven a.g.y.

³ Akşit, İstanbul, s. 25.

⁴ Arseven a.g.y.

7. SURLAR

İstanbul Tarihi Yarımada 'sını çevreleyen surları iki katagoride incelemek mümkündür:

1. *Kara Surları*

2. *Deniz Surları*

a. *Haliç Suları*

b. *Marmara Surları*

KARA SURLARI:

İstanbul (Constantinopolis)'un ilk surları, Büyük Konstantin tarafından yaptırılmıştır. Yalnızca beş tepeyi içine alan bu surların Sarayburnu çevresini belirleyip, Fatih'ten sonrasını dışarıda bıraktığı bilinmektedir¹. 412'de II. Theodosius, kent valisi Anthemius'u yeni bir kara surunun yapılmasıyla görevlendirmiştir². Bu yeni surlar, eskisini aşan mahalleleri de içine olarak, bir kaç kilometre daha dışarıdan inşaa edilmiştir. Daha sonra, deprem nedeniyle hasara uğrayan surlar 447'de Siros Konstantin adlı vali tarafından onarılmıştır. Onarım sırasında yeni bir sur sırası eklenmiş, hendekler daha ileriye ötelenmiştir. Tiberius Abismares, deniz tarafındaki kısmı tamir ettirmiş, Leon Bardas da, Blakhernae Sarayını korumak için çevresini surlarla çevirtmiştir. Romanos, Teophil ve Mikhael dönemlerinde çeşitli onarımlar geçirmiştir. Ioannes Palaiologos'un, Yedikule civarına kesme taş malzeme ile yapılan iki kule inşaatı, Yıldırım Beyazıt tarafından durdurulmuştur ³.

Theodosius surları, tekrarlanan büyük kuleler, çift duvar ve bir hendekle savunma sistemini oluşturur. Blakhernae Sarayı için eklenen bölüme kadar 5.632 km. uzunluktadır. Yaklaşık 10 b derinliklerdir. 15-20 m. genişlikte bir hendek, 12-15 m. genişlikte bir boşluk ve 3.20 m. kalınlıklı içten kazematı bulunan 8 m. yükseklikteki ön sur, ana kesidi oluşturur. Kuleler ise bu vn surda 4 m. ileri çıkarlar. 70 m. mesafeyle yer alan kuleler 10 m. yüksekliktedir. 15 m. genişlikli boşluktan sonraki ana sur, 4.50 m. kalınlıkta, 15 m. yüksekliktedir. 67-70 m. mesafeli kulelerle güçlendirilmiştir. Kuleler genellikle kare planlı olmakla beraber, altıgen ve sekizgen birkaç kuleye de rastlanır. Şehre giriş kapılarını ise güneyden kuzeye doğru şöyl sıralamak Khreyse Pyle (Yedikule kapısı), Pyle tou Ksylokerkau (Belgrad kapı), Pyle tes Pigis (Silivrikapı), Pyle tou Resiou (Mevlanakapı), Pyle tou Hagiou Romanou (Topkapı), Sulukule kapısı ve Pyle Kharsiou (Edirnekapı)⁴.

¹ Şehsuvaroğlu, *Asırlar Boyunca İstanbul*, s. 13.

² Eyice, Tunay, Tanman, *Fotoğraflarla Fatih Anıtları*, s. 40.

³ Şehsuvaroğlu, a.g.y.

⁴ Eyice, Tunay, Tanman, *Fotoğraflarla Fatih Anıtları*, s. 40.

DENİZ SURLARI:

Haliç Surları: İlk surlar olan Konstantin surlarının, Haliç kıyısında bugünkü Atatürk Köprüsü'nün 200-300 m. ilerisine kadar yapıldığı tahmin edilmektedir. Daha sonra Theodosius ve Heraklios dönemlerinde Haliç surları da daha ileriye götürülmüş, şehir genişletilmiştir.

Kara surlarından farklı olarak, tek bir duvar halinde 5 km. boyunca uzanan surların 10 m. yükseklikte olduğu bilinmektedir. 110 kulesi ve ondört kapısı vardır. Haliç'in girişini zincirlerle kapattıklarından dolayı, savunmadaki rolü kara surlarına oranla daha düşük olan bu surlarda iki küçük sur önü limanı ve bir iç limanın varlığı bilinmektedir. Surlarla deniz arasında da bir boş saha bırakılmıştır.

Marmara Surları: Marmara surları da Haliç surları gibi, kara surlarına oranla daha zayıf inşaa edilmiştir. Bunun sebebi de denizden tehlike gelme ihtimalinin zayıf oluşudur. Kıyıya paralel ilerleyen surlarda, diğerlerine oranla az sayıda kule bulunduğu bilinmektedir. Marmara surları, şehrin göneybatısında tahminen 9. yüzyıl'da inşaa edildiği düşünülen mermerkule ile başlamaktadır. 188 kulesi, sekiz kapısı olan surlarda bulunan limanlar, sonradan doldurulmuştur. Genellikle 13-15 m. yükseklikteki surlarda yer alan az sayıdaki kulelerin 20 m. yüksekliğe sahip olduğu saptanmıştır. Deprem ve şiddetli fırtınalarda hasar gördükçe onarımı yapılmıştır ⁵.

SONRAKİ DÖNEMLERDE SURLARIN GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER: Fetih sonrasında 1509'daki büyük depremde hasar gören surlar, II. Beyazıt'ın isteğiyle onarılmış, sonra zamanla harap olarak 1635'te IV. Murat tarafından yenilenmiştir. Bu dönemde, Marmara surlarına dayanan evler istimlak edilerek yıktırılmış, surlar ve kaleler ortaya çıkarılmıştır. IV. Mehmet döneminde Venediklilerle savaş hali nedeniyle, şehrin bakımlı görünmesi istenmiş ve bu sebeple Marmara Surları tekrar yapılaşmadan arındırılarak, badana edilmiştir.

⁵ Şehsuvaroğlu, a.g.e., s. 14.

III. Ahmet döneminde Nevşehirli İbrahim Paşa, 1721-1723 yıllarında surları onarmıştır⁶. Sonraki dönemlerde iyice bakımsız kalan surlar zamanla harap olmuştur. Özellikle sahil surları tamamiyle orijinalitesini yitirmiş ve büyük ölçüde yok olmuştur.

Cumhuriyet döneminde de birçok araştırmaya konu olmuş, çeşitli onarımlar geçirmiştir. Son yıllarda Ümit Serdaroğlu ve Zeynep Arhunbay tarafından başlanan restorasyon çalışmaları halen devam etmektedir. Ancak iki farklı restorasyon üslubu derhal göze çarpmakta ve güçlü bir tartışma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kara surları

Haliç surları

Marmara surları

⁶ ayn.yer. ve Millingen, *Byzantine Constantinople*, s.150-160.

8. SONUÇLAR

Giriş bölümünde belirtilen amaçlar doğrultusunda, bu master tezinde, İstanbul Yarımadası'ndaki Bizans eserleri hakkındaki değişik kaynaklarda yer alan bilgiler katologlama yöntemiyle bir araya getirilmiştir. Yapılan bu katologlardan, bina türlerine göre aşağıdaki sonuçlar çıkarılabilir:

8.1. Kiliseler

Bizans dönemine ait kiliseler üzerine yapılan araştırmalarda, aşağıda adı geçen 87 kilisenin varolduğu saptanmıştır:

1. *Acem Ağa Mesçidi* (Khalkopratieia Kilisesi, Lala Hayrettin Mescidi)
2. *Arabacı Beyazıt Mescidi*
3. *Arhengelos Michail*
4. *Başmelek Arhengelos Michail*
5. *Atik Mustafapaşa Camii* (Markus Petrus, Thekla Kilisesi)
6. *Ayasofya*
7. *Aya Anastasia*
8. *Aya Anna*
9. *Aya Chrysanthé ve Euphemie*
10. *Aya Demetrius*
11. *Aya Diomedé*
12. *Aya Eftikus-Hristo-Kamera*
13. *Aya Emilianus*
14. *Aya Julianis*
15. *Aya Yani* (Hekimoğlu Ali Paşa)
16. *Aya Yani Baptistos*
17. *Ayakapı*
18. *Balabanağa Mescidi*
19. *Hagia Barbara*
20. *Baruthane Mescidi*
21. *Blakhernea* (Vlaherne, Meryem)
22. *Bodrum Camii* (Myrelaion Kilisesi, Mesihpaşa Camii)
23. *Boğdan Sarayı İbadethanesi* (Hagios Nikolaş)
24. *Christos Philanthropos*
25. *Demetrios Kananu*
26. *Demetrios Sarmaşık*
27. *Hagios Demetrios*

28. *Hagios Demetrios - Sarayburnu*
29. *Demirciler Mescidi* (Konstantin Lipsos)
30. *Dius Manastırı*
31. *Eirene*
32. *Esekapı* (Isakapı Mescidi, İbrahimpaşa Mescidi)
33. *Eski İmaret Camii* (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)
34. *Euphemia*
35. *Etyemez Tekkesi*
36. *Fenari İsa Camii* (Konstantin Lips Manastırı)
37. *Fethiye Camii* (Pammakaristos Manastırı Kilisesi)
38. *Hagios Georgios -Manganai*
39. *Hagios Georgios* (Fener Rum Patrikanesi)
40. *Hagios Georgios -Fener*
41. *Hagios Georgios en to Kyparisso*
42. *Gorgopikoos*
43. *Gül Camii* (Hagio Theodosia)
44. *Havariun* (Aya Apostoli)
45. *Hamza Paşa Mescidi* (Peykhane, Tahta Minare)
46. *Haydarhane Mescidi*
47. *Hirami Ahmet Paşa Mescidi*
48. *Hoca Hayrettin Mescidi*
49. *İmrahor Camiie* (Studios Manastırı Kilisesi)
50. *Kalenderhane Camii*
51. *Kariye* (Khora)
52. *Kasım Ağa Mescidi*
53. *Kefeli Mescidi*
54. *Khalkaprateia*
55. *Kilise Camii* (Molla Gürani Vefa Camii)
56. *Koca Mustafa Paşa Camii* (Hagios Andreas Manastır Kilisesi)
57. *Küçük Ayasofya* (Sergios ve Bakhos)
58. *Hagios Lazaros*
59. *Manastır Mescidi* (Mustafa Çavuş Mescidi)
60. *Hagios Menas* (Karpos Papilos)
61. *Hagios Menas*
62. *Hagia Maria Hodigitria*

63. *Nea Saray Kilisesi*
64. *Hagios Nikolaos*
65. *Odalar Camii* (Kemankış Mustafa Paşa)
66. *Panakhrantos Meryem Kilisesi*
67. *Pantanossa Manastırı*
68. *Petra Manastırı*
69. *Hagios Petrus ve Pavlus*
70. *Hagios Phokas*
71. *Hagios Polyeyktos*
72. *Hg. Prokopios*
73. *Pur Kuyu Mescidi* (Parmakkapı Mescidi, Kandilli Güzel Mescidi)
74. *Sancaktar Hayrettin Mescidi*
75. *Sekbanbaşı Ferhat Ağa Mescidi*
76. *Sekbanbaşı İbrahim Ağa Mescidi*
77. *Sinan Paşa Mescidi* (Kızıl Mescid)
78. *Sivasi Tekkesi Mescidi*
79. *Sulu Manastır* (Surp Kevork, Peripleptos Manastırı Kilisesi)
80. *Şeyh Murat Mescidi*
81. *Şeyh Süleyman Mescidi*
82. *Şuheda Mescidi*
83. *Theotokos Mochliotissa* (Panagiotissa)
84. *Toklu Dede Mescidi* (Hagia Thekla)
85. *Topkapı Sarayı Bazilikası*
86. *Yıldız Dede Tekkesi*
87. *Zeyrek Camii* (Pantokrator Manastırı Kilisesi)

8.1.1 Sınıflandırmalar

8. 1.1.1.Mevcut Durumlarına Göre

Yukarıda alfabetik sıraya göre listelenen kiliselerden bazıları Bizans Döneminde, geri kalanı da Osmanlı döneminde yok olarak günümüze dek ulaşamamıştır. Bu açıdan ele alındığında Bizans kiliseleri, mevcut durumlarına göre aşağıdaki şekilde sınıflanabilir:

1. Halen ayakta ve kullanılmakta olanlar: *Atik Mustafapaşa Camii* (Markus Petrus, Thekla Kilisesi), *Ayasofya, Bodrum Camii* (Myrelaion Kilisesi, Mesihpaşa Camii), *Demetrios Kananu, Demetrios Sarmaşık, Eirene, Eski İmaret Camii* (Pantepoptes Manastırı Kilisesi), *Fenari İsa Camii* (Konstantin Lips

Manastırı), *Fethiye Camii* (Pammakaristos Manastırı Kilisesi), *Hagios Georgios* (Fener Rum Patrikanesi), *Gül Camii* (Hagio Theodosia), *Hirami Ahmet Paşa Mescidi*, *Kalenderhane Camii*, *Kariye* (Khora), *Kasım Ağa Mescidi*, *Kefeli Mescidi*, *Kilise Camii* (Molla Gürani Vefa Camii), *Koca Mustafa Paşa Camii* (Hagios Andreas Manastır Kilisesi), *Küçük Ayasofya* (Sergios ve Bakhos), *Manastır Mescidi* (Mustafa Çavuş Mescidi), *Hagios Menas* (Karpas Papilos), *Sancaktar Hayrettin Mescidi*, *Sulu Manastır* (Surp Kevork, Peripleptos Manastırı Kilisesi), *Şeyh Süleyman Mescidi*, *Theotokos Mochliotissa* (Panagiotissa), *Zeyrek Camii* (Pantokrator Manastırı Kilisesi).

2. Harabe durumunda olanlar: *Acem Ağa Mescidi* (Khalkopratieia Kilisesi, Lala Hayrettin Mescidi), *Ayakapı*, *Blakhernea* (Vlaherne, Meryem), *Christos Philanthropos*, *Esekapı* (Isakapı Mescidi, İbrahimpaşa Mescidi), *Euphemia*, *Hagios Georgios-Manganai*, *Hagia Maria Hodigitria*, *İmrahor Camii* (Studios Manastırı Kilisesi), *Panakhrantos Meryem Kilisesi*, *Hagios Polyuktos*, *Pur Kuyu Mescidi* (Parmakkapı Mescidi, Kandilli Güzel Mescidi), *Sinan Paşa Mescidi* (Kızıl Mescid).

3. Bugün mevcut olmayanlar: *Arabacı Beyazıt Mescidi*, *Arhengelos Michail*, *Başmelek Arhengelos Michail*, *Aya Anastasia*, *Aya Anna*, *Aya Chrysanthé ve Euphemie*, *Aya Demetrius*, *Aya Diomedé*, *Aya Eftikus-Hristo-Kamera*, *Aya Emilianus*, *Aya Julianis*, *Aya Yani* (Hekimoğlu Ali Paşa), *Aya Yani Baptistos*, *Balabanağa Mescidi*, *Hagia Barbara*, *Baruthane Mescidi*, *Hagios Demetrios*, *Hagios Demetrios - Sarayburnu*, *Demirciler Mescidi* (Konstantin Lipsos), *Dius Manastırı*, *Etyemez Tekkesi*, *Hagios Georgios -Fener*, *Hagios Georgios en to Kyparisso*, *Gorgopikoos*, *Havariun* (Aya Apostoli), *Hamza Paşa Mescidi* (Peykhane, Tahta Minare), *Haydarhane Mescidi*, *Hoca Hayrettin Mescidi*, *Khalkaprataia*, *Hagios Lazaros*, *Hagios Menas*, *Nea Saray Kilisesi*, *Hagios Nikolaos*, *Odalar Camii* (Kemankeş Mustafa Paşa), *Pantanossa Manastırı*, *Hagios Petrus ve Pavlus*, *Hagios Phokas*, *Hg. Prokopios*, *Sekbanbaşı Ferhat Ağa Mescidi*, *Sekbanbaşı İbrahim Ağa Mescidi*, *Sivasi Tekkesi Mescidi*, *Şeyh Murat Mescidi*, *Şuheda Mescidi*, *Toklu Dede Mescidi* (Hagia Thekla), *Topkapı Sarayı Bazilikası*, *Yıldız Dede Tekkesi*.

8.1.1.2. Mevcut Fonksiyonlarına Göre

Halen ayakta olan Bizans kiliselerini, bugünkü fonksiyonlarına göre üç kategoride incelemek mümkündür:

1.Camiler: Fetih sonrası camiye dönüştürülen Bizans kiliseleri genel olarak değerlendirildiğinde, her ne kadar "iyi durumda" olarak tanımlansalar da, hemen hepsinin bakıma ihtiyacı vardır. Gerek ihmaller, yanlış, bilinçsiz onarımlar ve gerekse doğa koşulları, hava kirliliği, rutubet gibi sebeplerle, diğerlerine oranla ayakta ve sağlam olan bu yapılar da günden güne özgünlüklerini yitirmekte ve harap olmaya yüz tutmaktadır. Halen kullanılabilir durumda olanları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

Atik Mustafapaşa Camii (Markus Petrus, Thekla Kilisesi), *Bodrum Camii* (Myrelaion Kilisesi, Mesihpaşa Camii), *Fenari İsa Camii* (Konstantin Lips Manastırı), *Fethiye Camii* (Pammakaristos Manastırı Kilisesi), *Gül Camii* (Hagio Theodosia), *Hirami Ahmet Paşa Mescidi*, *Kalenderhane Camii*, *Kasım Ağa Mescidi*, *Kefeli Mescidi*, *Kilise Camii* (Molla Gürani Vefa Camii), *Koca Mustafa Paşa Camii* (Hagios Andreas Manastır Kilisesi), *Küçük Ayasofya* (Sergios ve Bakhos), *Manastır Mescidi* (Mustafa Çavuş Mescidi), *Sancaktar Hayrettin Mescidi*, *Şeyh Süleyman Mescidi*, *Zeyrek Camii* (Pantokrator Manastırı Kilisesi).

2. Kiliseler: Halen kilise fonksiyonunu devam ettiren yapılardan en iyi durum olanı *Hagios Georgios* 'dur (Fener Rum Patrikanesi). Son derece önemli bir fonksiyon üstlendiğinden dolayı periyodik bakımı yapılmaktadır. *Theotokos Mochliotissa* 'nın (Panagiotissa) cemaati kalmadığından, bakan şahsın vefatından sonraki bakımsız durumu, cematı giderek azalan *Demetrios Kananu*, ve *Demetrios Sarmaşık* kiliselerinin de geleceğini düşündürmektedir. Bugün halen kullanılan *Hagios Menas* (Karpos Papilos) ve *Sulu Manastır* (Surp Kevork, Peripleptos Manastırı Kilisesi) ise iyi durumda olmalarına rağmen, Bizans dönemine dayanmayan, yakın geçmişe ait yapılardır.

3. Müzeler: Diğer yapılara oranla, yeni fonksiyonlarından dolayı, belirli bir bakım ve önceliği sahip olan bu yapılar daha şanslı sayılmaktadır. *Hagia Eirene*, *Ayasofya* ve *Kariye* müzelerinden farklı olarak ziyarete sürekli açık olmamakta, ancak çeşitli sergilere, gösterilere ve konserlere mekan olmaktadır. *Zeyrek Camii* 'nin ise bir bölümü ibadet için kullanılırken, bir bölümü de müze olarak ziyarete açıktır.

8.1.1.3. Tipolojilerine Göre

Tipolojine göre Bizans kiliseleri dört grupta incelenebilir:

1. Yunan Haçı Plan Tipi
2. Kubbeli Bazilika Plan Tipi
3. Dehlizli Tip
4. Tek Nefli Bazilika Plan Tipi

Bu dört grubun yanı sıra bir kaç yapıda *Tetragonchos* (Yonca Planlı) ve kare plana da rastlanmaktadır.

8.1.2. Değerlendirme önerileri:

Bulundukları koşullara göre kiliseler aşağıdaki şekilde değerlendirilmelidir:

1. Halen ayakta ve kullanılabilir durumda olan kiliseler: 26 adet, halen ayakta ve kullanılabilir kilisenin bazıları yukarıda belirtildiği gibi günümüzde cami, kilise yada müze olarak kullanılmaktadır. Bunların içinde cemaatini kaybetmiş kiliseler için yeni fonksiyonlar verilebilir. Örneğin, *Demetrios Kananu*, *Demetrios Sarmaşık* Kiliseleri Halkevi olarak, *Theotokos Mochliotissa* ise yanındaki Ermeni okuluna bağlı bir kütüphane olarak değerlendirilebilir. Bugün İETT garajı içinde kullanılan Manastır Mescidi, garaj yakın bir gelecekte taşınacağı için fonksiyonunun kaybedecektir. Bu nedenle yoğun bir okul bölgesinde yer alan yapı, okuma salonu olarak değerlendirilebilir.

2. Harap olan kiliseler: Yukarıda sınıflanan 13 harap kilise için değişik öneriler getirilebilir.

Acem Ağa Camii, *Aykırı*, *Hagios Georgios Manganai*, *Hagia Maria Hodigitria*, *Panakhantos Meryem*, *Pür Kuyu Mescidi* gibi çok az kalıntısı günümüze ulaşmış eserlerin değerlendirilmesi aslında çok zordur. Bunlar için yapılabilecek en iyi değerlendirme, çevresinin temizlenerek bir düzenlemeye gidilmesidir. Bu yolla harap olmuş eserlerin tanıtımı ve daha da önemlisi ayakta kalmış kısımlarının korunması sağlanabilir.

Blakhernea, *Chritos Philanthrophos*, *Esekırı*, *Euphemia*, *İmrahor*, *Polyeuktos* ve *Sinan Paşa Mescidi* gibi daha iyi durumdaki harap olmuş eserler için öncelikle restitüsyon projeleri hazırlanmalıdır. Bunun ötesinde, anastilos yada rekonstrüksiyonları yapılarak, eserlerin özgün halleri ortaya çıkarılabilir.

3. Bugün mevcut olmayan kiliseler: İlk bakışta bu tür kiliselerin rekonstrüksiyonlarının yapılabilceği düşünülebilir. Ancak, bunların birçoğunun bulunduğu yerde, zaman içinde yeni yapılaşmaya gidilmesinden dolayı, bu amacın gerçekleştirilmesi mümkün olamamaktadır.

8.2. Saraylar

Bizans sarayları, genel olarak ele alındığında, Tekfur Sarayı dışında hiçbirisi bugün ayakta değildir. Ancak, bir kısmının temel izleri, duvar kalıntıları, alt yapısı görülebilmektedir.

Saray kataloğunda belirtilenlerin yanı sıra, Arseven'in söz ettiği, ancak haklarında yeterli döküman bulunmayan Bizans Sarayları da vardır. Bu saraylar şöyle sıralanmaktadır:

1. *Aya Mama, Arkadios ve Toksaros Sarayı*
2. *Bonus Sarayı:* Sultan Selim Camii'nin bulunduğu sırtta yer aldığı bilinmektedir. Aya Apostoli kilisesindeki törenler için gelen imparatorların kaldığı saraydır.
3. *Eleuthere Sarayı*
4. *Jucundiana Sarayı*
5. *Pighi Sarayı*
6. *Sofia Sarayı:* Kadirga limanı civarındadır. İmparator Valentinianus yaptırmıştır. Yerine Esmâ Sultan Sarayı inşaa edilmiş, sonradan o da yok olmuştur.
7. *Valentinianus Sarayı*

Bugün yeri bilinen ve hakkında yeterli döküman bulunan saraylar ise özetle aşağıdaki gibidir:

1. *Antiochos Sarayı*
2. *Blakhernae Sarayı*
3. *Bukoleon Sarayı*
4. *Büyük Saray*
5. *Lausos Sarayı*
6. *Magnaura Sarayı*
7. *Mangana Sarayı*
8. *Myrelaion Sarayı*
9. *Tekfur Sarayı*

8.2.1. Değerlendirme önerileri:

Günümüze dek, Bizans sarayları için bazı değerlendirme çalışmaları yapılmıştır. Örneğin, *Antiochos* ve *Lausos Sarayları* için, Adliye binasının projelendirildiği dönemlerde S.H.Eldem tarafından değerlendirme önerileri getirilmiştir. Büyük Saray'ın mozaikleri de bugün halen restore edilmektedir. Tekfur Sarayı ise önemle üzerinde durulması gereken bir yapıdır. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'nun yapıyı kültürel amaçla restore eedeceği bilmekle beraber, halen faaliyete geçilmememiştir. Oysa yapı, çevresiyle beraber kültür-sanat merkezi haline getirilebilecek özelliklere sahiptir.

Genel olarak, Bizans Sarayları için de, herşeyden önce yapılması gereken, tanıtıma hız vermek ve mevcudun korunmasına özen göstermektir.

8.3. Hastaneler

Bizans dönemine ait hastanelerden hemen hepsi günümüze ulaşamadan yok olmuştur. Bunlardan ancak bazıları hakkında az da olsa ipucu sahibi olunmaktadır. Örneğin, Sampson Xenodokheionu'nun sarnıcının, bugün Soğukçeşme sokağında Sarnıç Restaurant olarak hizmet veren yapı olduğu düşünülmektedir. Sarayburnu'nda Gotlar Sütunu civarındaki kalıntıların da Sarayburnu Misafirhanesi ve Hastanesine ait olabileceği tahmin edilmektedir. Bu iki örnek dışında, hastanelerle ilgili hiçbir ize rastlanmamıştır.

Bu master tezinde bilgileri, katalog haline getirilebilen hastaneler şunlardır:

1. *I. Andronikos Komnenos Saray Hastanesi*
2. *Lipsmanastırı Hastanesi*
3. *Myrelaion Manastırı Hastanesi*
4. *Sampson Xenodokheionu*
5. *Zeyrek-Pantokratoros Manastırı yanındaki hastane*

Bunların dışında altı tane daha hastane adına rastlanmaktadır¹. Ancak haklarında çok az bilgi bulunmaktadır. Bundan dolayı kataologlanmalarına gerek duyulmamıştır. Bu hastaneler hakkında elde edilebilen bilgiler şunlardır:

1. *Arkadios Xenonu*: Ayasofya civarında olduğu tahmin edilmektedir. Iustinianus tarafından yaptırılmıştır.
2. *Evboulos Xenonu*: Ayasofya çevresinde olduğu varsayılmaktadır. 532'de Nika ayaklanması sırasında, hastalarla beraber yanmış, daha sonra restore edilse de günümüze ulaşamamıştır.

¹ Eyice, "Bizans Hastanelerine Dair", s. 7.

3. Evergetis Meryem (Theotokos) Manastırı Yanındaki Xenonu: Hem kervansaray, hemde hastanedir.

4. IX. Konstantinos Monomakhos Xenonu: Sarayburnu, Manganai Semtinde, Topkapı Sarayı'nın Marmaraya inen yamacında olduğu varsayılmaktadır. IX. Konstantinos Monomakhos tarafından, aynı yerdeki kiliseyle beraber yaptırılmıştır.

5. Xenon Tou Kralou: Karakmrükden Haliçe bakan Kesemkaya semtinde, Prodromos Petra Manastırı yakınında olduğu sanılmaktadır. 1282-1321'oe Sırp Kralı II. Uroş Milutin tarafından yaptırılmıştır.

8.3.1. Değerlendirme önerileri:

Bizans hastenelerin hiçbirisi ayakta olmadığı, hatta yerinin bile kesin olarka bilinmediği için belirli bir değerlendirme önerisi getirilememektedir. Yalnızca Sarayburnu Misafirhen ve Hastanesi'nin Gotlar Sütununun yanındaki kalıntılar olabileceği düşünüldüğünden bu yapı üzerinde restitüsyon çalışması yapılabilir.

8.4. Su yapıları:

Bizans dönemi su yapılarıyla ilgili kataloğların yanısına Özkan Ertuğrul'ul İstanbul'da Bizans Devri Su Mimarisi adlı kapsamlı doktora tezinde yer alan su yapılarının isimlerine de yer verilmiştir. Tüm su yapıları içinde en ağırlıklı grubu sarnıçlar oluşturmaktadır. Bu doğrultuda araştırılan sarnıçlarda, Hülya Tezcan'ın Topkapı Sarayı çevresindeki sarnıçlar için hazırladığı sınıflandırmadan da faydalanılmıştır.

Buna göre sarnıçlar, tipolojilerine göre aşağıdaki gibi sınıflandırılmışlardır:

1. Açık Sarnıçlar

2. Kapalı Sarnıçlar

2.1. Desteksiz Kapalı Sarnıçlar

2.2. Tek Sıra Destekli Kapalı Sarnıçlar

2.3. İki Sıra Destekli Kapalı Sarnıçlar

2.4. Üç Sıra Destekli Kapalı Sarnıçlar

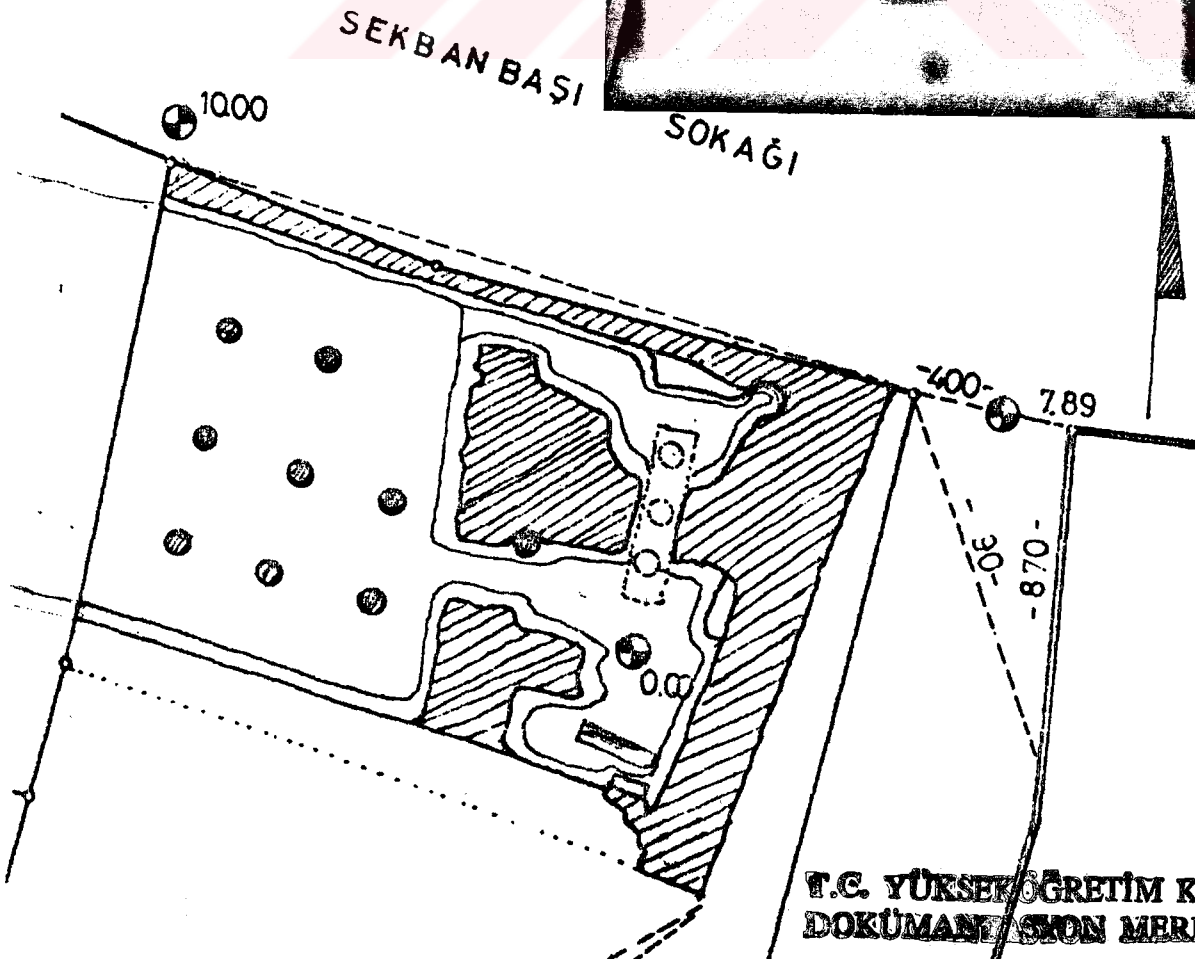
2.5. Çok Sıra Destekli Kapalı Sarnıçlar

Bizans Dönemi Sarnıçların çoğu bugün bakımsız ve perişan durumdadır. Fonksiyonunu devam ettirerek veya yeni fonksiyon verilerek yaşatılan sarnıçların sayısı, varlığı bilinenlere oranla çok düşüktür. Aetius Sarnıç'ı Vefa Stadyumu, Aspar Sarnıç'ı Pazar yeri, Gülhane Parkı Sarnıç'ı Akvaryum, Alıtmrmer Sarnıç'ı Sabit Pazar yeri, Topkapı Sarayı Harem dairesi ve Hırka-i Saadet Sarnıç'ları su deposu, Yerebatan Sarnıç'ı ise turizm amaçlı olarak değerlendirilmiştir. Bunların yanı sıra az sayıda

sarnıç, özgün fonksiyonuyla varlığını devam ettirmektedir. Ayrıca Tarihi Yarımada'da sarnıçların yoğunluğu bilinmekle beraber, bir kısmı toprak altında kalmış bu yapılar, kimi zaman bir inşaatın hafriyatında ortaya çıksa da derhal yok edilmekte ve ilgili kurumlara bildirilmemektedir. İstanbul Anakent Belediyesi'nin Aksaray-Sirkeci tramvay çalışmaları sırasında Çemberlitaş'ta ortaya çıkan ve Bizan Dönemine ait muhtemelen bir sarnıcın tonozu olan yapı bilinçsiz kişilerce tekrar kapatılmıştır.

Bunan yanı sıra, Beyazıt'ta, Otel Antik'in inşaatı sırasında ortaya çıkan sarnıç, şanslı yapılardan biridir. Vakit geçirilmeden yetkililerce tesbit edildiğinden, yeni fonksiyon verilerek değerlendirilmektedir.

8.4.1. Değerlendirme Önerileri:

Yapılan incelemeler sonucunda, yeni fonksiyonlar verilerek yaşama döndürülebilecek sarnıçlar tespit edilmiştir. Aetius'un yapındaki sarnıç, Aspar'ın yanındaki sarnıç, Binbirdirek sarnıç'ı, Theodosius Sarnıç'ı ve Myrelaion Sarnıç'ı bu grubun başında gelmektedir. Kimileri, Binbirdirek Sarnıcı gibi turizme açık olsa da, periyodik bakımı, onarımı yapılmadığı ve yeterli tanıtıma sahip olmadığından ferkedilmiş bir görünüm vermekten öteye gidememektedir. Turizm açısından son derece önem taşıyan Sultanahmet semtinde yer alan bu sarnıcı, bir cafe-bar, restoran veya bir otantik alış-veriş merkezi olarak değerlendirmek ve özüne zarar vermeyecek yeni fonksiyonu ile tarihi önemini beraber tanıtmak, kültür ve turizm açısından bugünkü durumuna oranla çok daha olumlu sonuç verecektir.

Yine aynı şekilde Eminönü Belediye Binasının altında yer alan Theodosius Sarnıcı da, temizlenip onarılarak ziyarete açılmıştır. Bu yapı, Eminönü Belediyesi'nin sergi ve gösteri mekanı olarak değerlendirilebilir. Bu fonksiyonlar, yapıyı daha güncel kılacaktır. Myrelaion Sarnıcı da bugünlerde, Eminönü Belediyesi'nce restorasyonu yapılan yapılardan biridir. Temizleme çalışmalarına henüz başlanan Sarnıç, alış-veriş merkezi olarak düşünülmektedir. Ancak önerilen proje, Sarnıcı küçük mekanlara bölmektedir. Bu da mekanın, bir bütün olarak algılanmasını engelleyecek ve özgünlüğünü yok edecek bir yaklaşımdır. Böyle bir planlama yerine, küçük bölücü elemanlarla total mekan düzenlemelerine gitmenin daha olumlu sonuç vereceği açıktır.

8.5. Anıtlar:

Bizans Dönemine ait anıtların çoğu günümüze dek ulaşmasına karşın, yalnızca yeterli bilgiye sahip olan eserler kataloglanmıştır. Bundan dolayı hakkında yeterli bilgi sahibi olunmayan, Silivrikapı civarındaki, Akağa Khristophoros tarafından yapılan Theodosius Heykelleri ve Beyazıt Meydanı'ndaki I. Theodosius Heykeli katalog sistemde yer almamıştır ¹.

8.5.1. Değerlendirme önerileri:

Anıtlar diğer eserler gibi birerer mekan olmadığından, bugün varolanlar, zaten iyi durumdadır. Ancak bakım ve onarıma ihtiyaç vardır. Bulundukları yerlerde, örneğin meydanlarda, yeniden ele alınarak, daha duyarlı bir çevre düzenlemesi içinde değerlendirilmelidir. Bir evin bahçesinde yer alan Arkadius sütünü ise ya bir meyran yada müze bahçesinde değerlendirilmesinin uygun olabileceği düşünülmektedir.

¹ Arseven, *Eski İstanbul*, s.185.

9. KAYNAKLAR :

- Akşit, İlhan; İstanbul, Türkiye'nin Tarih Hazinesi No: 3, Sandoz Yayını.
- Alexander Van Milligen, M.A; Byzantine Constantinople, London, 1899.
- Arseven, Celal Esad; Eski İstanbul, Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kütüphanesi Yayınları, Etüdler: 1, İstanbul 1989.
- Ertuğrul, Özkan; İstanbul'da Bizans Devri Su Mimarisi, Sanat Tarihi Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1989.
- Eyice, Semavi; "Bizans Hastanelerine Dair", TAC, Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı Yayını, Cilt: 1, Sayı: 3, Eylül 1986, s. 5-15.
- Eyice, Semavi; "İstanbul'un Camiye Çevrilen Kiliseleri", TAC, Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı Yayını, Cilt: 1, Sayı: 2, Mayıs 1986, s. 9-18.
- Eyice, Semavi; Tunay, Mehmet İ.; Talman, M. Baha, Fotograflarla Fatih Anıtları, Fatih Belediyesi Yayını, 1991.
- Eyice, Simavi; Son Devir Bizans Mimarisi, İstanbul 1963.
- Kunter H.Baki; Ülgen A. Saim; Fatih Camii ve Bizans Sarnıcı, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1939.
- Müller- Wiener, W; Bildexikon zur Topographie Istanbul, Tübingen, 1977.
- Strücker, Cecil I.; The Myrelaion (Bodrum Camii) in Istanbul, Princeton University Press, 1981.
- Şehsuvaroğlu, Haluk. Y.; Asırlar Boyunca İstanbul, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları.
- Yazar Adı Yok, "İstanbul Maddesi", İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Basımevi, Cilt:5, Kısım:2,1977.
- Yazar Adı Yok, İstanbul Bizans Mimarisi, Yayın bilgisi yok.
- Yazıcıoğlu, M. Lütfi; " Antiochos Sarayı- Euphemia Martyrionu Restitüsyon Derlemeleri", TAC, Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı Yayını, Cilt: 2 Sayı: 7, KASIM 1987, s.8-17.
- Yücel, Erdem; Ayasofya Müzesi, Akbank Yayını.
- Yücel, Erdem; "Ese Kapısında Bir Bizans Kalıntısı", ARKİTEKT, No:1, Yayınevi Yok, İstanbul 1968, s.89-91
- Yücel, Erdem; "Bizans Döneminde Hipodrom", ARKİTEKT, No:1, Yayınevi Yok, 1966, s. 84-86.
- Yücel, Erdem; "İstanbul'da Bizans Sarnıçları I", ARKİTEKT, No:325, Yayınevi Yok, İstanbul, 1967, s.16-20.

-Yücel, Erdem; "İstanbul'da Bizans Sarnıçları II", ARKİTEKT, No:326, Yayınevi Yok, İstanbul, 1967, s.62-74.

-Tezcan, Hülya; Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi, Türkiye Turing ve Otomotiv Kurumu Yayını, İstanbul, 1989.

10.ÖZGEÇMİŞ

1969 yılında İstanbul'da doğdu.

1985 yılında Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde Mimarlık eğitimine başladı.

1987 yılında derslerindeki başarısı nedeniyle Koç Vakfı Eğitim Bursu verildi.

1988 yılında, Okul birincisi olarak, Yapı Endüstri Merkezi tarafından verilen Başarı Ödülü'nü aldı.

1990 yılında Mimar Sinan Üniversitesi'nden Mimar olarak mezun oldu.

1990 yılında Yıldız Üniversitesi Rölöve Restorasyon Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı'nda eğitimine başladı.

